

Innhold:

NOTATER TIL VIRKEMIDDEL-
UTVALGETS INNSTILLING

NORDØK — EEC — PLAN-
ØKONOMIEN

KAPITALSPØRSMÅLENE
I EEC

LØNNSOPPGJØR OG
INNTEKTSFORDELING

BEDRE FINANSIERINGS — OG
INVESTTERINGSPLANLEGGING

DEKNING AV VALUTARISIKO

ØKONOMISK FORSKNING

BOKANMELDELSER

SOSIALØKONOMEN

Redaksjon:

Anders Dedekam jr.

Per Steina

Steinar Strøm

Redaksjonsutvalg:

Arne Amundsen

Erling S. Andersen

Svenn G. Anderssen

Knut Elgsaas

Harald Fure

Kåre Gisvoll

Stein Hansen

Tore Lindholt

Svein Longva

Leif Asbjørn Nygaard

Åge Sørsveen

Per Halvor Vale

SOSIALØKONOMEN

Utgitt av

Norske Sosialøkonomers

Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år og sendes gratis til
foreningens medlemmer.

Postadresse:

Postboks 1501, Vika, Oslo 1

Sekretariat:

Karl Johans gt. 35, 4. etg.

telefon 33 01 00

Abonnementspris kr. 50,—

pr. år. Enkeltnummer kr. 5,—

INNHold

FRITZ C. HOLTE

NOTATER TIL VIRKEMIDDELSUTVALGETS INNSTILLING 3

THOR STØRE

NORDØK — EEC — «PLANØKONOMIEN» 8

BJARNE HANSEN

KAPITALSPØRSMÅLENE I EEC 13

KOLBJØRN POLLEN, LARS AARVIG OG JON RIKVOLD

LØNNSOPPGJØR OG INNTEKTSFORDELING

TRE INNLEGG PÅ NSF'S MEDLEMSMØTE 29. APRIL 21

PETER SOLBERG

BEDRE FINANSIERINGS — OG INVESTERINGSPLANLEGGING 29

S. BRUSTAD

DEKNING AV VALUTARISIKO 38

KOMMENTAR

SYNSPUNKTER PÅ NORSK ØKONOMISK FORSKNING 44

SVADALOOPEN 47

BOKANMELDELSER 48

Manuskript med innledende resymé sendes Anders Dedekam jr., Data-Ship A/S, Grenseveien 99, Oslo 6 (tlf. 68 86 95). Artikler, kommentar- og/eller debatt-innlegg må være redaksjonen i hende senest den 20.de i måneden før utgivelsen.

En av våre beste ideer

Vi laget et kort, bredt dikteringsbelte i stedet for å bruke et langt, smalt lydbånd. Det tar ti til tyve minutters diktat. Det er meget robust, kan brukes om og om igjen uten at lyd kvaliteten forringes merkbart. De kan putte det i en konvolutt og sende det som et brev.

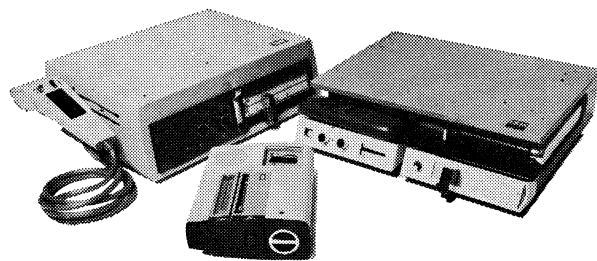
Det er forøvrig ikke første gang at IBM går sine egne veier. De husker kulen, — den som avløste typearmene på skrivemaskinen og løste problemet med sammenfiltrede typearmer og ujevn skrift?

Omkring vårt nye dikteringsbelte utviklet vi en rekke dikteringsmaskiner, både for stasjonært bruk og for reiser. Det ene stasjonære system er laget mer for hard arbeidsbelastning enn for øyet. Det andre har de samme gode egenskaper pluss noen ekstra finesser. Dette systemet bør man nesten stille ut så det kan beundres. Så har vi reise-maskinen. Den lille (800 gram), supereffektive «snakke-maskinen» som De alltid kan ha for hånden til notater og ideer.

Vi behøver vel egentlig ikke påpeke at både De og Deres sekretær sparer både tid og penger ved disse systemer.

De selv får mer tid til viktigere arbeidsoppgaver og Deres sekretær arbeider hurtigere og mer effektivt.

De vil sikkert ha flere opplysninger. Ring eller skriv omgående til nærmeste IBM kontor og få tilsendt en folder.

IBM for rasjonell tekstbehandling.

IBM

INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES A/S

OSLO 20 54 50 ● BERGEN 18 155 ● TRONDHEIM 30 644 ● STAVANGER 27 514 ● PORSGRUNN 52 703 ● SARPSBORG 52 311
FORHANDLER : KRISTIANSAND S 25 006

Notater til virkemiddelsutvalgets innstilling¹⁾

AV
DOSENT FRITZ C. HOLTE
NORGES LANDBRUKSHØYSKOLE

I 1968 oppnevnte regjeringen et utvalg for å vurdere virkemidlene i distriktsutbyggingspolitikken. Innstillingen som diskuteres nedenfor gir inntrykk av å være en ekspertutredning, den inneholder dog politiske utsagn. Utvalgets oppfatning av hva som bør være målsettingene for distriktsutbyggingspolitikken er mindre omfattende og legger mer vekt på tradisjonelle økonomiske mål enn langtidsprogrammet på samme saksområde. Skal en gi råd om hvilke virkemidler som bør tas i bruk er det nødvendig å ha kjennskap til målsettingene. Virkemiddelutvalget har imidlertid et annet syn. Utvalgets innstilling gir ikke uttrykk for de målsettinger stortingsflertallet vil ha realisert. På den annen side vil de foreslåtte virkemidler kunne aksepteres uten særlige motforestillinger av stortingsflertallet. Virkemiddelutvalget foreslår tilskudd til investeringer i utkantstrøkene ut fra et samfunnsøkonomisk synspunkt. Hvis bedriftene skal få dekket de bedriftsøkonomiske merkostnader ved utkantetablering, kan resultatet lett bli et annet enn det tilsiktede. For det første vil dette tiltaket kun gjøre bedriftene indifferente m.h.t. lokalisering utkant/pressområde, og for det andre vil dette tiltaket ikke ta hensyn til at bedrifter til tross for like bedriftsøkonomiske merkostnader, kan ha ulike samfunnsøkonomiske fordeler.

— 1 —

I drøftinger av økonomisk-politiske problemer brukes ofte betegnelsene «målsettinger» og «virkemidler». En mulig tolkning av disse betegnelsene innebærer at alt som finnes av preferanser uttrykkes gjennom målsettingene. Virkemidlene er i seg selv hverken ønskelig eller uønskelige, og interesserer bare fordi de kan brukes til å realisere målsettingene.

La oss et øyeblikk forutsette at vi har å gjøre med et område av den økonomiske politikken hvor alle tiltak som kalles virkemidler er av den nøytrale karakter som skissert ovenfor. La oss også forutsette

¹⁾ Disse notater bygger på innlegg i et samtaleprogram i Norske Sosialøkonomers Forening. Ved nedskrivningen har jeg foretatt endel endringer og tilføyelser, men framstillingen er fortsatt nokså springende. I samtaleprogrammet var det en arbeidsdeling mellom deltakerne m.h.t. hvem som skulle drøfte de enkelte spørsmålene. Dette har ført til at jeg i disse notater unnlater å komme inn på enkelte av de spørsmålene jeg mener bør drøftes i tilknytning til Virkemiddelutvalgets innstilling.

at regjeringen oppnevner et utvalg til å drøfte virkemidlene på dette området.

For et slikt utvalg kan det være nærliggende å arbeide på følgende måte: Først gis det en beskrivelse av den «virkelighet» en står overfor. Beskrivelsen kan gis i form av et sett av ligninger som utgjør en økonomisk modell, men kan selvsagt også gis i en annen form. Ut fra denne virkelighetsbeskrivelsen trekker utvalget konklusjoner av følgende type: Hvis en øker bruken av virkemiddelet V med så og så meget, og en samtidig holder bruken av de øvrige virkemidlene konstant, da vil en få konsekvensene $K_1, K_2 \dots K_n$.

Virkemiddelutvalget kan stanse her, men det kan også gå et skritt videre og komme med utsagn av følgende type: Av våre konklusjoner om hvilke konsekvenser bruken av virkemiddelet V får, følger at V bidrar til å fremme målsettingene $M_1, M_2 \dots M_k$, er nøytralt i forhold til målsettingene $M_{k+1}, M_{k+2}, \dots M_m$, og motvirker målsettingene $M_{m+1}, M_{m+2}, \dots M_p$.

Som medlemmer av et utvalg som skal komme med slike konklusjoner er det nærliggende å velge såkalte eksperter, dvs. folk som på grunn av sin utdannelse og/eller av andre grunner anses for å være særlig kvalifiserte til å uttale seg om den virkelighet en står overfor. Et slikt utvalg blir ofte kalt et ekspertutvalg.

— 2 —

Mange av de økonomisk-politiske tiltakene som kalles virkemidler, er *ikke* av den nøytrale karakter som forutsatt i punkt 1. Eksempel: Rasjonering av en bestemt vare kan bli betegnet som et virkemiddel til å realisere en målsetting om rimelig fordeling av varen. Et slikt virkemiddel vil ikke være nøytralt. Mange vil nemlig mene at en rasjoneringsordning i seg selv er et onde som en bør sette meget inn på å unngå.

En regjering som ønsker å realisere bestemte målsettinger vil gjerne prøve å gjøre dette på en måte som vekker minst mulig strid. For å finne ut hvilke virkemidler som i så fall bør brukes, kan den sette ned et utvalg hvor det enkelte medlem er tatt med som representant for synet til en bestemt politisk gruppering. Et slikt utvalg kan vi kalle et politikerutvalg. Et politikerutvalg av denne typen vil ha til oppgave å komme med utsagn av følgende karakter: Myndighetene bør bruke virkemidlene $V_1, V_2 \dots V_i$. Myndighetene bør ikke bruke virkemidlene $V_{i+1}, V_{i+2} \dots V_j$.

— 3 —

I praksis er det ikke mulig å klassifisere hver enkelt utredningsutvalg enten som et rent ekspertutvalg eller som et rent politikerutvalg. Et eksempel på dette er det utvalget som i 1968 ble oppnevnt av Regjeringen for å vurdere virkemidlene i distriktsutbyggingspolitikken. Dette utvalget har sett det som sin oppgave både å beskrive den økonomiske strukturen og å komme med forslag om hvilke virkemidler myndighetene bør bruke. Utvalget har nylig avgitt en innstilling som inneholder mye stoff som kan gi inntrykk av at dette er en ekspertutredning. Men den inneholder også mange utsagn av politisk karakter.

Etter min mening ville det gjøre de politiske debattene klarere om en i framtiden tok sikte på å holde et noe klarere skille enn hittil mellom ekspertutredninger og forslag av politisk karakter. Slik det nå er, kan det lett skje at utsagn som gir uttrykk for et politisk syn av noen kan bli oppfattet som «saklig riktige» — eller i det minste «saklig underbygde» — fordi utsagnene kommer i utredninger som i større eller mindre grad har karakter av å være ekspertutredninger.

Faren for slike misforståelser er imidlertid kanskje noe mindre i tilknytning til utvalget for vurdering av virkemidlene i distriktspolitikken enn i tilknytning

til enkelte av de andre utvalgene som i de senere årene har fått til oppgave å drøfte spørsmål hvor myndighetene må treffe politiske avgjørelser. At virkemiddelutvalget i betydelig grad er et politikerutvalg indikeres nemlig av at en blant medlemmene i utvalget finner flere kjente politikere.

— 4 —

I et avsnitt med tittel «Mål og midler i distriktsutbyggingen» starter utvalget med å si at en hurtig økonomisk vekst er en alminnelig akseptert del av målsettingen for den økonomiske politikken. Det vises deretter til et tidligere avsnitt i utredningen, hvor utvalget bl.a. har pekt på at sterk økonomisk vekst gjerne fører til lokal ledighet i utkantdistriktene og til flyttinger fra utkantstrøk til pressområder. Utvalget fortsetter så (s. 9):

«Den lokale ledighet betyr et innteksttap for landet, og flyttingene innebærer en underutnyttelse av allerede foretatte grunnlagsinvesteringer. Tilflyttingen i enkelte pressområder kan bli så stor at den fører til progressivt stigende utgifter til grunnlagsinvesteringer. Mangelen på arbeidskraft og gjennomtrekk av den i disse områder betyr dårlig utnyttelse av det bestående produksjonsapparatet.

Formålet med distriktsutbyggingspolitikken er å søke å eliminere disse svakheter ved utviklingen. (Min utheving F. H.)

Så vidt jeg kan forstå har utvalget her kommet med sin oppfatning av hva som bør være målsettingen for distriktsutbyggingspolitikken. Denne målsettingen er tydeligvis av økonomisk karakter, og den kan kanskje også uttrykkes ved å si at en skal prøve å motvirke visse forhold som kan føre til at nasjonalproduktet blir mindre enn det behøver å være.

Mange grupper her i landet mener at også andre målsettinger enn den som er nevnt ovenfor bør påvirke distriktspolitikken. Det er her nok å henvise til et avsnitt på s. 77 i Langtidsprogrammet 1970—1973, et avsnitt som forøvrig er sitert i Virkemiddelutvalgets innstilling. Stikkord for Langtidsprogrammets målsettinger for distriktspolitikken er, foruten (i) økonomisk vekst, også (ii) menneskelig trivsel, (iii) rimelig fordeling av velstand mellom landsdeler og distrikter, (iv) bevaring av naturressursene, (v) tilfredsstillende samfunnsservice i ulike strøk av landet, og (vi) letting av tilpasningsvansker som oppstår for den enkelte person og det enkelte lokalsamfunn i samband med den økonomiske utvikling. — Langtidsprogrammets målsettinger er upresise, men det er ingen tvil om at de er langt mer omfattende enn den målsettingen som er skissert av Virkemiddelutvalget.

Betyr det noe for virkemiddeldrøftingen hvilke målsettinger en vil prøve å realisere? Etter min mening betyr det noe. Jeg tror således bl.a. at tar en sikte på å realisere Langtidsprogrammets målsettinger er det rimelig å drøfte flere virkemidler enn om en bare tar sikte på å realisere Virkemiddelutvalgets målsettinger. Og jeg mener absolutt at ønsker en (slik utvalget gjør det) å gi råd om hvilke virkemidler som bør tas i bruk, er det nødvendig å vite hva som skal være målsettingene. Virkemiddelutvalget har et annet syn. På s. 9 sies følgende:

«Oppgaven er først og fremst å skape nye arbeidsplasser ute i distriktene.

Virkemiddelutvalget oppfatter sitt mandat slik at det skal søke å gi anvisning på hvorledes denne oppgave kan løses ved en forbedring av det bestående virkemiddelsystem og ved innføring av nye virkemidler.

Disse spørsmål kan drøftes uten at det er nødvendig for utvalget å komme inn på den politiske meningsforskjell som måtte foreligge om målsettingene for distriktsutbyggingspolitikken.» (Min utheving. F. H.)

Virkemiddelutvalget foreslår at det skal gis tilskudd til investeringer i utkantstrøkene.

Så vidt jeg kan forstå, kan kjernen i utvalgets motivering for dette forslaget ved hjelp av et eksempel beskrives på følgende måte:

La P betegne et bestemt pressområde, la U betegne et bestemt utkantområde, og la B betegne en bestemt bedrift som skal etableres.

Hvis bedriften B etablerer seg i utkantområdet U, vil en få bedre utnytting av visse grunnlagsinvesteringer som allerede er foretatt i U. Dessuten vil etablering i U motvirke lokal arbeidsledighet i U. Disse forholdene innebærer at i en viss tid framover vil nasjonalinntekten bli høyere om B etableres i U enn om B etableres i pressområdet P. Samfunnsøkonomisk er det derfor en fordel om B etableres i U.

U har imidlertid et dårlig utbygd industrimiljø. Dette fører til at ved en eventuell etablering vil B de første årene få enkelte spesielle oppstartingskostnader. Selv om disse kostnadene samfunnsøkonomisk sett betyr mindre enn de forholdene som er nevnt i avsnittet ovenfor, innebærer de likevel at om myndighetene forholder seg passive, vil det ut fra et bedriftsøkonomisk synspunkt være en fordel å etablere B i P. Men ved å gi investeringstilskudd ved etablering i U, kan myndighetene motivere bedriftens eiere til å etablere B i U.

Hvor stort bør det foreslåtte investeringstilskuddet være? Virkemiddelutvalget mener (jfr. innstillingen side 31—32) at prinsippielt sett bør en ta sikte på å gi den enkelte bedrift et tilskudd som svarer til bedriftens merkostnader ved opparbeidelse av produksjon i utkantdistrikter.

For å belyse visse sider av hvordan utvalgets prinsipp kan tenkes å virke når det gjelder nyetableringer av bedrifter, skal jeg ta for meg et hypotetisk eksempel.

Vi forutsetter at vi har tre bedrifter som overveier om de skal etablere seg i pressområde P, eller et utkantområde U. For å forenkle eksemplet skal vi regne med at den enkelte bedrifts inntekter vil bli de samme enten bedriften etableres i P eller i U. Vi skal også forutsette at vi for hver av bedriftene har klart å beregne:

(i) Verdien av de indirekte samfunnsøkonomiske fordelene ved at bedriften etablerer seg i U i stedet for i P. (Disse fordelene består kanskje i at etablering i U fører til mindre ledighet i U og bedre utnytting av foretatte grunnlagsinvesteringer i U).

(ii) De bedriftsøkonomiske merkostnader ved at bedriften etablerer seg i U i stedet for i P (Disse merkostnader er kanskje oppstartingskostnader som skyldes at det industrielle miljøet i U er lite utviklet).

(iii) Den samfunnsøkonomiske nettogevinsten ved at bedriften etablerer seg i U i stedet for å etablere seg i P. Denne nettogevinsten skal vi forutsette er lik differensen mellom verdien av de indirekte samfunnsøkonomiske fordelene og verdien av de bedriftsøkonomiske merkostnadene.

Jeg skal forutsette at resultatet av beregningene kan uttrykkes ved følgende tabell. (Tallene kan f.eks. være i 1 000 kr.)

	1 Indirekte samf.øk. fordeler	2 Bedrifts- økon. merkost- nader	3 = 1—2 Samfunns- økonomisk netto- gevinst
Bedrift nr. 1.....	500	200	300
» » 2.....	300	200	100
» » 3.....	100	200	— 100

Ifølge utvalgets prinsipp skal hver bedrift ved eventuell etablering i U få et tilskudd som svarer til de bedriftsøkonomiske merkostnadene ved å etablere seg i U. Under de forholdene tabellen gir uttrykk for, vil følgelig det eventuelle tilskuddet for hver av bedriftene være kr. 200 000. I den anledning kan en merke seg følgende:

(a) Hvis bedriftenes eneste målsetting er å oppnå mest mulig fortjeneste, vil den antydde støtteordningen stille hver av bedriftene i samme stilling som Buridans esel; idet de to alternativene for etableringsområde blir akkurat like gode. I motsetning til eselet vil nok bedriftslederen treffe et valg, men valget kan like gjerne bli etablering i P som etablering i U.

(b) Tilskottsordningen reflekterer ikke det forhold at ut fra et ønske om høy nasjonalinntekt er det viktigere å få bedrift nr. 1 enn bedrift nr. 2 til å etablere seg i U. Heller ikke reflekterer tilskottsordningen det forhold at ut fra et ønske om høy nasjonalinntekt er det en fordel om bedrift nr. 3 etablerer seg i P.

— 8 —

Det investeringstilskott utvalget vil gi den enkelte bedrift, er et engangsbeløp. På side 35 i innstillingen heter det: «Det er ellers enighet om at en ikke bør ta i bruk ordninger som innfører varig subsidiering av driftskostnader».

Utvalget har ikke begrunnet dette standpunktet. Innstillingen forteller følgelig ikke hvorvidt utvalget mener at slike subsidier i seg selv er et onde en bør unngå, eller hvorvidt det mener at slike subsidier (enten alltid eller under visse betingelser utvalget mener er oppfylte) vil motvirke utvalgets målsetting for distriktspolitikken.

— 9 —

La oss forestille oss at de områdene av landet hvor det i dag drives næringsvirksomhet, kan deles i følgende tre grupper:

(a) Pressområder. I disse områdene er det privatøkonomisk lønnsomt å utvide gamle bedrifter og å etablere nye.

(b) Utkantområder hvor etableringer av nye arbeidsplasser kan være privatøkonomisk lønnsomt hvis, og bare hvis, myndighetene dekker spesielle oppstartingskostnader.

(c) Utkantområder hvor det uten støtte fra myndighetene ikke vil være privatøkonomisk lønnsomt å etablere nye arbeidsplasser, og hvor den manglende privatøkonomiske lønnsomhet delvis skyldes forhold av mer eller mindre varig karakter. Med andre ord, i slike områder er det også etter at en viss oppstartingsperiode er overstått nødvendig med støtte fra myndighetene hvis bedrifter som har etablert nye arbeidsplasser i disse områdene skal kunne konkurrere med bedrifter i pressområdene.

I parentes bør det kanskje nevnes at en slik inndeling nødvendigvis bygger på hypoteser om forholdene i fremtiden, og at disse hypotesene selvsagt kan vise seg å være mer eller mindre feilaktige.

Såvidt jeg kan forstå, tar den foreslåtte ordningen med investeringstilskott sikte på å føre til etableringer i utkantområder av type b, dvs. områder som er privatøkonomisk lønnsomme hvis myndighetene dekker spesielle oppstartingskostnader. Utvalget har ikke eksplisitt sagt noe om hvordan en bør stille seg til utkantområder av type c, dvs. områder som uten offentlig støtte hverken på kort eller på lang sikt er privatøkonomisk lønnsomme. Men utvalgets avvisning av varige subsidier, kan kanskje være en indikasjon på at utvalget ikke ønsker å støtte etableringen i slike områder.

Bør en støtte etablering av arbeidsplasser i områder av type c? For å kunne svare på dette spørsmålet må en vite hva som skal være målsettingene for distriktspolitikken. Tas det utelukkende sikte på å oppnå størst mulig nasjonalinntekt, vil det som oftest ikke være riktig å støtte etableringen i de privatøkonomisk varig ulønnsomme områdene. (Unntak kan forekomme som følge av indirekte virkninger.) Legges det derimot stor vekt på å oppnå eller opprettholde et bestemt bosettingsmønster, eller på å unngå de omstillingsvansker som lett kan følge med raske industriendringer, da vil det sannsynlig være riktig å gi en god del støtte til etableringer i «ulønnsomme» områder.

Noen vil finne det vanskelig å ta standpunkt til det spørsmålet som er reist i avsnittet ovenfor. De vil ha motforestillinger mot å støtte «ulønnsomme» bedrifter, men de vil også finne det vanskelig å akseptere en avfolkning av disse områder. En mulig «løsning» på en slik konflikt er at en, bevisst eller ubevisst, tilpasser sine hypoteser om strukturforholdene på en slik måte at konflikten forsvinner. Ved å ha en tilstrekkelig sterk tro på utkantdistriktenes økonomiske muligheter, vil en kunne gjette på at så og si hvert eneste utkantdistrikt vil kunne gi grunnlag for en eller annen form for produksjon som på litt lengre sikt vil vise seg å være privatøkonomisk lønnsom.

— 10 —

I de senere års debatt om valg av virkemidler i distriktspolitikken har en ofte kommet inn på de såkalte negative virkemidler, dvs. bruk av etableringskontroll og produksjonsavgifter i pressområdene.

I den innstillingen som drøftes her, har utvalget på side 35 dette å si om slike virkemidler:

«Utvalgets innstilling er bygd på det grunnprinsipp at virkemidlene må utformes slik at de gir en positiv motivering for private bedrifter til å lokalisere sin virksomhet i utbyggingsområder.

Utvalget kan ikke tilrå at det innføres restriktive virkemidler som forbyr lokalisering i enkelte områder.»

Utvalget opptrer her som et politiker-utvalg som på prinsipielt grunnlag avviser bestemte virkemidler. Den enstemmige avvisningen kommer noe overraskende. I et hvert fall hadde jeg ventet at noen av utvalgsmedlemmene ville ha akseptert en eller annen form for etableringskontroll. Jeg gjetter på at avvisningen er en del av et politisk kompromis. Jeg tror at de mest «regulerings-vennlige» medlemmene av utvalget har gått med på avvisningen mot at de mest «reguleringsfientlige» medlemmene har støttet opp om forslagene om lokaliseringsveiledning og investerings-tilskott.

— 11 —

Noen vil mene at ved utformingen av distrikts-politikken bør vi ikke ta i bruk virkemidler som vil måtte oppgis ved en eventuell norsk tilslutning til EEC. Under drøftingene av virkemidlene i distrikts-politikken må en ta stilling til om en skal akseptere dette synet eller ikke. Såvidt jeg kan se har ikke Virkemiddelutvalget tatt opp dette spørsmålet.

— 12 —

Er Virkemiddelutvalgets innstilling en god innstilling?

Enkelte har gitt uttrykk for følgende syn: For flere norske politiske partier gjelder at det er et misforhold mellom de målsettinger partiene går inn for i distrikts-politikken og de virkemidlene de er villige til å bruke. Målsettingene er omfattende og vanskelig å realisere, mens de virkemidlene som aksepteres er for svake til å realisere målsettingene.

Jeg vil gjette på virkemiddelutvalgets innstilling gir et rimelig uttrykk for hvilke virkemidler Stortingets flertall i dag vil kunne akseptere uten særlige motforestillinger. Men jeg gjetter også på at de foreslåtte virkemidlene er for svake til å realisere de målsettingene stortingsflertallet gjerne vil ha realisert.

Hvis Stortingets flertall prioriterer ønsket om å slippe å ta i bruk «sterke» virkemidler høyere enn ønsket om å realisere målsettinger i den retningen som er skissert i Langtidsprogrammet 1970—1973, da er antakelig den foreliggende innstillingen et godt utgangspunkt for å få en distriktspolitikk i samsvar med stortingsflertallets ønske. Noe anderledes stiller saken seg hvis omfattende og krevende målsettinger for distriktspolitikken gis høyere prioritet enn ønsket om å unngå «sterke» virkemidler.

**MONOTYPESATS
FOTOSATS
TELETYPESATS**

*Et fleksibelt og konkurransedyktig
satsapparat.*

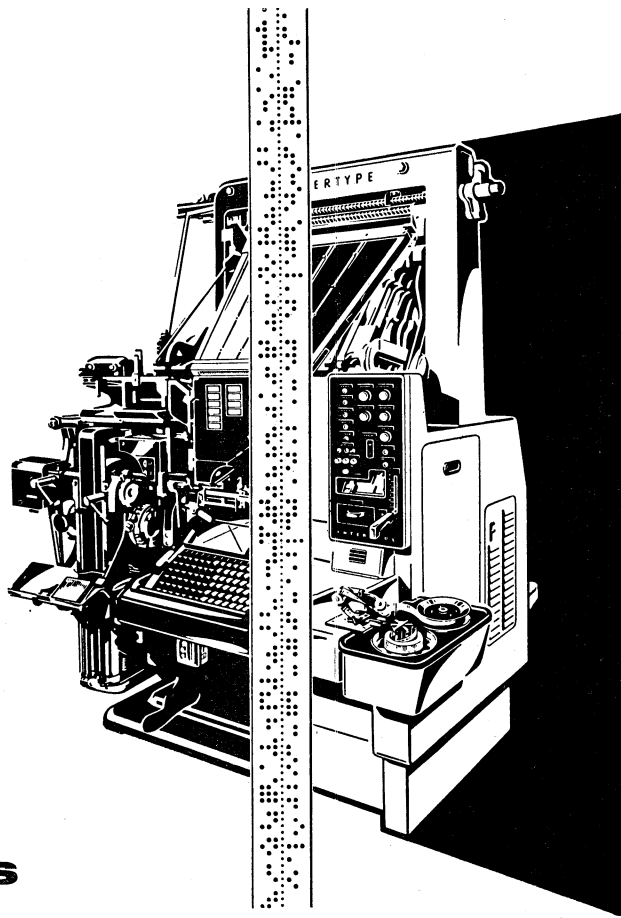
*En betingelse for fremstilling
av krevende trykksaker.*

Vi står til tjeneste med pristilbud.

Reklametrykk A.s

OFFSET - BOKTRYKK

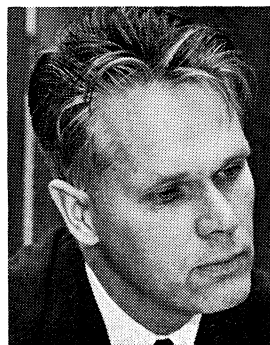
PROF. HANSTEENSGATE 58 - 5010 BERGEN - TELEFONER: 13657 - 19055

NORDØK — EEC

„Planøkonomien”

AV
ASS. DIR. THOR STØRE
NORGES HANDELSTANDS FORBUND

Norge står nå foran forhandlinger om medlemskap i EEC. Resultatet kan enten bli en hurtig tilknytning og et indirekte NORDØK eller et avslag og ventelig et direkte NORDØK (men på et meget senere tidspunkt). Uansett hvilket marked som blir resultatet, vil de regional-, industri- og kommunikasjonspolitiske spørsmål stå sentralt som samarbeidsområder. Når det gjelder f.eks. regionalpolitikken i EEC har den spilt fullstendig fallitt. De områder som var rike er blitt rikere. Det ville være meningsløst å overlate de nordiske regionaløkonomiske problem til et styringsorgan i Brussel. Også innenfor EEC vil det derfor være behov for et godt utbygget nordisk samarbeid. En av forutsetningene for en løsning av distrikts- og industriproblemer er en kraftig utbygging av mellomriksveier og jernbane for å ta den tungtrafikk som et utbygget bedriftssamarbeide vil kreve. Tverrgående kommunikasjonsutbygging i Skandinavia bør være en fellesnordisk sak uansett markedsform. Et så omfattende marked som EEC tvinges til av praktiske grunner, å desentralisere beslutningene.

Etter lange forhandlinger i embedsmannsutvalg o.l., kom de nordiske statsministre omsider frem til enighet om å bygge ut det økonomiske samarbeide i Norden i retning av en økonomisk union slik vi ser det i EEC.

«I debatten om en nordisk tollunion — som vel å merke bare er en del av hele NORDØK-pakken — kan det nok ha vært delte meninger ut fra rent næringsøkonomiske vurderinger, men ikke i noe politisk parti har motstanden mot tollunionen vært fremherskende — iallfall ikke under slutfasen av NORDØK-forhandlingene.»

Dette sto skrevet i Norges Industri» nr. 9/1970. Forfatteren er journalist i Aftenposten», Per Norvik. Uttalelsen gir uttrykk for andre toner enn det man oftest har fått høre fra konservativt hold. Sitatet er imidlertid en nøktern og konkret vurdering av den hjemlige situasjon. Det viser hvor riktig de har sett som gjennom lengre tid har arbeidet for en nordisk løsning som et ledd i en fremtidig markedsordning i Europa.

Likevel fikk vi intet NORDØK. «NORDØK ble felt under en bjørnejakt» — slik Arbeiderpartiets tidligere generalsekretær Håkon Lie uttrykte det i en 1. mai-tale i år. Hvis denne opplysning er korrekt — og dermed forklarer

bakgrunnen for president Kekkonens veto mot NORDØK — er det merkelig at ingen i de 3 øvrige NORDØK-hovedsteder har nærmet seg den stedlige sovjet-russiske ambassade og i det minste knust noen vindusruter i protest mot at en supermakt beskjerer en liten stats suverenitet på en slik måte og nekter landet å gå inn i et frivillig samarbeide med små nabostater.

Hva får vi nå?

Enten får vi en EEC-tilknytning med en avklaring relativt hurtig. Dermed vil vi få et NORDØK indirekte. Det nordiske samarbeidet vil bli utbygget videre innenfor en bredere ramme. Erfaringene fra EFTA viser at en bredere løsning faktisk forsterker takten i utbyggingen av samarbeidet mellom geografisk nærstående stater som de nordiske.

Eller så mislykkes Europa-forsøket også denne gang, og atter på grunn av at stormaktenes motsetninger blir for sterke. Det franske veto synes å kunne bli erstattet av britisk mistillit. I det tilfelle vender nok de nordiske land tilbake til NORDØK, og atter en gang har vi i Norden tapt tid — kostbar tid.

I begge tilfelle vil for øvrig utviklingen ta tid, og i mellomtiden får vi en fortsatt skrittvis og sektorvis utbygging av samarbeidet i

Norden. Vi ser det allerede bl.a. av Fagerholm-komiteéns forslag om et eget nordisk Ministerråd, noe også den finske regjering har gitt sin tilslutning. Vi ser det videre i forslaget om en egen nordisk kulturavtale — NORDKULT.

Imidlertid burde vi gjennom det eksisterende nordiske samarbeidet — mellom politikere og embedsmenn — i mellomtiden gå igjennom NORDØK-avtalen for å finne frem til samarbeidsområder som ble avglemt eller hvor forslaget fra embedsmennene er utilstrekkelig. I denne forbindelse har vi mye å lære av Kommisjonen i Brussel som i høy grad er opptatt av å utbygge samarbeidet på nye områder, som enten ikke dekkes av den opprinnelige Romatraktat eller som den gang ble utilstrekkelig utformet i traktaten.

Jeg vil nedenfor ta for meg 3 sentrale samarbeidsområder som er like relevante for oss, enten vi ser problemet ut fra en europeisk eller ut fra en nordisk synsvinkel. Det er regionalpolitikken (eller distriktspolitikken som vi sier i Norge) — industripolitikken (som også inneholder mye av forskningspolitikken) — og kommunikasjonspolitikken.

Når vi skal vurdere vårt lands stilling i det fremtidige internasjonale samarbeidet, må vi ikke gjøre den vanlige feil, nemlig å vurdere statistisk ut fra den bestående situasjon eller til og med på grunnlag av erfaringer vi har gjort tidligere. I en tid med en så enorm utvikling som den vi ser i dag, er ikke spørsmålet først og fremst å forsvare de posisjoner vi vant i 60-årenes og kanskje 50-årenes Norge, disse vil så allikevel bli endret, men å finne ut hvordan vi best skal gjøre nye fremskritt i 70-årenes og 80-årenes Norge. Vil m.a.o. et nordisk samarbeide, bygget på en økonomisk union, eller vil en norsk og nordisk tilslutning til et utvidet EEC, bidra til at vi løser fremtidens oppgaver på en bedre måte enn om vi fortsetter med det frihandelssystem vi har i dag, et system hvor svenske kapitalinteresser dominerer oss mer og mer, et system hvor tyngdepunktet i næringslivet i stadig sterkere grad trekkes sørover, f.eks. mot Øresunds-området.

Det er en del karakteristiske trekk som særlig preger utviklingen. Vi lever i en periode hvor vi blir stadig mer avhengig av utlandet. I dag importerer vi for en sum som tilsvarende vel 40 % av nasjonalproduktet. Anslag tyder på at importen i 1990 vil utgjøre 75 % av det vi produserer her hjemme. Bare vel 20 % av vår betydelige import i dag er ferdigvarer, mens nærmere 80 % er innsatsvarer til vår egen produksjon. Ferdigvareandelen er imidlertid øket sterkt siden slutten av 50-årene, da den lå på knapt 15 % av totalimporten, dette særlig som følge av tollnedbygningen i EFTA.

Den betydelig importøkning i årene som kommer må betales med tilsvarende økning i eksportinntekter av varer og tjenester. Skal

dessuten vårt land holde oppe konkurransenivået overfor utlandet, bør også vår industri i stadig større grad konsentreres om høyt foredlet produksjon — den såkalte intelligens-industri. «Høstingsbrukets tid er forbi i norsk næringsliv» — for å sitere sjefsdirektør *Brofoss*.

I internasjonal sammenheng er vårt næringsliv særegent. Norge er det av industri-landene som har den laveste gjennomsnittsstørrelse på bedriftene i handel, håndverk og industri. Bedrifter med færre enn 10 sysselsatte dekker i Norge 13 % av den totale industrisysselsetting, mot tilsvarende bedrifter i Sverige 7 % og i Storbritannia 4 %. Storbedriftene med flere enn 500 sysselsatte, dekker i Norge bare 14 % av den totale industrisysselsetting, mens tilsvarende bedrifter i Sverige og Vest-Tyskland dekker 28 % og i Storbritannia 43 % av industrisysselsettingen. En forsert distriktsutbygging i Norge kan vanskelig gjøre strukturtilpasningen i norsk næringsliv og innebære ekstra vanskeligheter med henblikk på å holde oppe landets internasjonale konkurranseevne.

Det er imidlertid lyspunkter i bildet. Forskjellige former for bedriftssamarbeide gir små og mellomstore bedrifter overraskende gode konkurransemuligheter. Særlig er underleverandørsystemet hensiktsmessig i Norge og i Norden for øvrig.

Undersøkelser om industriens lokalisering tyder dessuten på at transportkostnadene spiller mindre og mindre rolle jo høyere foredlingsgraden er på de fremstilte produkter. Merkostnadene for ferdigvaretransporten mellom Nordland og Oslo utgjør 19 % for varer med lav bearbeiding, 6 % for ferdigvarer med middels bearbeiding og bare 3 % for varer med høy bearbeiding. Under forutsetning av at bedriftene vil kunne tåle en merbelastning i form av høyere transportkostnader tilsvarende 5—6 % av bearbeidingsverdien (dvs. ca. 2—3 % av utsalgsprisen), vil ferdigvarer med høy verdi kunne produseres over hele landet, ferdigvarer med middels verdi helt opp til Nordland og varer med lav verdi bare i det sydlige Norge. (Jfr. «Transportkostnader og industrilokalisering» av Finstad og Pedersen). Minimumsfaktoren for norsk industri i et utvidet europeisk marked er ikke avstandene, men det manglende industrielle miljø i de tynt befolkede deler av landet. Det er en uhyre langsiktig og vanskelig prosess å rette på dette forholdet. Skal vi kunne løse vårt distriktsproblem vil ikke dette kunne gjøres uten gjennom et intimt bedriftssamarbeide over landegrensene, først og fremst mellom norske og svenske bedrifter.

Hovedsvakheten ved NORDØK-traktaten bunner i det forhold at Roma-samarbeidet i altfor sterk grad sto modell for NORDØK. Romatraktaten ble unnfanget i midten av 50-årene, og mange av de problemer som opptar

oss sterkest i dag, var den gang så og si ennå ikke oppdaget.

Hva en nordisk industripolitikk kan komme til å gå ut på, er ifølge NORDØK-forslaget overlatt til fremtiden. I EEC har derimot kommisjonen nettopp lagt frem en omfattende analyse og en antydning til planløsning av den fremtidige europeiske industripolitikk (Colorina-planen). Dette viser at vi er underutviklet her hjemme når det gjelder industripolitisk tenkning. (Hvor langt man på det rent forskningsmessige plan er havnet i EEC, kan interesserte økonomer se bl.a. av professor *Timbergens* forelesningsserie på Universitet i Rotterdam våren 1969. Forelesningen er trykket opp og publisert).

I en rekke fremtidsrettede industribransjer er de nordiske land tilbakeleggende sammenlignet med Kontinentet, for ikke å snakke om USA's industrier, f.eks. den kjemiske sektor, grener av industrien som bygger på moderne elektronikk, ikke minst datamaskin-industrien, og industrier hvor utnyttelsen av atomkraften vil legge grunnlaget for en sterk fremtidig ekspansjon. Det vi trenger er en planløsning hvor vi kan utnytte våre naturgitte og ervervete fortrinn og hvor ekspansjonen fordeles på en fornuftig måte mellom landene og bidrar til å opprettholde en fremtidig nordisk industristruktur, med relativt mange små, men effektive bedrifter. Her kommer man ikke utenom underleverandørsystemet. Det vi trenger er noen få store bedrifter — som er konkurransedyktige overfor utlandets storkonserner — og som bygger på et sett av underleverandører.

Distriktspolitikken ble bare overfladisk berørt i NORDØK-avtalen. En samordning vil være nødvendig på dette område, iallfall for grenseområdenes vedkommende. Denne politikk ligger usedvanlig godt til rette for et nordisk samarbeide. Svakt utviklede distrikter henger sammen over grensene. Typene av problemer er også temmelig ensartede. Men skal dette kunne løses, må vi være villig til en samordnet nordisk løsning, som i hovedtrekket må skje på overnasjonalt plan. Vi trenger regionalpolitiske organer med delegert myndighet fra nasjonalforsamlingene, med tilstrekkelig stor kapasitet til å foreta de nødvendige undersøkelser og med finansielle ressurser som skal til for å gjennomføre de vedtak som fattes. Man må bevisst tenke utover de nasjonale grenser og erstatte de nasjonale regioner med nordiske regioner. Vi ser her også behovet for et regionalt nordisk samarbeide innenfor en bredere europeisk ramme i fremtiden. Det hører ingen steder hjemme om f.eks. vårt regionalpolitiske samarbeide på Nordkalotten i fremtiden skulle dirigeres fra teknokratiet i Brussel.

Vi ser her tydeligere enn ellers svakheten ved å arbeide etter EEC-modellen. EEC har nemlig spilt fallitt i sin egen regionalpolitikk.

Dette erkjennes i dag fra Kommisjonen i Brussel.

De rikeste industriområder i EEC strekker seg langs den såkalte nord/syd-aksen» fra Hamburgområdet og Nederland i nord, langs Rhin- og Rhonedalene og ned til Nord-Italia i syd. Disse områder dekker 30 % av arealet, 45 % av befolkningen og 60 % av produksjonen i Fellesskapet. EEC-samarbeidet har ikke ført til en utjevning av ulikheten innen EEC, heller det motsatte. Tyskerne — som det sterkeste industriland — har tjent mest på fellesmarkedet. Før EEC ble etablert, i 1958, hadde tyskerne 31 % av den samlede industriproduksjon i EEC — allerede i 1966 lå tallet på 37 %. Franskmennene har hatt dette klart for seg, og de har derfor fremmet sine bestemte krav om motytelser. Tyskerne har imidlertid gitt disse motytelser i form av støtte til det franske landbruk som pristilskudd, noe som på sin side har bidratt til den enorme økning i jordbruksproduksjonen, med smørberget osv. På tross av denne subsidiering makter man ikke å holde ungdommen i de typiske jordbruksdistrikter i Frankrike og de øvrige EEC-land tilbake. Ungdommen forlater landbruket, og i mangel av alternative arbeidsplasser hjemme drar de til pressområdene i Paris-, Hamburg- og Ruhr-områdene, hvor de forsterker presset — miljømessig, med hensyn til forurensninger, og kommunikasjonsmessig.

I sine analyser advarer EEC-kommisjonen medlemsstatene som «strekker seg langt når det gjelder å lokke til seg investeringer — særlig fra tredjeland gjennom tilskuddsordninger». Dette gjelder først og fremst amerikanske investeringer som derved lokkes til pressområdene i EEC og som forsterker kløften mellom de rike og industrifattige områder. Mens nordmenn og briter legger sine aluminiumsverk til industrifattige strøk — med betydelig samfunnsmessig innsats i form av infrastrukturutbygging — så plasserer tyskerne sine aluminiumsverk i nedlagte industribedrifter i Ruhr-området, med en høykvalifisert industribefolkning stående klar til å rykke inn i bedriftene. Dette innebærer selv sagt en langt sterkere offentlig subsidiering av næringslivet enn det vi ser i Storbritannia og i vårt eget land.

Setter vi gjennomsnittsinntekten pr. innbygger i EEC til 100, ligger gjennomsnittsinntekten i Sør-Italia på 30, i Bretagne- og Schleswig-Holstein-områdene på 75—85, mens de rikeste områder, som Paris-området ligger på 170 og Hamburg-området på 190. Til sammenligning varierer inntektsnivået pr. innbygger i Norden anslagsvis fra 60 til 140 av gjennomsnittet mellom de fattigste og rikeste distrikter. Dette viser litt av det problem de nordiske land står overfor som deltakere i et fremtidig Europa-marked. At vi må løse disse i fellesskap og i samarbeide mellom de nordiske land, burde være åpenbart.

I stedet for den løsning man har valgt i EEC, burde det tyske bidrag ha vært kanalisert via industrifonds o.l. til industriutbygging i de franske og andre typiske jordbruksområder, slik at den del av jordbruksbefolkningen som trer ut av jordbruket, finner arbeidsplasser i nyetablert industri og annen næringsvirksomhet i sine egne hjemtrakter.

Et så godt som åpent felt i NORDØK er kommunikasjonsutbyggingen. Samarbeidet om kommunikasjoner sto på den opprinnelige danske «smørbrødliste» med forslag til utbygging av det nordiske samarbeide. Men posten ble strøket, og jeg skulle anta at dette skjedde etter norsk initiativ, fordi man fryktet at danskene først og fremst tenkte på å få bygget ut storflyplass og broforbindelse i Øresunds-området. Fra norsk side så man ikke at det neppe er noe annet land i Norden som vil ha større fordel av en planmessig kommunikasjonsutbygging. En forutsetning for en løsning på distrikts- og industripolitikken er en kraftig utbygging av mellomriksveier, kanskje også jernbaner, som kan ta tungtrafikken som vil være en konsekvens av et utbygget bedriftssamarbeide. Tverrgående kommunikasjonsutbygging på den skandinaviske halvøy og på Nordkalotten burde være en fellesnordisk sak. Det samme gjelder utbyggingen av storflyplass og broforbindelse i Øresund. Utbyggingen av en eventuell container-havn i Göteborg bør være det samme, mot at nordmennene får konsesjon i form av garantier om at havnen i Trondheim blir benyttet av Mellom-Sverige, noe som åpenbart er til fordel for svenskene. Broforbindelse over Oslo-fjorden, slik at Sørvestlandet trekkes nærmere til det øvrige Skandinavia, og lettere kan ta del i et utbygget bedriftssamarbeide, er også en fellesnordisk oppgave. En sterkere utbygging av luftfarten, bl.a. med småflyplasser og med tverrgående forbindelser i Skandinavia, er en felles oppgave i Norden. Det samme gjelder utbyggingen av havner og ferjesystemer mellom de nordiske land.

Vi ser den feilaktige måten å møte problemene på tydeligst når det er snakk om finansieringssamarbeidet i Norden. Vi skulle få 3 fonds, et investerings-, et jordbruks- og et fiskesfond. I tillegg skulle man få en investeringsbank. Det man var opptatt av, var stør-

relsen på disse fond. Det man nesten aldri hørte noe om var hva pengene skulle brukes til. Fondene ble et middel til kapitaloverføring fra rikere til fattigere land og skulle bidra til en rimelig balanse mellom landenes ydelser og motydelser. Denne salderingstankegang førte til at den viktigste hensikt med et finansieringssamarbeide trådte i bakgrunnen. Etterhvert som den økonomiske union mellom landene bygges ut, vil det i økende grad bli behov for å finansiere forskjellige tiltak av felles interesse for samtlige land, f.eks. i industrisektoren, i kommunikasjonssektoren, ved næringsøkonomisk utbygging av distriktene, i forsknings- og undervisningssektorene, når det gjelder den teknologiske utvikling osv. Men dette ville igjen forutsette langt klarere og mer spesifiserte retningslinjer for bruken av de forskjellige kapitalmidler.

*

I EEC-kommisjonens memoranda om henholdsvis regional- og industripolitikken, ser vi klare planøkonomiske tendenser med en invitasjon til politikerne om å treffe de nødvendige tiltak for å gjøre Europa rustet til å motstå konkurransen og utfordringen fra amerikansk og sannsynligvis senere også fra Sovjet-russisk side og for å skape grunnlag for en jevnere industriell og økonomisk vekst. Men det er ingen invitasjon til en overnasjonal sosialistisk løsning.

Det er også en invitasjon til arbeids- og næringslivet til gjennom sine organisasjoner, forskningsinstitusjoner o.l. å være med på å utforme fremtidens politikk på disse områder. Dette er åpenbart den riktige vei å gå. Kommisjonen i Brussel er på *vår* side når det gjelder løsningen av fremtidens næringsproblemer. Det vil ikke si at Brussel for all fremtid vil komme til å dominere utviklingen også i vår del av Europa. Tvert imot vil vi i et så omfattende europeisk marked som det vi nå aner konturene av, av praktiske grunner bli nødt til å desentralisere. Det spinkle NORDØK-apparat, som embedsmannsutvalget foreslo, vil derfor i fremtiden komme til å inngå som et naturlig ledd i en felles europisk administrativ løsning, hvor teknokratiet vil være like selvsagt som statsadministrasjonen er i dag i enhver nasjonalstat.

Deres snarvei til elektronisk databehandling Auditronic System 770 med ferdig "software"

Auditronic system 770 er ikke bare en ny revolusjonerende computer.

Det er et komplett EDB system med ferdige programmer for administrative rutiner, som ikke krever spesialutdannet personell i Deres firma. Spesialistene er i Olivetti's softwareavdeling.

Enkle, utskiftbare magnetbåndkassetter gir systemet en eksepsjonell lagringskapasitet og gjør at De alltid har umiddelbar adgang til de lagrede opplysninger.

Har De et mellomstort eller mindre firma som ønsker å utnytte elektronisk databehandling, men som hittil har vært skeptisk på grunn av omkostninger?

Benytter De Dem av EDB idag, men har ønske om å desentralisere databehandlingen eller å avskaffe eventuelle "flaskehals" i Deres EDB avdeling?

Auditronic 770 er nettopp det fleksible systemet som De har ventet på. Kontakt Olivetti for demonstrasjon.

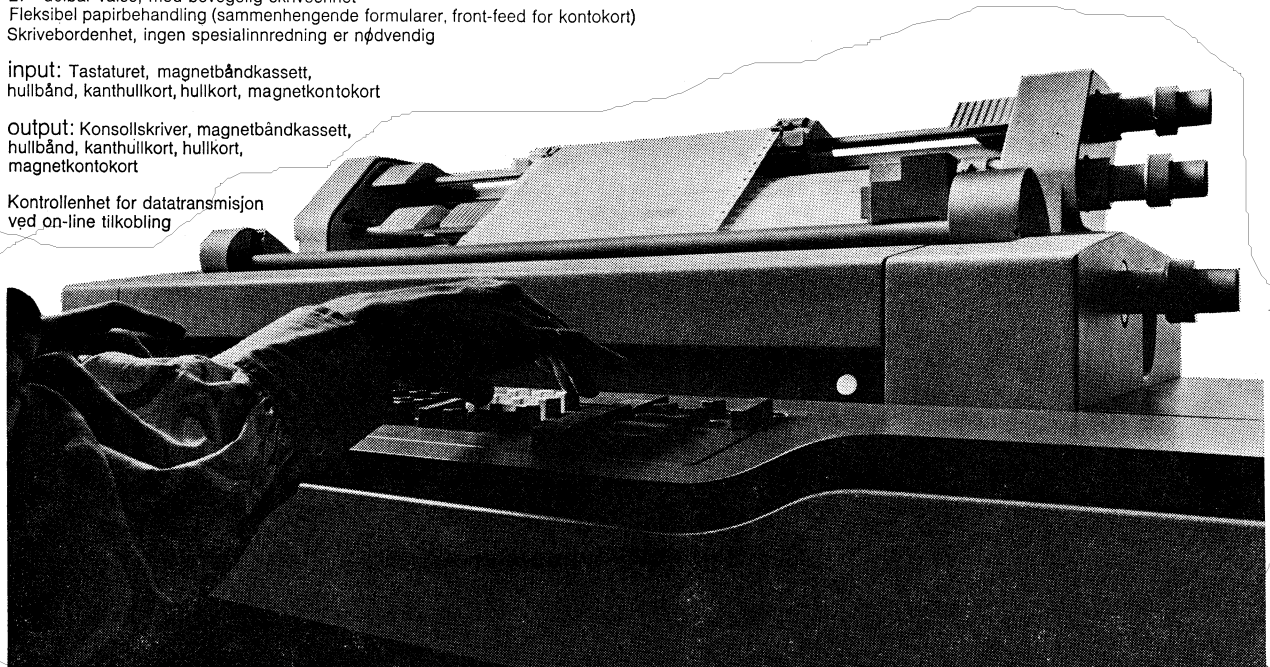
kort beskrivelse

Lagringskapasitet inntil 95.000 tegn
Enkelt programstyrt tastebord
27" delbar valse, med bevegelig skriveenhet
Fleksibel papirbehandling (sammenhengende formularer, front-feed for kontokort)
Skrivebordenhet, ingen spesialinnredning er nødvendig

input: Tastaturet, magnetbåndkassett,
hullbånd, kanthullkort, hullkort, magnetkontokort

Output: Konsollskriver, magnetbåndkassett,
hullbånd, kanthullkort, hullkort,
magnetkontokort

Kontrollenhet for datatransmisjon
ved on-line tilkobling

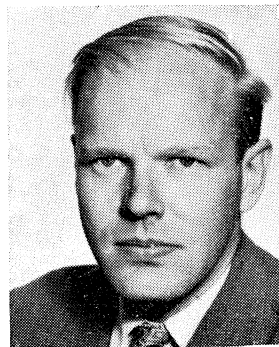

olivetti

Olivetti Norge A/S. Hovedkontor – Hammersborg Torg 1, Oslo 1, tlf. 20 36 57

Kapitalspørsmålene i EEC

AV
KONTORSJEF BJARNE HANSEN
NORGES BANK

Til tross for den betydning liberaliseringen av kapitalbevegelsene (real- og finanskapital) mellom medlemsland i EEC skulle ha, har det skjedd lite siden det siste direktiv fra 1962. Årsaken til dette er dels at medlemsstatene ikke har villet akseptere den integrasjon av næringslivet som en slik liberalisering vil føre med seg, og dels at det ikke er etablert noe organ for å styre kapitalbevegelsene. Dette henger sammen med at viljen til koordinering i den samlede økonomiske politikk har vært for svak. Norsk medlemskap i EEC vil måtte føre til en radikal endring i den politikk som har vært ført på kapital- og etableringsområdet. Gjennomføringen av f.eks. Barre-planen vil føre til at manøvreringsfeltet for en nasjonal økonomisk politikk blir innsnevret. Man må tilpasse seg de normer som fastsettes av EEC-organene. Til gjengjeld vil en få medansvar og medinnflytelse over utviklingen i EEC. Innenfor det norske næringsliv vil det kunne oppstå problemer av typen mindre styringsrett grunnet utenlandsk oppkjøp av aksjer. På den annen side vil norske bedrifter få anledning til oppkjøp og eventuelle nyetableringer i andre land.

Frie kapitalbevegelser.

Liberalisering av kapitalbevegelsene mellom medlemslandene representerer et viktig ledd i utviklingen av EEC. I Roma-traktatens artikkel 67 fastslås det at medlemsstatene i den utstrekning det er nødvendig for at det felles marked skal virke godt, gradvis skal oppheve seg imellom både restriksjoner på overføring av kapital tilhørende personer bostatt i medlemsstatene og forskjellsbehandling på grunnlag av partenes statsborgerskap eller bosted eller av plasseringsstedet.

I første omgang har EEC tatt sikte på å liberalisere slike kapitaltransaksjoner som anses særlig viktige for at markedet skal kunne funksjonere tilfredsstillende, nemlig direkte investeringer (herunder kjøp av fast eiendom), kjøp og salg av verdipapirer og kreditter i forbindelse med vare- og tjenestetransaksjoner. For direkte investeringer er det ikke tilstrekkelig å få tillatelse til å overføre kapitalen. Det må heller ikke legges hindringer i veien for etableringen eller overtakelsen av den økonomiske virksomhet som er hensikten med transaksjonen.

Det må erkjennes at det har skjedd liten fremgang med hensyn til liberalisering av kapitalbevegelser innenfor EEC siden de to någjeldende direktiver ble utstedt i 1960 og 1962.

I 1964 la Kommisjonen frem forslag til et tredje kapitaldirektiv med sikte på å avvikle en rekke nasjonale bestemmelser som uten å være egentlig valutarestriksjoner hindret eller hemmet kapitalbevegelsene mellom medlemslandene. Dette forslag strandet på motstand fra Frankrike, Nederland og Italia. I 1967 ble det fremlagt et nytt direktivutkast om avvikling av diskriminerende bestemmelser av lovmessig eller administrativ art, blant annet regler om kredittinstitusjonenes plasseringer i verdipapirer. Utkastet foreslo dessuten liberalisering av nye typer av kapitalbevegelser således en gradvis åpning av landenes kapitalmarkeder for emisjoner som foretas av foretak i andre medlemsland. Heller ikke dette utkastet er blitt vedtatt, men Kommisjonens monetære aksjonsprogram (Barre-planen) tar sikte på at et tredje kapitaldirektiv vedtas innen utgangen av 1971.

Når det har gått så vidt tregt med gjennomføringen av kapitalliberaliseringen innenfor Fellesskapet, henger det nok dels sammen med at medlemsstatene ikke har villet akseptere fullt ut den integrasjon av næringslivet som en slik liberalisering vil føre med seg. I flere land er det således lagt hindringer i veien for overtakelse og sammenslutning av foretak. Men motviljen mot å gå videre med liberaliseringen henger nok også sammen med at det ikke er etablert noe system for å styre kapitalbevegelsene. Videre regnes fortsatt penge- og kredittpolitikk, pris- og inntektspolitikk som nasjonale anliggender. Derfor har Fellesskapet ikke utviklet seg harmonisk, og en ytterligere liberalisering av kapitalbevegelsene ville føre til betydelige problemer. Dette forhold ble åpenbart under valutakrisene de par siste år, og kravet om en samordning av den økonomiske politikk innenfor EEC har derfor kommet sterkt i forgrunnen.

Denne tankegang er i god overensstemmelse med de prinsipper som en fra norsk og nordisk side har hevdet når det gjelder liberalisering av kapitalbevegelsene. En har således ikke sett det som et mål i seg selv å liberalisere kapitalbevegelsene. Erfaringene har vist at spesielt de kortsiktige kapitalbevegelsene ofte går dit hvor de ikke er ønsket ut fra et realøkonomisk synspunkt. Landene har derfor måttet konkurrere om å forhøye renten og til dels sett seg nødt til å innføre midlertidige betalingsrestriksjoner. En harmonisering av den økonomiske politikk og en mer ensartet prisutvikling i landene vil være et nødvendig vilkår for å hindre at kapitalbevegelsene gir uheldige utslag. I utkastet til NOR-DØK-avtale har en søkt å ta hensyn til dette forhold ved å fastslå at den gradvise avskaffelse av restriksjonene på kapitalbevegelsene som anses nødvendig for at markedet skal funksjonere effektivt skal skje «i takt med utviklingen av samarbeidet om den økonomiske politiken i de fördragsslutande stater-na».

Faste valutakurser?

EEC-landene er i likhet med de aller fleste ikke-kommunistiske land medlemmer av Det internasjonale Valutafond og bundet av Fonds-overenskomsten. Roma-traktaten fastslår at medlemslandenes valutakurspolitikk er et spørsmål av felles interesse. En rådgivende komité — Valutakomiteén — skal arbeide for å fremme samordningen av medlemsstatenes valutapolitikk i hele det omfang som er nødvendig for at det felles marked skal virke. Det er også opprettet en samarbeidsnemnd av EEC's sentralbanksjefer.

I mai 1964 vedtok Rådet at i tilfelle av valutakursendringer skal spørsmålet på forhånd drøftes med de øvrige medlemsland. Erfaringene omkring de to paritetsendringene i 1969 (devaluering av franske franc og revaluering

av tyske mark) viste at konsultasjonsprosedyren ikke virket tilfredsstillende. EEC-partnerne ble stilt overfor «fait accompli», hvor nasjonale økonomisk-politiske synspunkter hadde vært avgjørende for beslutningen om paritetsendring.

Når kursjusteringene i 1969 skapte såvidt store problemer for EEC, skyldtes det først og fremst landbruksordningen, hvor de felles landbrukspriser er uttrykt i regneenheter tilsvarende 1 US-dollar (etter gullverdi 35 dollar pr. unse). Omregningen til nasjonale valutaer skjer etter de paritetskurser som er anmeldt til Valutafondet.

Den franske devaluering skulle etter reglene ha ført til en oppgang på 12,5% i landbruksprisene i Frankrike, uttrykt i franc. For Tysklands vedkommende skulle landbruksprisene bli satt ned med 8,5 % tilsvarende revalueringssprosenten. Det var åpenbart at disse endringer ikke var politisk akseptable i de to land. På den annen side ville en opprettholdelse av de nasjonale priser føre til en sprengning av det felles marked for landbruksprodukter som så møysommelig var etablert.

EEC-rådet kom frem til forskjellige løsningsalternativer i de to tilfelle. Frankrike fikk adgang til i en overgangstid å opprettholde prisene i franc, samtidig som det ble innført importtilskudd og eksportavgifter for å utligne forskjellen mellom de franske priser og EEC-prisene. Frankrike forpliktet seg til gradvis å heve sitt prisnivå, slik at det igjen kommer på linje med EEC-nivået. Tyskland ble derimot med en gang pålagt å sette ned de nasjonale landbrukspriser i samsvar med revalueringssprosenten. I en overgangstid på 4 år ble det åpnet adgang til å gi tysk landbruk kompensasjon for inntektstapet som ble anslått til 1,7 milliarder D-Mark.

Problemen med landbruksordningen er nok en viktig årsak til at Kommisjonen har gått såvidt sterkt inn for stabile valutakurser mellom medlemslandene. Generelt innebærer imidlertid slike interne paritetsendringer at man innen Fellesskapet ikke har maktet «å fremme en harmonisk utvikling av den økonomiske virksomhet i Fellesskapet som helhet».

Kommisjonens standpunkt til valutakurs-spørsmålet er av stor betydning for de drøftinger som for tiden pågår om en oppmyking av Valutafondsavtalens bestemmelser om faste paritetsverdier med relativt små svingmarginer og kategoriske regler for paritetsendringer. Diskusjonene foregår såvel innenfor Valutafondets styre som i 10-landsgruppen. Menningene er fortsatt delte: Mot økt fleksibilitet står mange av utviklingslandene, Japan, Frankrike, og Belgia. For økt fleksibilitet er USA, som i sin tid reiste spørsmålet, Tyskland og Italia. Storbritannia inntar en forsiktig holdning, men vil nok akseptere en viss oppmyking.

Det er mulig at EEC-landene vil se seg tjent med å holde stabile kurser seg imellom, mens valutaene samlet varierer i større grad enn hittil overfor tredje lands valutaer, for eksempel overfor dollaren. De interne virkninger innenfor EEC av fluktuerende kurser vil bli langt mindre hvis fleksibiliteten bare gjelder transaksjoner med USA. En koordinert kurspolitikk overfor tredje land vil for så vidt måtte følge automatisk av fastlåste kurser innenfor EEC.

Faste vekslingsforhold mellom EEC-valutaene kombinert med en liberalisering av kapitaltransaksjonene innen området vil gjøre det til en rent teknisk sak å etablere en felles pengeenhet. Dette burde ifølge Kommisjonens president *Jean Rey* kunne skje innen 1980.

Dette vil i tilfelle være sluttsteinen i arbeidet for å bygge ut EEC til en monetær og økonomisk union, slik som Kommisjonen har lagt frem planer om.

Kommisjonens initiativ har blant annet sammenheng med samarbeidsproblemene i 1968—69. En av dens visepresidenter, *Raymond Barre*, uttalte således i Europa-parlamentet i februar i år at 1969 hadde vært et år med kriser og påkjenninger og tapte illusjoner. Koordineringen av den økonomiske politikk hadde vært for svak, og det samme gjaldt den monetære solidaritetsfølelse mellom landene.

Barre-planen.

Etter valutakrisen i november 1968 ble Kommisjonen bedt om å redegjøre for mulighetene for å intensivere samarbeidet om økonomisk politikk innenfor EEC.

Resultatet forelå i form av et memorandum av 12. februar 1969 fra Kommisjonen til Rådet. Dokumentet omtales gjerne som Barre-planen etter franskmannen *Raymond Barre*, som er det kommisjonsmedlem som er ansvarlig for behandlingen av økonomisk-politiske spørsmål.

Barre-planen tok opp følgende hovedspørsmål:

1. Presisering av målsettingen for den økonomiske politikk i de kommende 2—3 år, herunder veksten i produksjon og sysselsetting, prisoppgangen og balansen i utenriksregnskapet.
2. Forhåndskonsultasjon om økonomisk-politiske tiltak.
3. Opprettelse av en kortsiktig låneordning mellom sentralbankene med sikte på å utjevne svingninger av midlertidig art i landenes betalingsbalanse.
4. Gjensidig støtteordning av mellomlang art — opp til 5 års kreditter.

Planen ble i løpet av året vurdert av de forskjellige komitéer i EEC, og på toppmøtet i Haag 1.—2. desember 1969 ble det oppnådd politisk enighet om å påskynde den videre utbygging av Fellesskapet med sikte på å utvikle det til en økonomisk union. På basis av Barre-planen skal Rådet innen utgangen av 1970

utarbeide en plan for trinnvis etablering av en økonomisk og monetær union; heri inngår en harmonisering av landenes økonomiske politikk. Muligheten for å opprette et europeisk reservefond skal også vurderes.

Ad 1.

I desember 1969 la Kommisjonen frem et memorandum om retningslinjene for den økonomiske politikk i 1971—75.

Det pekes innledningsvis på de alvorlige problemer som EEC har stått overfor i de par siste år, noe som i stor grad henger sammen med at medlemslandene har hatt en forskjellig økonomisk utvikling i 1960-årene. For å sikre en harmonisk utvikling i Fellesskapet og en gradvis gjennomføring av den økonomiske union, er det nødvendig med en koordinering av medlemslandenes økonomiske politikk.

Kommisjonen har søkt å tallfeste visse retningslinjer for perioden 1971—75 som skal tjene som en referanseramme for landenes økonomiske politikk. Det er meningen at retningslinjene skal revurderes hvert år, samtidig som det skjer en gjennomgåelse av landenes stilling i forhold til retningslinjene. Hvis det anses nødvendig, kan det rettes henstillinger til medlemslandene.

Følgende tabell viser de målsettinger som er gitt i utkastet til retningslinjer for 1971—75:

	Over- skudd på drifts- balansen som % av BNP	Pris- stigning pr. år %	Vekst- rate BNP %	Arbeids- ledighet ¹⁾ %
Belgia	{ 0,5	2,5—3	4—4,5	{ 1,5—2
Luxembourg		2—2,5	3,5	
Frankrike	0,5—1,5	2,5	5—5,5	2
Italia	0,5	2,5—3	5,5—6	maks 3,5
Nederland	0,5—1	2,5—3	4,5	1,5
Tyskland	1—2	2—2,5	4,5	1

Det er grunn til å merke seg at samtlige EEC-land regner med å ha overskudd på driftsbalansen i perioden. Om prisstigningen heter det at den ikke bør overstige 2,3—3 % pr. år, selv om den internasjonale prisstigningstendens skulle være høyere.

Programmet skal nå drøftes av EEC's råd med sikte på å få det akseptert av medlemslandene som utgangspunkt for fastlegging av nasjonale målsettinger for 1971—75.

Ad 2.

Allerede i 1964 fastslo Rådet at et medlemsland som ønsker å endre sin valutaparietet, må drøfte dette på forhånd med de øvri-

¹⁾ Beregningsgrunnlaget er noe forskjellig.

ge medlemsland. (Som før nevnt har denne ordningen ikke funksjonert tilfredsstillende).

Det er nå oppnådd enighet om at det skal holdes forhåndskonsultasjoner ved nasjonale tiltak som sannsynligvis vil ha betydelig virkning på andre medlemslands økonomi eller på den indre økonomiske situasjon i vedkommende land eller vil føre til at situasjonen i landet vil avvike sterkt fra de normer som er trukket opp av EEC.

Ad 3.

Sentralbankene i EEC ble den 9. februar 1970 enige om å opprette en multilateral låneordning for et samlet beløp av 2 milliarder dollar til bruk når et medlemsland er i midlertidige betalingsbalansevansker. Innenfor den første transje på 1 milliard dollar er trukket automatisk. Det enkelte lands lånemulighet er begrenset til det beløp som det selv har forpliktet seg til å yte, nemlig 300 millioner dollar for Tyskland, 300 millioner Frankrike, Italia 200 millioner, Nederland 100 og Belgia/Luxembourg 100 millioner dollar. Kreditttiden er begrenset til 3 måneder. Det er ikke nødvendig med noen forhåndskonsultasjon, men etter at lånet er tatt opp, blir vedkommende lands stilling drøftet i Fellesskapet. For annen transje, som også utgjør 1 milliard dollar, kan et enkelt land etter forhåndskonsultasjon låne inntil hele dette beløpet. Forpliktelsen til å yte kreditt er ikke spesifisert på landene, idet det ved fordelingen skal tas hensyn til betalingsstillingen. Kreditttiden for annen transje kan økes til 6 måneder hvis sentralbankene er enige.

Denne ordningen kommer i tillegg til det amerikanske swap-systemet hvor EEC-landene deltar med et samlet beløp på ca. 4 milliarder dollar. Det er grunn til å merke seg at Italia i februar-mars 1970 foretrakk å aktivisere sine amerikanske swap-kreditter fremfor å benytte EEC-ordningen.

Ad 4.

I april 1970 ble det lagt frem en plan om å opprette et fond på 2 milliarder dollar for lån til medlemsland i betalingsvansker. Lånetiden er foreslått satt til 4—5 år, og renten mellom 4 og 6 %. Finansieringen av fondet vil skje etter samme fordelingsnøkkel som for den kortsiktige støtteordningen. Låneadgangen er ikke automatisk, men forutsetter prøving av EEC-organene.

Det er ventet at det vil ta 6 måneder før planen vil bli godkjent av medlemslandene. Den vil således tidligst kunne settes i verk ved det kommende årsskifte.

Haag-møtet peker videre enn den opprinnelige Barreplanen, idet Rådet pålegges i løpet av 1970 å utarbeide en plan for trinnvis dannelse av en økonomisk og monetær union.

Disse spørsmål ble drøftet nærmere på fi-

nansministrenes møte 23. og 24. februar 1970, hvor det var enighet om at en burde arbeide henimot en situasjon med faste kursforhold mellom medlemslandenes valutaer og med felles styring av landenes valutareserver. EEC-landene burde også samordne sin politikk i relasjon til Det internasjonale Valutafond.

Det var noe delte meninger om hvordan en skulle gå frem for å realisere disse langsiktige målene, og det ble foreslått flere fremdriftsplaner. Den tyske finansminister Schiller mente en burde prioritere en harmonisering av den økonomiske politikk. Etablering av en monetær union og felles pengeenhet måtte komme i neste omgang. Uten forpliktende samarbeid om økonomisk politikk var det lite grunnlag for å iverksette en ordning med mellomlange kreditter.

Den luxembourgske stats- og finansminister Werner gav uttrykk for at monetær disiplin innenfor EEC var en forutsetning for koordinering av konjunkturpolitikken. Derfor burde en på et tidlig stadium gå inn for å redusere valutakurssvingningene og samordne reservepolitikken.

Kommisjonen la den 5. mars frem sin plan (Barre-plan 2). Den består av tre trinn og tar sikte på å gjennomføre en fullstendig økonomisk union med felles pengeenhet fra 1. januar 1978 (eventuelt 1980).

1. etappe 1970—71.

Vedtak av det økonomiske program for 1971—75.

Koordinering av konjunkturpolitikken, herunder samarbeid om opplegget av statsbudsjettene og av penge- og kredittpolitikken.

Harmonisering av skatt på renter og utbytte, vurdere samordning av selskapsskattene. Merverdiavgift i alle medlemsland fra 1972. Program for harmonisering av forbruksavgiften.

Vedtakelse av 3. direktiv for liberalisering av kapitalbevegelsene.

Etablering av en ordning med mellomlange støttekreditter ved betalingsvansker. Samordnet opptreden i internasjonalt valutasamarbeid. Nåværende kursvariasjoner mellom valutaene opprettholdes.

2. etappe 1972—75 (77).

Koordinering av medlemslandenes økonomiske politikk såvel på kort sikt som i samsvarende med langtidsprogrammet.

Fastsetting av retningslinjer for kredittpolitikken.

Harmonisering av skatt på emisjoner, av selskapsbeskatningen og satsene for merverdiavgift og forbruksavgifter.

Kursfluktuasjonene mellom EEC-valutaene begrenses til 1 % fra 1972, og sentralbankenes intervensjoner på valutamarkedene samordnes. Etablering av en EEC-regneenhet for verdipapiremisjoner i flere stater.

3. etappe 1976—78 (80).

Overføring av nasjonal myndighet til EEC-organene slik at den økonomiske union kan funksjonere tilfredsstillende.

Fullstendige frie kapitalbevegelser og ensartet beskatning innenfor EEC.

Etablering av et råd av sentralbanksjefer for å forberede et felles sentralbanksystem.

Etablering av en felles valutareserve ved gradvis overføring av landenes gull- og valuta-reserver. Fastlåste kurser mellom EEC-valutaene.

Grunnlaget skulle dermed være lagt for en felles europeisk myntenhet.

En arbeidsgruppe under ledelse av stats- og finansminister *Werner* skal studere planene nærmere med sikte på å legge frem en rapport innen utgangen av mai. Det skal så være en ny diskusjon i Rådet før sommerferien.

Konsekvenser for Norge.

Norges avhengighet av utlandet kommer ikke bare til uttrykk på utenriksregnskapets driftsposter; også kapitaltransaksjonene har vært av vesentlig betydning for veksten i produksjon og levestandard.

Gjennom årene har en nok hatt noe skiftende syn på utenlandsk kapital og det avhengighetsforhold som kunne følge med. Konsepsjonslovgivningen er et uttrykk for ønsket om å verne nasjonale interesser og naturherligheter.

I etterkrigsårene har myndighetene jevnt over sett noe mer positivt enn tidligere på kapitaltilgang i form av utenlandske etableringer. Dette har særlig vært tilfelle hvis investeringen brakte med seg tekniske kunnskaper som innebar en styrking av det norske bedriftsmiljøet. Denne innstilling kom klart frem ved at det i 1959 ble oppnevnt et særskilt utvalg (Trygve Lie-utvalget) som skulle legge forholdene til rette for utenlandske investeringer i Norge. Endringene i konsesjonslovgivningen som ble gjennomført 19. juni 1969, innebærer imidlertid bare en beskjedent liberalisering av utlendingers adgang til å etablere seg i Norge. Stortingets industrikomite understreket ved denne anledning behovet for skjerpet kontroll med utlendingers ervervelse av norske aksjer.

I løpet av 10-års-perioden 1958—68 økte Norges samlede bruttogjeld overfor utlandet fra 8,9 til 25,7 milliarder kroner. Den pålydende verdi av norske aksjer på utenlandske hender ble nesten tredoblet fra 400 til nær 1 200 millioner kroner. I samme periode steg imidlertid også fordringene fra ca. 6¼ til 16,5 milliarder kroner. Kapitaltransaksjonene er i langt større grad enn tidligere blitt en to-veis-trafikk. Når det gjelder direkte investeringer i form av aksjeerverv (etableringer m.v.) ble det i 1969 innført kapital for et samlet beløp av 122 millioner kroner mot 84 millioner kro-

ner i 1968. Direkte investeringer i utlandet i form av aksjeerverv (etableringer m.v.) beløp seg til 88 millioner kroner i 1969 mot 45 millioner kroner i 1968.

Ifølge *dr. Stonehills* undersøkelse av utenlandske eierinteresser i norske bedrifter utgjorde den utenlandske andelen av den norske aksjemassen 6,7 % i 1919 og 15,7 % i 1936. Vesentlig som følge av overtakelse av aksjer i tidligere tyske selskaper var andelen gått ned til 9,1 % i 1955. Senere har andelen steget til ca. 15 % ved utgangen av 1968.

Utenlandske beholdninger av norske aksjer (pålydende verdi) utgjør mindre enn 5 % av Norges totale utenlandsgjeld. Kapitaltilgangen har således for den alt overveiende del skjedd i form av lån. Sektoren sjøtransport alene sto for vel 40 % av den samlede brutto utenlandsgjeld ved utgangen av 1968.

Den økonomiske politikk har — slik som den er kommet til uttrykk i nasjonalbudsjett og langtidsprogram — i så å si hele etterkrigstiden tatt sikte på å få tilført reelle ressurser fra utlandet gjennom et underskudd på driftsbalansen. Dette har vært finansiert gjennom opplåning i utlandet, som i 1960-årene har vært betydelig større enn underskuddene, slik at landets valutabeholdninger har gått opp.

En vesentlig del av utenlandsopplåningen har som nevnt skjedd i forbindelse med import av skip. Finansieringsbetingelsene utgjør en viktig faktor når rederiene skal legge opp sitt investeringsprogram. I perioder med overkapasitet ved verftene — slik en har hatt i de senere år — har kredittvilkårene vært et viktig konkurranseelement mellom de store skipsbyggingsnasjoner, og statsmyndighetene har i stor utstrekning ytet finansiell støtte til skipsverftene. For å hindre en uheldig utvikling på dette felt, er det innenfor OECD avtalt visse minimums rentesatser for lån på nye skip.

Når det gjelder den øvrige opplåningen, har det i løpet av 1960-årene skjedd en forskyvning fra nasjonale kapitalmarkeder til det internasjonale Euro-markedet. Dette marked, som opprinnelig var et marked for kortsiktige lån og bankinnskudd i dollar, har vist en betydelig tilpassingsevne til skiftende behov. Det har således utviklet seg et marked også for langsiktige obligasjonslån, og foruten i Euro-dollar foregår transaksjonene nå i andre Euro-valutaer, sveitser-franc, tyske mark, nederlandske gylde og italienske lire.

Veksten i Euro-markedet skyldes nok for en vesentlig del at det har fått utvikle seg fritt uten særlige inngrep fra nasjonale myndigheter. Restriksjoner på de nasjonale kapitalmarkeder, særlig den amerikanske «Interest equalization tax», som opprinnelig ble innført i 1963, har betydd en kraftig stimulans for Euro-markedet. De amerikanske bankers filialer i London og andre steder deltar meget aktivt i Euro-transaksjoner. Pr. 30/9 1969 er

markedets samlede størrelse anslått til 37 milliarder dollar.

I 1969 ble det tatt opp obligasjonslån på Euro-markedet for ca. 3,1 milliarder dollar som er 10 % mindre enn året før. Dette er betydelig mer enn de tradisjonelle utenlandske emisjoner på nasjonale markeder, som utgjorde 2,2 milliarder dollar, en nedgang på 30 % fra året før. Rentenivået for Euro-dollar-obligasjoner økte i løpet av 1969 fra 7,6 % til 8,7 %.

Hittil har Norge ikke hatt særlige vansker med å finansiere driftunderskuddet ved opplåning i utlandet. I visse perioder har problemet tvert imot vært å hindre en for sterk kapitaltilgang som ville kunne føre til økt etterspørselspress innenlands. Formålet med valuta-reguleringen som opprinnelig var å sikre en nettokapitalinngang til landet, har etter hvert endret karakter, slik at reguleringen nå inngår som et betydningsfullt og nødvendig supplement til penge- og kredittpolitiske tiltak.

Som medlem av OECD har Norge påtatt seg betydelige liberaliseringsforpliktelser i henhold til OECD's kode for liberalisering av kapitalbevegelser. Det enkelte land har imidlertid adgang til å ta reservasjoner til kodens bestemmelser, og Norge har i likhet med de fleste andre land benyttet seg av denne adgang. Dette gjelder blant annet for direkte investeringer, hvor en har tatt forbehold om konsesjonslovgivningens bestemmelser, for porteføljelinvesteringer i aksjer, samt for kommersielle kreditter ytet av utenlandske finansinstitusjoner.

De gjeldende liberaliseringsbestemmelser innebærer likevel en svekkelse av myndighetenes mulighet for å styre kapitalbevegelsene. Diskontoforhøyelsen i september 1969 ble således blant annet begrunnet med at den store forskjell mellom det norske og det utenlandske rentenivå hadde virket uheldig inn på kapitalbevegelsene. Et generelt styringsproblem oppstår gjennom den internasjonale integrasjon av næringslivet som kommer til uttrykk i begrepet «multinasjonale selskaper», og som innebærer at slike bedrifter i mindre grad påvirkes av nasjonalstatenes tradisjonelle økonomiske virkemidler. Dette problemet representerer en utfordring såvel for nasjonale myndigheter som for internasjonale samarbeidsorganer.

Hvis det ikke skjer noen endring i den europeiske markedssituasjonen, er det neppe sannsynlig at Norges posisjon som låntaker vil endres særlig i de nærmeste år. Rederiene vil trolig fortsatt nyte godt av rimelige lån i forbindelse med skipskontrakter. Også når det gjelder andre lånetransaksjoner må en anta at rederiene vil kunne utnytte den kontakt og goodwill som de har opparbeidet i utenlandske banker og finansinstitutter. For andre sektors opplåning vil utviklingen av Euro-markedet være av stor betydning. De mange spå-

dommer om at dette markedet ville få en brå slutt, har hittil ikke gått i oppfyllelse. Selv om USA's utenriksøkonomiske situasjon skulle endre seg radikalt, vil det neppe føre til at Euro-markedet faller bort. Dertil er det for vel etablert og med så store fordeler for de parter som deltar.

Norsk medlemsskap i EEC vil måtte føre til en radikal endring i den politikk som en hittil har ført på kapital- og etableringsområdet, hvis det da ikke lykkes å oppnå varige unntaksordninger. Ikke-diskrimineringsprinsippet på dette området er imidlertid av fundamental betydning i en økonomisk union, og utsiktene for å oppnå varige særordninger må bedømmes som relativt små.

En tilpassing til EEC's någjeldende kapitalbestemmelser vil trolig føre til at norsk kredittpolitikk, som hittil har vært basert på en regulering av kreditt-tilbudet såvel fra innenlandske som utenlandske kilder, vil måtte legges om til et system med større vekt på påvirkning av etterspørselen etter kreditt. Dette innebærer at det norske rentenivået vil måtte tilpasses forholdene i EEC-landene.

Hva som vil bli nettovirkningen på kapitaltilgangen til Norge er det uråd å si noe sikkert om. Det må antas at utlendingers kjøp av norske aksjer vil øke. På den annen side må en regne med kapitalutgang i form av kjøp av utenlandske verdipapirer. En økning av det norske rentenivået vil imidlertid bidra til at den norske sparingen i størst mulig utstrekning fortsatt kan kanaliseres til norske realinvesteringer. Når det gjelder opplåningsmulighetene vil nok situasjonen bedres noe, dels ved at en bør kunne regne med en viss preferanse på EEC-landenes kapitalmarkeder, dels gjennom låneopptak i Den europeiske investeringsbank.

Selv om konsesjonsbestemmelsene kan opprettholdes på ikke-diskriminerende basis, vil en fri adgang for utlendinger til å erverve aksjer i norske selskaper (eventuelt etter samtykke av selskapenes styrer) trolig føre til betydelige endringer i eierforholdene i norsk næringsliv. Det er blitt pekt på at de norske aksjekursene ligger lavt i forhold til kursnivået i EEC-landene, slik at oppkjøp av aksjer i norske bedrifter vil fortone seg som svært fordelaktig. Utenlandske overtakelsestilbud vil også kunne fremtre som meget gunstige for norske eiere. I mange tilfelle er det lettere å selge eller samarbeide med utenlandske interessenter enn med en konkurrerende nabo-bedrift.

Det er selvsagt delte meninger om det kan anses som noen ulykke at en betydelig del av landets mellomstore og større bedrifter eies av utlendinger. Etter tidligere erfaringer har vel stort sett de utenlandske bedrifter hatt sterkere produksjonsfremgang og gunstigere lønninger og arbeidsforhold enn gjennomsnittet. Norske bedrifter vil også ha fordel av å

kunne foreta etableringer eller overta bedrifter i andre EEC-land. Her må en imidlertid være oppmerksom på størrelsesforholdene. Norske kjøp av utenlandske aksjer vil trolig bare gi en ubetydelig styringsrett over utenlandske bedrifter, mens tilsvarende eierinteresser i Norge vil kunne gi en dominerende innflytelse.

Barre-planen gir en indikasjon på hvordan Kommisjonen har tenkt seg utviklingen på det monetære området på lengre sikt. Selv om opplegget ikke er godkjent av medlemslandene, har såvel regjeringssjefene som finansministrene gitt uttrykk for at samarbeidet må styrkes vesentlig. Utviklingsretningen synes således å være nokså klar, mens tempo-planen er usikker. En kan ikke utelukke at politiske begivenheter på samme måte som tidligere vil forstyrre alle timeplaner. Likevel må en anta at Euro-kratene i Brussel vil arbeide videre etter de langsiktige retningslinjer.

Gjennomføring av Barre-planen vil føre til at manøvreringsfeltet for en nasjonal økonomisk politikk etter tradisjonelt mønster vil bli

vesentlig innsnevret. Såvel finans- og skattepolitikken som kreditt- og valutapolitikken vil måtte tilpasses de normer som er fastsatt av EEC-organene. Til gjengjeld vil en få medansvar og innflytelse over utviklingen i EEC. Dette forutsetter at norske politikere og embetsmenn utvider sitt interesse- og aksjonsområde vesentlig. En må kunne medvirke i konstruktivt arbeid for å fremme den økonomiske utvikling i andre medlemsland såvel som for området under ett. Norske særproblemer vil i EEC-sammenheng ha karakter av distriktspolitikk, hvor det burde være mulig å komme frem til løsninger som tar hensyn til norske ønsker.

Et økonomisk samarbeid etter de retningslinjer som Barre-planen trekker opp, vil åpne veien for en fullstendig integrasjon av medlemslandenes økonomier. Selv om de kortsiktige virkninger ved bortfall av tollhindringer kan synes betydningsfulle, er det derfor også viktig å vurdere de strukturelle endringer i næringsliv og bosettingsforhold som vil følge med et medlemsskap i EEC.

Stilling for økonom i Molde

1 fast eller midlertidig lektorstilling for sosialøkonom eller siviløkonom ledig ved Molde gymnas fra 1. august 1970. Henvendelse Molde gymnas, telefon 51 115 (noteringsoverføring).

Molde har et godt faglig miljø for økonomer, med Distriktshøyskole med økonomisk/administrativ linje og Norges Handelshøyskoles kursvirksomhet.

DISTRIKTSHØGSKOLESTILLINGER

Følgende engasjementer er ledige ved distriktshøgskolene.

AGDER DISTRIKTSHØGSKOLE

- 1 lektorat i EDB
- 1 lektorat i økonomiske fag (bedriftsøkonomi eller sosialøkonomi).
- 1 lektorat i sosiologi/statsvitenskap/offentlig administrasjon.
- 1 lektorat i geografi (transportgeografi, markedsgeografi).

MØRE DISTRIKTSHØGSKOLE

- 1 lektorat i matematikk.
- 1 lektorat i EDB.
- 1 lektorat i økonomiske fag (sosialøkonomi).
- 1 lektorat i økonomiske fag (bedriftsøkonomi).
- 1 undervisningsleder i transportfag.

ROGALAND DISTRIKTSHØGSKOLE

- 1 lektorat i økonomiske fag (bedriftsøkonomi).
- 1 lektorat i økonomiske fag (sosialøkonomi, næringsøkonomi f. eks. skipsfartsøkonomi).
- 1 lektorat i økonomiske fag (sosialøkonomi, offentlig økonomi).
- 1 lektorat i sosiologi/statsvitenskap (offentlig administrasjon, lokalpolitikk).
- 1 lektorat i sosiologi/sosialpsykologi (ungdoms- og fritidslederopplæring).

TELEMARK DISTRIKTSHØGSKOLE

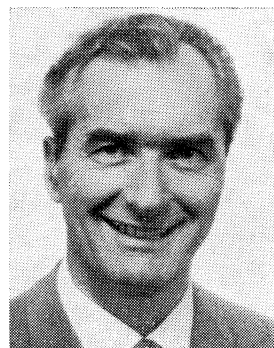
Engasjementer vil bli utlyst når Stortunget har behandlet St. prp. nr. 121. Søknadsfristen forutsettes å bli den samme som for de øvrige stillinger.

Lektorene er plassert i lønnsklasse 20—22 avhengig av ansiennitet. Undervisningslederen er plassert i sjefsregulativets klasse 1. Ytterligere opplysninger og stillingsbeskrivelse fås ved henvendelse til de respektive distriktshøgskoler.

Søknad og attester, publikasjoner o.l. sendes i 3 eksemplarer til Seksjon for distriktshøgskoler, Kirke- og undervisningsdepartementet, Oslo Dep. Oslo 1, innen 1. juli 1970. Se for øvrig Norsk lysningsblad nr. 114 for 21. mai 1970.

Lønnsoppgjør og inntektsfordeling

Tre innlegg på NSF's medlemsmøte 29. april

I.

AV
KOLBJØRN POLLEN
FORHANDLINGSDIREKTØR
EMBETSMENNENES LANDSFORBUND

Lønnsoppgjør og inntektsfordeling

I den aktuelle debatt kan man skjelne mellom to hovedretninger innenfor fordelingsideologien. Etter den ene av disse retninger karakteriseres den ideelle fordeling ved at inntektene fordeles etter hver og ens behov. Den idéretning som Karl Marx ga uttrykk for i sin velkjente sats: «Fra hver og en etter hans evne til hver og en etter hans behov», støtter seg således på det såkalte *behovsprinsipp*. Etter den andre ideologi som går tilbake til urminnes tider, karakteriseres fordelingsidealet ved at inntektene fordeles etter verdien av hver og ens produktive innsats i samfunnsøkonomien. Man kan si at denne retningen støtter seg på *merit-prinsippet*.

Begge disse to idéretningene går primært ut fra visse rettferdsforestillinger. Advokatene for behovsprinsippet mener at det i et demokratisk samfunn er et elementært rettferdskrav at hver og en skal ha det økonomisk like bra. Advokatene for merit-prinsippet på sin side mener at det i et fritt, demokratisk samfunn er et rettferdskrav at hver og en skal få nyte fruktene av sitt eget arbeid.

Ved forsøk på en analyse av hva disse to prinsippene innebærer mer i detalj, støter man i begge tilfelle på en rekke problemer. Behovsprinsippet kan man gå ut fra innebærer at alle mennesker skal ha like inntekter, dog med den vesentlige modifikasjon om *ulikheter* i behov. Hvordan disse ulikheter skal måles, er imidlertid et åpent spørsmål. Hvordan skal man f.eks. måle behovsulikhetene mellom personer i ulike aldre, mellom familier uten, og med ulike antall barn osv.?

For merit-prinsippet er det grunnleggende spørsmål hvordan man skal måle det enkelte individs produktive innsats. Skal man gå ut fra lønnen? Hvordan skal aksjegevinsten, arv og kapitalgevinster betraktes?

Vi kan så stille spørsmålet hvor vidt disse to prinsippene i sin *rendyrkede* form kan legges til grunn i

praksis. Svaret på det spørsmålet må bli et ubetinget nei. En strikte anvendelse av behovsprinsippet skulle uten tvil lede til helt ødeleggende konsekvenser for produksjonsutviklingen i samfunnet. Det er så innlysende at jeg ikke behøver å spandere mange ord på en begrunnelse. Det må være tilstrekkelig å påpeke at eksistensen av inntektsulikheter fyller to livsviktige funksjoner i samfunnsøkonomien. For det første å skape *incitament* til økonomiske aktiviteter av ulike slag, for det andre å utgjøre et *instrument for allokering* av arbeidskraft og kapital. At inntektsulikheter spiller en avgjørende rolle for ressursallokeringen i samfunnet glemmer man ofte i den politiske debatt. Jeg vil derfor spesielt understreke denne funksjon.

Muligheter for påvirkning av inntektsfordelingen.

Et i disse dager særlig aktuelt problem er dette. Hvilke muligheter har arbeidsmarkedets parter — heri innbefattet stat og kommuner — til å påvirke inntektsfordelingen i samfunnet via lønnspolitikken? Å gi noe entydig svar på dette spørsmål er ikke lett. De stadige forsøk som har vært gjort for å få i stand en utjevning mellom lavtlønnsgrupper og høytlønnsgrupper blant arbeiderne har ikke vært så særskilt vellykket, hvilket beror på at den utjevning som avtalen har gitt, er blitt nøytralisert ved lønnsglidning. Markedskreftene har således vært sterkere enn både LO og NAF tilsammen.

Disse spredte synspunkter viser at fordelingsproblematikken inneholder et stort antall ennå uløste spørsmål. Man er også usikker på hvor man egentlig vil hen, og man er usikker på hvilke midler som bør anvendes for å komme dit. Det er derfor høyst nødvendig at ytterligere forskning kommer i stand på dette område. Det er et rikt forskningsfelt, ikke bare for økonomer og skatteeksperter, men også for statistikere og bedriftsøkonomer, sosiologer, psyko-

loger og andre samfunnsvitere. Feltet er åpent for tverrvitenskapelig samarbeide.

Jeg har nå forsøkt å gjøre min plikt som økonom til å reise problemer på et mer teoretisk grunnlag. Som den praktiker jeg er, er bidraget neppe særlig originalt, men jeg må jo si om meg som teoretiker som den velkjente Darwin P. Erlandsen: «Jeg er ikke lenger hva jeg var, — hva jeg forøvrig heller aldri har vært.»

Spesielle problemer ved lønnsoppgjørene i staten.

Jeg vil så gå over til å si litt om de høyere embets- og tjenestemenns stilling og interesser i lønnsoppgjør og inntektsfordelingsproblematikken.

Jeg vil da peke på følgende fundamentale forhold: Som en følge av de politiske vedtak som fattes av Regjering og Storting, øker staten som arbeidsgiver sin sysselsetting jevnt og sikkert. Nærmere 200 000 personer er i statens tjeneste. Sammensetningen av denne arbeidsstokk etter utdanning viser at staten gjør bruk av en relativt stor del høykvalifisert arbeidskraft. Vel halvparten av samtlige akademikere er f.eks. å finne i statens tjeneste.

Jeg vil ikke gå inn på alle de personalpolitiske virkemidler staten gjør bruk av overfor sine ansatte. La meg bare konstatere at det er bred enighet om at det eneste av noen betydning som nå står igjen av disse virkemidler, er lønnspolitikken. Jeg vil videre konsentrere oppmerksomheten på at staten betjener seg av et felles, forholdsvis meget trangt lønnsregulativ hvor samtlige 200 000 tjenestemenn er innplassert.

Erfaringer.

For et historisk tilbakeblikk på utviklingen fra 1948 da vi fikk den nye lønnsregulativ, har vi et utmerket materiale i innstillingen fra Statens lønnskomité av 1964. Det er av særlig betydning å holde for øye de konklusjoner Lønnskomitéen kom til på basis av foreliggende statistikk. Erfaringene blir her tallmessig, dvs. på eksakt basis, satt inn i en sammenheng. Dette er viktig når man skal diskutere en fremtidsrettet behandling av lønnsoppgjørene i lys av erfaringene.

Hva konstanterte så Statens lønnskomité av 1964? Komitven delte tjenestemennene opp i 3 grove grupper:

1. tjenestemennene i lønnsklassene opp til og med lkl. 8,
2. tjenestemennene i lønnsklasse 9 til og med lkl. 21, og
3. tjenestemenn i lkl. 22 og høyere.

Komitéen konstaterte at lønnsutviklingen for gruppen til og med lkl 8 hadde fulgt med i utviklingen for de

tilsvarende grupper i det private arbeidsliv, for gruppen 9 til og med lkl 21 var dette også tilfelle for den nedre del av denne, mens det for den øvre halvdel, altså fra lkl 16 til og med lkl 21, var et avvik i disfavør av staten. For de midlere grupper i staten hadde det altså oppstått et etterslep. For stillingene i lkl 22 og høyere, dvs. det høyere og høyeste stillingskompleks i staten, hadde staten sakkett til dels kraftig etter i forhold til lønnsutviklingen i det private næringsliv.

Dette er altså et resultat av lønnsoppgjørene inntil nå. Og formulert i presise ordelag har Lønnskomitéen således påvist *underbetaling* av de høyere og høyeste funksjonærer i staten.

Virkningene av dette kan ikke unngås. Jeg behøver ikke å komme nærmere inn på dette nå.

Perspektivene fremover.

Man står her overfor et påtrengende problem. Man kan ikke uten videre regne med at personer som er sterkt motivert for å arbeide i statsforvaltningen, og det er ofte folk med kvaliteter som andre setter pris på, vil se bort fra lønnsfordeler og andre fordeler de kan oppnå andre steder.

Under disse omstendigheter kan man ikke se bort fra problemstillingen om å finne frem til en mer adekvat lønnspolitikk og herunder en bedre metode for lønnsoppgjørene, slik at man kan unngå en utvikling med de skjevheter som Lønnskomitéen har påvist. Lønnskomitéen er også samstemmig i å påtale de uheldige virkninger av utviklingen.

En må imidlertid innrømme at problemet med lønnsdifferensiering ikke er helt enkelt her i Norge. Man må av og til bli forundret over at disse problemene skal være så mye større her enn f.eks. i våre naboland. Norge har jo tross alt et relativt lavt lønnsnivå for de høyere og høyeste stillinger.

Man må videre bli forundret over at det skal være så mye vanskeligere i staten å få en mer differensiert lønnspolitikk. Mens lønnstakerne i LO og deres tilitsmenn for det private arbeidsliv, og også i kommunene, helt enkelt godtar eller ikke reagerer på at høyerelønte funksjonærer der oppnår betydelig høyere lønninger enn i staten, så knurres det åpenbart over en langt mer beskjedne differensiering i staten. Jeg innrømmer at dette synet har forandret seg noe de senere år, eller skal vi si inntil i år, da vi har fått et «tilbakefall».

Jeg finner det unødvendig i denne forsamling å komme inn på statens rolle i det moderne samfunn. La meg bare peke på den kjennsgjerning at statens rolle i det vesentligste spilles av statens embets- og tjenestemenn nesten i alle relasjoner.

Nå kan man spørre: Har så staten en selvstendig lønnspolitikk når det gjelder personale som det stilles særlige kvalifikasjonskrav til? Svaret må bli nei. Det som har preget avgjørelsene og preger dem fremdeles, er mangel på planmessighet i dette spørsmål. Ved hver lønnsrevisjon dominerer det politiske hensiktsmessighets-spørsmål mer enn hensynet til rekrutteringen for staten. Det er ikke lett å bryte ned dette. Personaldirektoratet er mer eller mindre forhandlingsorgan uten videre planmessig lønnspolitiske intensjoner. Det er her det må en endring til. Lønnspolitikken må legges til rette for at staten kan konkurrere om og beholde god arbeidskraft og likeledes virke innsatsstimulerende.

La meg forutskikke en bemerkning til eventuelle motforestillinger som måtte komme i form av at staten ikke kan gjøre noe, fordi det private arbeidsliv bare legger seg et hakk høyere, og videre at det råder mangel på kvalifiserte personer som ikke lar seg stampe opp av jorden bare ved å legge på lønningene. Jeg må da bare vise til at man i andre land, f.eks. Danmark og Sverige, ikke har latt seg stoppe av slike synspunkter, og at nevnte motforestilling der ganske enkelt ikke har vist seg å holde stikk.

Dessuten er dette det virkemiddel man har og som tross alt må prøves. Er det andre som er bedre? Staten svikter sin oppgave hvis man inntar en slik passiv holdning.

Jeg vil nå kaste frem en påstand: Den oppgjørsform vi har i staten vil — dersom den skal fortsette i fremtiden — bare kunne løse de problemer staten har på dette område under den bibetingelse at man ved inngangen til et samordnet oppgjør først må ha samordnet — bragt balanse i — lønnsnivåene for de to områder. Med andre ord må man ha eliminert de grunnleggende skjevheter her.

Ved oppgjørene mellom LO og NAF forhandles det kun for overenskomstene for arbeiderne og de lavere funksjonærer. Det midlere og høyere stillingskompleks inngår overhodet ikke i oppgjøret mellom de to parter. Lønningene for dette stillingskompleks i det private arbeidsliv er individuelle, og i alminnelighet fastsatt

uten offentlighet. Likeså inntektene til de frie yrkesutøvere.

Det er klart at det må by på vanskeligheter å kjøre inn i en samordning så ulikeartede problemer og forhold. Den som deltar i oppgjørene på statssektoren, vet hvor overveldende problemene og vanskelighetene kan bli.

Ny metodikk.

Hva kan vi så gjøre for å legge forholdene til rette for en mer rasjonell oppgjørsform? Det er selvsagt ikke enkelt å gi noe svar. Vi må etter min oppfatning for staten få:

1) En fullstendig statistisk gjennomgåelse av lønnsnivået på alle trinn, f.eks. hvert 5. år, hvor lønningene i staten tilpasses det private næringsliv. Dette har man for kort tid siden gjort i Finland og i Danmark, og der har man hatt regulativkomitéer. I Sverige arbeider man også med denne problemstilling.

2) Et mer elastisk lønnsystem som kan virke rasjonelt i de stadig skiftende situasjoner som oppstår, og vil oppstå, på de forskjellige områder innen staten i årene fremover.

3) Hyppigere og mer omfattende justeringsoppgjør. Dersom lønnsutviklingen i det private arbeidsliv har vært forholdsvis sterk i en avtaleperiode, må staten ved et justeringsoppgjør i perioden kunne følge opp. Det må kunne foretas justeringer for å sikre rekruttering etter spesielle behov som oppstår.

4) Hyppigere generelle oppgjør.

Et slikt system, kombinert med en klart formulert målsetting fra staten i personal- og lønnspolitikken, anser jeg som avgjørende viktig å få til. Den vil kunne virke dempende på de store generelle tillegg som følger av den nåværende praksis, og som har uheldige samfunnsøkonomiske virkninger og ellers fører til misforståelse. Folk er jo ofte konservative, dvs. er ofte ikke i stand til å ominnstille seg på følgende av den raske vekst i priser og lønninger.

En viktig forutsetning er at statens lønns- og personaladministrasjon må bygges ut slik at den kan møte de krav som stilles.

II.

AV
DIREKTØR LARS AARVIG
NORSK ARBEIDSGIVERFORENING

Det sier seg selv at Norsk Arbeidsgiverforening er mindre ivrig etter å gjennomføre lønnsutjevning og lavtlønnstillegg enn Landsorganisasjonen. Vi stiller oss ikke helt avvisende, hvilket fremgår av de avtaler som er truffet om forskjellige former for lavtlønns-tillegg. Det er imidlertid nødvendig å vurdere de faktorer som bestemmer lønnsstrukturen for å finne frem til en riktig målsetting. Spørsmålet er hvilken lønnsdifferensiering som bør være målet. Hva er en rettferdig og riktig lønnsstruktur? Dette blir vi sikkert aldri enig om, fordi alle mener at nettopp deres lønn ligger for lavt.

I de første årene etter krigen ble det oppnevnt en komité som skulle utrede spørsmålet om jamstilling av inntektene i Norge. Jamstillingskomitéen kom til det resultat at det ikke er mulig på objektiv basis å si hvem som har og ikke har jamstilling. Det var ikke bare spørsmål om nominelle inntekter men om variasjoner i levekostnadene i forskjellige distrikter og videre om immaterielle faktorer av betydning for levevilkårene i videste forstand. Dessuten skulle komitéen vurdere levevilkårene i forhold til den samfunnsmessige innsats som de forskjellige grupper yter, og dette forutsetter håpløse spørsmål som hvordan man skal sammenligne innsatsen hos en prest og en bryggearbeider, f.eks.

Selv om spørsmålet ikke kan besvares objektivt fortsetter diskusjonen og kampen om fordelingen av samfunnsproduktet.

Lønnsdifferensieringen bestemmes delvis av faktorer som knytter seg til den enkelte arbeidstaker og den jobb han utfører. Lønnen er delvis bestemt ut fra de krav arbeidsoperasjonen krever, slik som kvalifikasjoner, ansvar, nøyaktighet m.m. Videre kan de personlige egenskaper veie tungt, slik som plikt-oppfyllenhet, innsats og ytelse.

Disse faktorer forsøker man å ta hensyn til ved an-

vendelse av forskjellige lønssystemer. Ved arbeidsvurdering (job evaluation) graderer man arbeidsoperasjonene etter de krav som stilles. Ved personvurdering (merit rating) trekkes de personlige egenskaper inn, og ved forskjellige former for prestasjonslønn, særlig akkord, blir ytelsene bestemmende for lønnen.

Ved disse lønssystemer søker man å skape en lønnsdifferensiering som tilfredsstiller kravet om rettferdighet og samtidig virker produktivitetsfremmende ved å stimulere arbeidseffektiviteten.

Lønnsdifferensieringen i videste forstand omfatter også variasjoner mellom bedriftene, bransjene og næringene. Disse variasjoner er i høy grad bestemt av bedriftenes økonomiske stilling og lønnsevne. Her kommer produktivetsforholdene inn i bildet, idet noen bedrifter har større muligheter for å nyttiggjøre seg de tekniske fremskritt enn andre. Konkurranseforholdene varierer både når det gjelder eksporten og konkurransen med importvarene på det hjemlige marked. Særlig de importkonkurrerende bransjer har i den nåværende situasjon store vanskeligheter. Visse bransjer er gjenstand for en streng prisregulering og har av den grunn snau fortjenestemargin og lav lønnsevne. Det kan også forekomme bransjer hvor råstofftilførselen svikter, slik som til dels forekommer i hermetikkindustrien. Et ensidig krav om lavtlønnstillegg betyr at man tilsidesetter disse hensyn. Ofte er variasjonene i lønnsevnen uttrykk for et distriktsproblem, idet betingelsene for industri og annen økonomisk virksomhet er svært dårlig i mange distrikter.

Lønnsstrukturen er også påvirket av forholdet mellom tilbud og etterspørsel på arbeidsmarkedet. I pressområdene skapes en lønnsglidning, mens det kan være rikelig tilgang på arbeidskraft i utkantstrøkene slik at lønnsnivået ikke er gjenstand for det samme

press. En lønnsutjevning vil her bety at den kunstige lønnsstigning som skapes i pressområdene blir påtvunget bedriftene i andre distrikter.

Lønnsfastsettelsen skjer på to måter: Ved tariffoppgjørene fastsettes de avtalebestemte lønnsreguleringer og i løpet av tariffperioden medfører lønnsglidningen en ytterligere stigning i fortjenesten. Denne glidning er ujevnt fordelt og det oppstår derfor i løpet av tariffperioden en større avstand mellom de høyeste og de laveste lønnsgrupper. Kravet om lavtlønnsregulering tar sikte på å gjenopprette balansen, men glidningen fortsetter slik at lønnsstrukturen er temmelig uforandret sett over et lengre tidsrom.

Vi møter derfor et økende krav om utjevning som tar sikte på å presse lønnsstrukturen sammen. Både i Sverige og i Norge har det vært hevdet fra fagbevegelsens side at man ikke kan ta hensyn til de svake bedrifter. Det blir hevdet at bedrifter som ikke kan betale samme lønn som andre bør nedlegge og at arbeidstakerne bør overføres til høyere lønnsgrupper.

Dette er en forenkling av problemene som ikke tar hensyn til de vanskeligheter som gjør seg gjeldende i det virkelige liv. Det er en selvfølge at den økonomiske utvikling fører til strukturendringer i næringslivet, slik at noen bedrifter og bransjer må innskrenke eller nedlegge, mens andre er i vekst. En slik utvikling er nødvendig hvis Norge som helhet skal oppnå høyere produktivitet og levestandard. Denne utviklingen skaper imidlertid også problemer på arbeidsmarkedet idet tilpasningen krever større bevegelighet og flytning av arbeidskraften. Det er derfor viktig at endringene ikke skjer raskere enn at vi kan makte å løse tilpasningsproblemene.

Distriktsutbyggingen er et av de store spørsmål i norsk politikk, og vanskelighetene er store når det gjelder å skape nye arbeidsplasser rundt om i de industrifattige distrikter. Det kan ofte virke som

ønsketenkning når det legges planer om utbygging av bedriftslivet i alle utkantstrøk, men vi må ta det som et faktum at våre politikere setter seg store mål. I denne situasjon er det først og fremst viktig å unngå at man gjør problemene enda vanskeligere ved å presse opp lønnskostnadene til et nivå som bedriftene ikke kan bære. Det kan ikke være tvil om at et ensidig krav om lavtlønnstillegg kommer i konflikt med hensynet til en økonomisk fremgang i de industrifattige strøk.

På den annen side er det også blant arbeidsgiverne et ønske om å betale rimelige lønninger. Dette skyldes delvis et ønske om gode forhold på arbeidsplassene og delvis nødvendigheten av å sørge for rekruttering av arbeidskraft. På kort sikt betyr variasjoner i lønnsnivået ikke så meget for tilbudet av arbeidskraft, fordi en lang rekke faktorer bremses på arbeidskraftens bevegelser. På lang sikt derimot må man regne med at rekrutteringen til et fag som ligger etter i lønnsutviklingen vil bli vanskelig der hvor det finnes alternative beskjeftigelsesmuligheter. Derfor er det riktig å si at partene har et felles ønske om å opprettholde en noenlunde rimelig lønnsstruktur i videste forstand.

Det har vært hevdet at lavtlønnsreguleringen ikke er til noen hjelp, fordi den etterfølgende lønnsglidning eliminerer utjevningsevnen. Til dette er å si at lønnsspredningen sannsynligvis ville ha vært vesentlig større uten de lavtlønnsreguleringer som er gjennomført. Riktignok tyder erfaringene på at lavtlønnstillegg skaper en viss glidning fordi det oppstår urimeligheter som får følger. Den overveiende del av lønnsglidningen må imidlertid tilskrives faktorer som ikke er påvirket av formen for tariffoppgjørene. Det må derfor være riktig å konkludere med at lavtlønnstilleggene har gjort det mulig å holde lønnsstrukturen temmelig stabil og å unngå en øket lønnspredning. Her er forøvrig våre erfaringer noenlunde de samme som i våre naboland.

GOD SOMMER

III.

AV
CAND OECON. JON RIKVOLD
LANDSORGANISASJONEN I NORGE

1. Det vi skal snakke om er vel en skjev inntektsfordeling og om tariffoppgjør slik som vi kjenner dem fra vårt land bidrar til å skape en mindre skjev inntektsfordeling. Før jeg går nærmere inn på det har jeg lyst til å snakke litt omkring problemet.

For det første problemets karakter — dette med en skjev inntektsfordeling. Jeg pleier å si det slik at det er et like gammelt fenomen som kvinnens eldste yrke — og det er like aktuelt i dag.

Med dette mener jeg ikke at det ikke har skjedd endringer i inntektsfordelingen gjennom tidene. Selvsagt har det gjort det — f.eks. i tiden fra Ricardos jernhårde lønningslov og fremover. Endringene i inntektsfordelingen har skjedd i sammenheng med endringer i den økonomiske strukturen og samfunnsforholdene i sin alminnelighet. Det er klart at inntektsfordelingen er jevnere nå enn i forrige århundrede og enn den var før siste verdenskrig.

Fagbevegelsen ser seg som et ledd i denne utviklingen og i betydelig grad som en drivende kraft i utviklingen i retning av større likhet.

Vi er klar over at inntektsfordeling har med mange forhold å gjøre, næringsøkonomiske spørsmål og forhold som hefter ved den enkelte. Ikke noe av dette kan uten videre løses ved et tariffoppgjør. Tariffoppgjørene er bare ett virkemiddel når det gjelder å påvirke inntektsfordelingen og vi er interessert i å bruke også andre virkemidler av mer politisk karakter, enten det nå dreier seg om skattepolitikk, sosialpolitikk eller næringspolitikk.

Akkurat i denne forsamling har jeg lyst til å si et par ting til før jeg går mer over til det egentlige emne.

Fortsatt er det slik at det er stor mangel på skikkelige og vederheftige opplysninger om inntekter og inntektsfordeling. Vi har endel lønnsstatistikk, men også her er det store mangler når en skal arbeide med problemet om inntektsfordelingen. Når det gjelder andre inntekter enn lønnsinntekter er mangelen på sikre opplysninger enda langt større og på enkelte områder nærmest total. Handelsdepartementet sitter fortsatt på en innstilling om en ny regnskapslovgivning som ville gi Statistisk Sentralbyrå muligheter

til å lage en skikkelig regnskapsstatistikk slik at vi kunne få belyst eierinntektene på en langt bedre måte enn i dag.

Nå vel, det gjøres noe med dette både i vårt land og i andre land, men det er langt fram. Men det forekommer meg dessuten at også den mer vitenskapelige behandling av inntektsfordelingsspørsmålet har ligget nokså mye i dødvannet og ligger langt tilbake for hva man har gjort på andre områder. Jeg skulle ønske en langt sterkere innsats både når det gjelder å skaffe faktiske opplysninger og å få foretatt mer vitenskapelige analyser. Men jeg skal ikke forsøke med på det her, men bare si litt om hvordan jeg mener lønnsoppgjørene har påvirket ulikhetene i lønningene.

2. Deler vi inn etterkrigsperioden i to deler kan vi vel grovt si at i den første del av perioden finner vi stort sett, i den lønnsstatistikk og andre lønnsoppgaver som vi har, en viss utjevningseffekt. Det synes å være en nokså rimelig antagelse at dette, delvis iallfall, skyldes den måten lønnsoppgjørene ble gjennomført på i denne perioden med i betydelig grad like tillegg for alle i kroner og øre, enten de tjente lite eller mye, og dessuten i noen grad med spesielle lavtlønns tillegg. En rolle spiller det også at lønnsglidningen var noe mer beskjedent i denne del av perioden, enn den har vært senere.

I den annen halvdel av etterkrigsperioden kan man ikke finne noen slik utjevningseffekt i lønnsbildet som i den første del av perioden. Den riktigste tilnærmelse er vel å si at relasjonene mellom de forskjellige grupper stort sett har blitt opprettholdt. Kvinnene som lavtlønnsgruppe har vel likevel kommet noe opp, men ligger ennå i dag så langt under mannlønningene at det må anses for urimelig, selv om en trekker mange forklarende faktorer inn i bildet.

Hvis en også ser på andre forhold enn de rene lønninger — jeg tenker her på slikt som arbeidstid og visse sosiale goder — vil en nok også i denne siste perioden finne en nokså klar utjevningseffekt. Og det har vært en betydelig del av både fagbe-

vegelsens tariffpolitikk og annen politikk å få til en slik utjevning.

Men tilbake til lønningene. I tariffoppgjørene med Norsk Arbeidsgiverforening har lønnsforholdene for de lavtlønte — det vil stort sett si de som ligger under gjennomsnittet for arbeidere — vært forsøkt hevet absolutt og relativt ved spesielle lavtlønns-tillegg. Effekten synes også å ha vært at man akkurat i forbindelse med tariffoppgjøret har fått en relativ heving av lønningene for de lavtlønte, men i løpet av en to-års tariffperiode har det igjen falt nedover på skalaen, og så har man måttet begynne noenlunde på samme relative utgangspunkt ved neste tariffrevisjon. En hovedårsak til denne utviklingen synes å ha vært at lønnsglidningen i perioden gjennomgående har vært mindre for viktige lavtlønnsgrupper enn for høyerelønte grupper innen det området jeg her snakker om. Man kan si at en annen årsak er at lavtlønns tilleggene har vært for små. Årsakene til at de er blitt for små skal jeg ikke gå nærmere inn på nå. Kravene har iallfall vært store nok.

3. Årets tariffrevisjon atskiller seg på flere punkter fra det som har vært vanlig ved flere tidligere tariffrevisjoner. Vi har fått et lavtlønns tillegg som stort sett i gjennomsnitt kan sies å ligge tre ganger så høyt som det som har vært vanlig. Også forholdet mellom lavtlønns tillegget og det samlede resultat av lønnsoppgjøret er bedre denne gangen enn det har vært tidligere.

Tariffoppgjøret med NAF har denne gang også en nyskapning — den såkalte fortjeneste-utviklingsgarantien, eller lønnsglidningsgaranti som vi kaller det.

Fortjenesteutviklingsgarantien er ikke begrenset til de lavtlønte, men skal gi alle som mangler lønnsglidning en viss kompensasjon for dette. Likevel er det grunn til å tro at en slik garanti vil kunne motvirke i noen grad den tendens som man har sett til at de lavtlønte blir hengende etter i tariffperioden. Jeg vil også gjerne føye til at når det gjelder denne saken ser man det i fagbevegelsen slik at man har vunnet fram med et prinsipp, selv om den form garantien nå har fått ikke nødvendigvis er den man helst vil ha og den beste man kan tenke seg. Men det er et nytt verktøy i det lønnspolitiske bilde som det kan være verd å bygge på. Jeg skulle derfor tro at årets tariffoppgjør fører til at vi igjen får en utjevningstendens i lønnsbildet innen det område jeg nå har snakket om.

Jeg vil også nevne at man med fortjenesteutviklingsgarantien tar sikte på å kunne løse endel av de problemer som vanligvis har oppstått i forbindelse med tariffrevisjonene når det gjelder forholdet mellom de store grupper i stat og kommuner som har liten lønnsglidning og store grupper av lønnstakere i det private næringsliv som har en betydelig lønns-glidning i tariffperioden.

5. Jeg prøvde innledningsvis å si at dette med en skjev inntektsfordeling er neimen ikke så enkelt når det gjelder årsaker eller botemidler. Det er nokså klart at det også har internasjonale aspekter som kunne være vel verd en nærmere omtale, men jeg skal likevel også til slutt holde meg til det nasjonale. Vi vil vel kanskje få demonstrert her i kveld motsetninger mellom høyerelønte og lavelønte. De aller fleste — enten de ligger her eller der på lønns-skalaen — har vel som en viktig målsetting — mer penger. Men jeg tror det vil være galt både for de lavelønte og de høyerelønte å overdrive disse motsetningene. Vi anerkjenner jo en differensiering av lønningene på forskjellige måter som en nødvendig premiering for innsats, selv om det kommer mange forhold inn som forkludrer bildet. På den annen side legger vi også stor vekt på mer sosiale hensyn som må tas når det gjelder de lavtløntes forhold.

Jeg tror personlig ikke det er noe så grunnleggende motsetningsforhold mellom lavtlønte og høyerelønte som det ofte kan se ut for. Det er kanskje mer et spørsmål om måten å håndtere problemene på. Det er også klart at de lavtlønte i høy grad er avhengig av at også de høyerelønte er villige til å være med på å hjelpe dem dersom de skal kunne bedre sin stilling.

Endel av de virkelig høytlønte lønnstakerne sitter i posisjoner hvor de har muligheter for å påvirke det samfunnssystem vi har i en retning som vil være til fordel for de lavtlønte. Og her skulle jeg ønske at man fikk en innsats fra langt flere enn tilfelle er i dag. På ett område måtte man vel kunne bli nokså enige innenfor lønnstakernes rekke og det er når det gjelder skatteforholdene. Det er ganske klart at vi har en sterkt skjev beskatning i disfavør av lønnsinntekter. Her trengs det en rekke endringer i systemer og praksis og de endringer vi har fått i det siste hjelper slett ikke — heller tvert imot — selv om noen høytlønte har tjent noen kroner på den siste skatteomleggingen.

Bedre finansierings- og investeringsplanlegging

Definisjon av en finansierings- og investeringsplanleggingsmodell (FIP-modell) til bruk i næringslivet.

AV
SIVILINGENIØR PETER SOLBERG
EDB — KONSULENT A/S

Artikkelen presenterer en FIP-modell, dvs. en finansierings- og investeringsplanleggingsmodell til bruk i næringslivet. FIP-modellen velger — ut fra et gitt kriterium, f.eks. nåverdikriteriet som benyttes i denne fremstillingen — et alternativ fra hvert prosjekt samtidig som den indikerer hvilke finansieringskilder som bør anvendes for å finne frem til en optimal investeringsplan. Modellen er tildels meget fleksibel, den fremstiller på en relativt realistisk måte alle de finansielle relasjoner som det må tas hensyn til ved investeringsbeslutninger i næringslivet. Fremstillingen bygger på forutsetningen om gjensidig uavhengige investeringsprosjekter, dvs. prosjekter hvis netto betalingsrekke (cash flow) ikke påvirkes av netto betalingsrekker til andre prosjekter. Tilslutt tar artikkelen for seg den praktiske anvendelse og en del erfaringer i den forbindelse.

Innledning.

Stadig nye anvendelsesområder dukker opp for regnemaskinen som hjelpemiddel for bedriftsledelsen til å ta raskere, bedre begrunnede og dermed riktigere beslutninger. Det er imidlertid ennå få som har angrepet investeringsproblemet og de dertil forbundete finansieringsproblemer på en omfattende måte — dvs. en måte hvor en bedrifts mulige investeringsprosjekter betraktes samtidig og de disponible finansielle midler allokterer prosjektene ut fra et felles kriterium.

Simuleringsmodeller som ut fra hypotetiske — men dog subjektive — sannsynlighetslover finner frem til det alternativ av et investeringsprosjekt som vil gi best forventet resultat har etter hvert fått innpass — om enn vanskelig nok. Betraktningene er her ikke desto mindre meget enkle sett ut fra det problemkompleks som en hel bedrifts totale finansierings- og investeringsplanlegging (FIP) utgjør.

En FIP-modell tar stilling til både finansieringsmulighetene og investeringsprosjektene. Det vesentlige ved den er at den gjør en globalvurdering: Den velger — ut fra et gitt kriterium — et alternativ fra hvert prosjekt samtidig som den indikerer hvilke finansieringskilder som bør anvendes for å finne frem til en optimal investeringsplan.

Bivalente heltallsvariable (utførelse eller ikke-utførelse av et alternativ) og kontinuerlige variable

(tegningsstørrelse på et lån eller størrelse av en kapitalutvidelse) vil måtte betraktes i denne sammenheng. En FIP-modell lar seg uttrykke lineært mellom slike variable og modellen vil derfor kunne representeres i et lineært program av mixed-integer type. Sett ut fra en operasjonsanalytikers betraktningssmåte vil jeg her gi en kort beskrivelse av en slik modell. Modellen er operativ på en CDC 6600 i Paris hvor jeg selv har vært med på å formulere den (1).

Definisjoner.

For at man lettere skal kunne følge tråden i det etterfølgende har jeg valgt først å definere den terminologi som jeg benytter. De fleste uttrykk er selvfølgelig. Tvetydigheter kan imidlertid oppstå og ved utarbeidelsen av matematiske modeller er klare begreper en forutsetning.

Investeringsproblem:

Et investeringsproblem oppstår hver gang en beslutning skal tas for nå og/eller i fremtiden å allokere disponible og/eller lånte finansielle midler i et eller flere investeringsobjekter.

Investeringsprosjekt:

Med et investeringsprosjekt forstås det som er knyttet til selve investeringsobjektet (f. eks. det å for-

doble produksjonskapasiteten til et bestemt produkt).

Variant — Alternativ:

En variant beskriver én teknisk løsning av investeringsobjektet. (Ved fordobling av produksjonskapasiteten vil en variant f. eks. være «bygging av ny fabrikk»; en annen «innføring av skiftarbeid»; en tredje «kontrakt med underleverandør»; etc.). Et prosjekt er definert i minst 2 varianter idet det å ikke utføre prosjektet også kan betraktes som en variant likeledes som utføringen ved et senere tidspunkt.

Investeringsplan:

Investeringsplanen (-programmet) fastlegges ved valget av en variant fra hvert investeringsprosjekt. Valget gjøres på grunnlag av et fastlagt beslutningskriterium.

Gjensidig uavhengige investeringsprosjekter:

Gjensidig uavhengighet mellom forskjellige investeringsprosjekter defineres ved at man for hvert prosjekts fastlagte varianter vil kunne anta cash flows hvis verdier ikke vil kunne influeres av cash flow verdiene for noen av de andre prosjektene.

Problemstilling.

Før en bedrift investerer, har den på forhånd nøye vurdert hvilke fortjenestemuligheter de investerte midler forventelig kan innbringe over et fastlagt tidsrom. Vurderingene baseres på hypoteser om utviklingen av:

- varemarkedene
- arbeidsmarkedet
- kapitalgodemarkedet
- pengemarkedet.

Den avgjørende beslutning om investering (det å ikke investere kan også betraktes som en investering) tas først når det for flere alternative løsninger har vært satt opp cash flows for tidsrommet og relevante sammenligninger mellom de forskjellige løsninger er trukket.

Man betrakter prosjekt for prosjekt og finner frem til de alternativer som vurderingene, erfaring og intuisjon tilsier vil utgjøre den beste investeringsplanen for tidsrommet. Bedriftens totale målsetning blir lagt til grunn for fordelingen av de midler pengemarkedet vil kunne yde og de midler som selvfinansiering stiller til rådighet.

Denne beskrivelsen av prosedyren for investeringsbeslutninger hopper lett over alle de vanskeligheter prosedyren er forbundet med. Disse består i å stille

hypoteser, samle inn relevante data, sette opp cash flows og å velge investeringsplan samt finansieringskilder! En FIP-modell vil ikke hjelpe oss med hypotesene og datainnsamlingen. Hvilken interesse har den så? Nettopp hypotesene er jo kanskje de viktigste ved enhver investering. Det å kunne teste disse ville være meget verdifullt. Simuleringsmodeller kan anvendes til dette formål — dog kun ved å betrakte prosjekt for prosjekt. Deres resultater gir en idé om det forventet utfall. Man må imidlertid gjøre hypoteser for sannsynlighetsfordelingen av relevante data — hypoteser som til dels kan være sterkt subjektive.

Hvilken hjelp gir så en FIP-modell? Ut fra gitte inngangsdata (som man må anta er de riktige estimater for det tidsrom som skal betraktes) stiller den opp cash flows for hver variant og velger optimal finansierings- og investeringsplan for tidsrommet sett ut fra bedriftens beslutningskriterium. At en slik modell kan utgjøre et verdifullt hjelpemiddel for enhver bedriftsledelse, belyser følgende lille eksempel:

En bedrift ser 5 år fremover i tiden og har funnet frem til 5 investeringsprosjekter som hvert er definert i to alternativer — utførelse eller ikkeutførelse. Utførelsen av et prosjekt kan skje i et av de 5 årene — ethvert prosjekt er derfor definert i 10 varianter. En enkel kombinatorisk betraktning forteller at 100 000 forskjellige investeringsplaner må vurderes før man er sikker på å ha funnet den beste.

Eksemplet belyser hvilke problemer beslutningstakeren står overfor og hvilken nyttig hjelp en FIP-modell kan yte ham for å takle det kombinatoriske aspekt. Når så også finansieringsbetraktninger kommer inn, vil det hele bli enda mer komplisert. Også ved disse betraktninger vil FIP-modellen kunne yte uvurderlig assistanse.

Generell modelloppbygging.

Hvilke data spør en bedriftsleder etter før han skal gjøre investeringsbeslutninger? FIP-modellen spør etter de samme — ingen flere — ingen færre:

Bedriftslederen skal allokere lånte og disponible midler på forskjellige investeringsprosjekter. Hans første spørsmål vil være: Er de forskjellige prosjekter godt nok vurdert: dvs. finns det ikke andre måter — varianter — å løse det og det spesielle prosjekt på? Hva vil den og den varianten koste i investeringer og vedlikehold? I år — til neste år? Hvilke inntekter kan vi forvente? Hvordan vil arbeidsomkostningene stige? Hvordan skal vi avskrive internt? Hva med utviklingen av råmaterial- og energipriser?

Hver variant må vurderes på denne måten.

I tillegg vil bedriftslederen måtte vurdere de disponible finansielle midler samt den tidshorison han skal betrakte.

En masse informasjon skal settes sammen og beslutning skal tas. FIP-modellens første fase — matrisegeneratoren for det lineære program — tar seg av sammenstillingen. Alle relevante data kan her mates «rå» inn for å komme «pakket» ut. Pakken er modellens matrise som jeg skal komme inn på i et senere avsnitt. Løsningsalgoritmen for det lineære program — modellens annen fase — vil være behjelpelig med å utarbeide basismateriale for resultatutskriften — modellens tredje fase — som utgjør beslutningstakerens vurderingsmateriell.

Resultater.

Før jeg kommer inn på selve den matematiske modellen, kan det være interessant å se hvilke resultater som den bør — og som den også kan — frembringe. Igjen må man stille seg i bedriftslederens sted. Hvilke resultater er interessante for ham? Ut fra et fastlagt beslutningskriterium vil han ha rede på hvilken investeringsplan som gir optimalt resultat. Hvis det skal tas stilling til et stort antall prosjekter er det sannsynlig at optimum er temmelig flatt — dvs. at det er andre investeringsplaner som ligger meget nær opptil den optimale. Disse er også interessante. Eksterne forhold som modellen vanskelig kan ta hensyn til kan jo lede til at det tross alt er mer hensiktsmessig å utføre en annen plan enn den optimale så lenge den er forholdsvis god. Modellen og den valgte løsningsalgoritme muliggjør dette. — Videre kan modellen vurdere investeringsplaner som bedriftslederen på grunnlag av erfaring og intuisjon mener er gode. At intuisjon og optimalitet er sammenfallende er dog lite trolig.

I tilknytning til hver investeringsplan får bedriftslederen også et globalt bilde av hvilke og hvordan finansieringskildene bør benyttes i tidsrommet. Modellen tillater dessuten innføringen av en del parametre som bl. a. skatteprosent, dividendepolitikk, kapitalutvidelsesfrekvens og minste tillatte forhold mellom egen- og fremmedkapital. Nettopp disse parametre vil bestemme capitalsammensetningen og for en bedriftsleder vil det være høyst interessant å se hvilke forandringer denne får ved innføringen av forskjellige sett parametre.

På grunnlag av valgt investeringsplan og inngangsdata vil også vinnings- og tapskonto samt balansekonto kunne stilles opp (som prognose) for hver periode. — Som det går frem vil det være mulig for modellen å gi utskrifter av den forskjellige karakter. All informasjon som «tappes» er dog ikke bedre enn

de antatte utgangshypoteser. Er disse dårlige, vil også modellens resultater være et lite sikkert grunnlag å basere sine beslutninger på.

Den matematiske modell.

Jeg har nå i generell trekk beskrevet modellens input/output. En mer inngående beskrivelse av selve modellen vil jeg komme inn på i det etterfølgende. Først vil jeg imidlertid gjøre følgende hypotese:

De prosjekter som modellen behandler er gjensidig uavhengige.

Teoretisk er det ikke vanskelig å utvide det etterfølgende til også å gjelde gjensidig avhengige prosjekter. For at den matematiske beskrivelsen imidlertid ikke skal bli mer omfattende enn den allerede er, vil jeg behandle det enkleste tilfelle i denne artikkelen.

Jeg vil først definere de indekser som styrer modellen. Dernest vil jeg gå igjennom de nødvendige inngangsdata for så å fastlegge de variable størrelser, kostfunksjonen og beskrankningene.

1) Anvendte indekser.

i : Prosjekt

j : Alternativ

t, θ, τ : Periode

f : Finansieringsmulighet

Basert på definisjonene av prosjekt og alternativ vil det til hver « i » tilhøre flere « j ».

For periodeindeksene gjelder følgende konvensjon: t er den løpende periode; θ den løpende periode i tidsrommet $\theta = 1$ til $\theta = t - 1$ mens τ er den løpende periode i tidsrommet $\tau = 1$ til $\tau = t - \theta$. Man har således 3 periodeindekser som løper inni hverandre. Totalt antall perioder for hele det betraktete tidsrom er T .

Indeks f karakteriserer finansieringsmulighetene ved fremmed kapital. Man kan tenke seg forskjellige lån definert enten ved varierende tilbakebetalingsregler og/eller forskjellige renter.

2) Betegnelser for inngangsdata.

2.1.) Størrelser som angår utgangssituasjonen.

D_{θ}^f : Tidligere lån av type f tegnet i periode $\theta < 0$.

$E_{\theta t}$: Allerede bestemte kapitalutvidelser for periode t .

$C_{\theta t}$: Kjente likviditetsforandringer:

— $I_{\theta t}$: Investering som allerede er fastlagt uavhengig av modellen for periode t .

— $d_t \cdot K_0$: De for periode t på aksjekapitalen K_0 (aksjekapitalen i utgangssituasjonen) på forhånd fastlagte dividendeutbetalinger.

— Renter, etc.

2.2.) Størrelser som angår investeringsprosjektene.

For alternativ j av prosjekt i betegner for periode t :

I_{ijt} : Investeringsbehovet

A_{ijt} : Avskrivningsbeløpet

V_{ijT} : Skrapverdien i periode T ($t = T$)

F_{ijt} : Fortjenestemarginen

B_{ij0} : Discounted cash flow i utgangspunktet ($t = 0$)

I_{ijt} er således det antall kroner som må investeres i alternativ j av prosjekt i i periode t for å realisere alternativ j .

A_{ijt} er det beløp som man avskriver alternativ j av prosjekt i med i periode t . A_{ijt} bestemmes som funksjon av en avskrivningsregel. Man kan tenke seg flere avskrivningsregler definert i modellen. For hvert prosjekt — eventuelt alternativ — vil man måtte velge avskrivningsregel.

V_{ijT} uttrykker skrapverdien av en variant j av prosjekt i i tidsrommets siste periode T .

Med fortjenestemarginen (eventuell negativ) F_{ijt} forstås det antall kroner alternativ j av prosjekt i vil innbringe i periode t hvis det investeres i dette alternativ. (Inntekter minus utgifter eks. investeringer).

B_{ij0} betegner discounted cash flow i utgangspunktet ($t = 0$) for alternativ j av prosjekt i . Det beregnes som følger:

$$B_{ij0} = \sum_{t=0}^T \frac{1}{(1+r)^t} (F - s(F - A) - I)_{ijt}$$

hvor r er den ønskete rentabilitet og s skatteprosenten.

2.3.) Størrelser som angår lånene.

k_{τ}^f : Tilbakebetalingsregel for lån av type f , dvs.:

$$\sum_{t=0}^{T_f} k_{\tau}^f = 1$$

hvor T_f er siste tilbakebetalingsperiode.

r_f : Rentefot for lån av type f .

$\hat{D}_t^f$: Absolutt lånenivå for lån av type f i periode t .

2.4.) Andre størrelser — parametere.

s : Skatteprosent

d_t : Dividendepolitikk.

v_t : Største tillatte forhold mellom egen- og fremmedkapital i periode t .

a : Minste tillatte tidsrom mellom to kapitalutvidelser.

K : Største tillatte kapitalutvidelse.

r : Ønsket rentabilitet.

q : Kortsiktig plasseringsrente.

3) Variable.

3.1.) Beslutningsvariable.

x_{ij} : Bivalent variabel tilknyttet utførelsen eller ikke-utførelsen av alternativ j av prosjekt i . (1)

y_t : Bivalent variabel som uttrykker kapitalutvidelse eller ikke i periode t . (2)

D_t^f : Størrelse på låntype f tegnet i periode t . (3)

3.2.) Hjelpevariable.

E_t : Egenkapitalen ved slutten av periode t . (4)

C_t : Likviditetssituasjonen ved slutten av periode t . (5)

Tallene i parentes henviser til prinsippmatrisen for modellen i figur 1.

Blant beskrankningene vil man oppdage nok en variabel — R_t^f . Denne uttrykker den del av lån f tegnet i periode $\theta < t$ som ikke er tilbakebetalt i periode t . Den er en funksjon av D_{θ}^f og k_{τ}^f og kan uttrykkes som følger:

$$R_t^f = \sum_{\theta=1}^{t-1} D_{\theta}^f \left(1 - \sum_{\tau=1}^{t-\theta} k_{\tau}^f\right)$$

4) Kostfunksjon.

Ethvert matematisk program har en såkalt kostfunksjon som skal optimaliseres. For en FIP-modell vil denne være det beslutningskriterium som bedriften legger til grunn for valg av finansierings- og investeringsplan.

I et aksjeselskap vil det her kunne oppstå konfliktsituasjoner mellom selskapets to ledende enheter: den daglige ledelse på den ene side og aksjonærene på den annen. Aksjonærene vil til enhver tid ha mest mulig utbytte på investert kapital samtidig som de ønsker at bedriften berikes — dvs. at dens børsverdi økes. Bedriftsledelsen søker derimot å holde mest mulig tilbake i bedriften for å sikre fremtidige investeringsbehov og konkurranseevne og for dermed også å tilfredsstille aksjonærenes ønsker om utbytte og sitt eget behov for risikovillig kapital. De to betraktningsmåter lar seg matematisk uttrykke som følger:

$$\text{Max} \left\{ E_T + \sum_{\theta=1}^T (d_{\theta} K_{\theta} - K y_{\theta}) + (1-s) \sum_{j=1}^J (V_{ijT} - \sum_{\theta=1}^T (I - A)_{ij\theta}) x_{ij} \right\} \quad (Z_1)$$

og

$$\text{Max} \sum_{j=1}^J B_{ij0} x_{ij} \quad (Z_2)$$

Z_1 maksimaliserer summen av egenkapitalen i tidsrommets siste periode, det på aksjekapitalen utbetalte utbytte korrigert med eventuelle kapitalutvidelser og

forskjellen mellom investeringenes skrapverdi og den reelle residuelle verdi investeringene har i periode T — mens Z_2 maksimiserer discounted cash flow.

Fordelen med en FIP-modell er at man kan prøve begge kriterier (eventuelt også andre). Man kan også diskontere Z_2 med forskjellige renter for å se hvordan FIP-sammensetningen forandrer seg. Videre kan man finne verdien av den optimale FIP-sammensetning for et kriterium i et annet. Dessuten vil man kunne bruke et av kriteriene som en beskrankning for det annet. Bedriftsledelsen vil på denne måten kunne få et vidt spektrum av informasjon å basere sine beslutninger på.

5) Beskrankninger.

Modellen inneholder tre former for beskrankninger:

- Eksklusivbeskrankninger
- Rekursjonsformler
- Nivåbeskrankninger

5.1.) Eksklusivbeskrankninger.

En eksklusivbeskrankning uttrykker at kun én av et sett bivalente variable som står i forbindelse med hverandre kan ha verdien 1 — alle de andre må ha verdien null. Denne form for beskrankning vil i modellen uttrykke at

— man kan kun utføre én variant av hvert prosjekt og

— man kan kun gå til kapitalutvidelse med visse mellomrom (a).

Matematisk formulert:

$$\sum_{j=1}^{J_i} x_{ij} = 1 ; x_{ij} = 0 \text{ eller } 1 \text{ for alle } i \quad (A)$$

hvor J_i er antall alternativsr for prosjekt i og

$$\sum_{\theta=t}^{t+a} y_{\theta} = 1 ; y_{\theta} = 0 \text{ eller } 1 \text{ for alle } \theta \quad (B)$$

5.2.) Rekursjonsformler.

Rekursjonsformlene i modellen uttrykker utviklingen av egenkapital- og likviditetssituasjonen fra en periode $t-1$ til den neste t . Situasjonen i t er en funksjon av situasjonen i $t-1$ samt den investerings- og finansieringsaktivitet som er utført i alle tidligere perioder. Dette lar seg uttrykke som følger:

For egenkapitalsituasjonen: (C)

$$(4) E_T = (1-s) \sum_{j=1}^J (F-A)_{ijt} x_{ij}$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{Overskudd etter skatt og avskrivninger} \\ + K \cdot y_t \quad \text{Kapitalutvidelser} \\ - K \cdot d_t \sum_{\theta=1}^{t-1} y_{\theta} \quad \text{Dividender} \end{array} \right\} \quad (2)$$

$$- (1-s) \sum_{f=1}^L r_f R_t^f \quad \text{Renter på lån} \quad (3)$$

$$+ E_{t-1} \quad \text{Situasjonen i } t-1 \quad (4)$$

$$+ (1-s)qC_{t-1} \quad \text{Renter av kortsiktige plasser-} \quad (5)$$

$$+ E_{t-1} \quad \text{Forutbestemte kapitalutvi-} \quad (\text{RHS})$$

delser.
hvor J er totalt antall alternativer og L benyttete lånemuligheter.

For likviditetssituasjonen: (D)

$$(5) C_t = \sum_{j=1}^J ((1-s)(F-A) + A)_{ijt} x_{ij}$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{Disponibelt for} \\ \text{solvfinansiering} \\ - \sum_{j=1}^J I_{ijt} x_{ij} \quad \text{Investeringsbehov} \end{array} \right\} \quad (1)$$

$$- K d_t \sum_{\theta=1}^{t-1} y_{\theta} \quad \text{Dividender} \quad (2)$$

$$\left. \begin{array}{l} - (1-s) \sum_{f=1}^L r_f R_t^f \quad \text{Renter på lån} \\ - \sum_{f=1}^L \sum_{\theta=1}^{t-1} D_{\theta}^f k_{\theta}^f \quad \text{Tilbakebetaling} \\ + \sum_{f=1}^L D_t^f \quad \text{av lån} \\ \text{Nytegning av lån} \end{array} \right\} \quad (3)$$

$$\left. \begin{array}{l} + C_{t-1} \quad \text{Situasjonen i } t-1 \\ + (1-s)qC_{t-1} \quad \text{Renter av kort-} \\ \text{siktige plasserin-} \\ + C_{0t} \quad \text{ger etter skatt} \\ \text{Forutbestemte} \\ \text{forandringer} \end{array} \right\} \quad (5) \quad (\text{RHS})$$

Beskrankningssettene (C) og (D) vil inneholde en rekursjonsformel for hver periode t .

5.3.) Nivåbeskrankninger.

Nivåbeskrankningene uttrykker begrensninger for det relative og det absolutte lånenivå samt for likviditetssituasjonen.

Relativt lånenivå.

Summen av alle lån tegnet i en periode og ennå ikke tilbakebetalte lån tegnet i tidligere perioder må ikke overskride et visst forhold v_t av egenkapitalen:

$$\sum_{f=1}^L R_t^f \leq v_t E_{t-1} \text{ for alle } t \quad (E), (3), (4)$$

Absolutt lånenivå.

Hver lånetype er i hver periode begrenset oppad:

$$\sum_{\theta=1}^t R_{\theta}^f \leq \hat{D}_t^f \text{ for alle } f \text{ og alle } t \quad (F), (3)$$

Variable Beskrivelser	(1) Varianter / Prosjekt			(2) Kapitalutvidelse			(3) Finansieringsmuligheter			(4) Egenkapital ved perodeslutt	(5) Likviditetssituasjon ved perodeslutt	T E G N	HÖY - RE HÄND SIDE
	Prosjekt no. 1	Prosjekt no. 2	Prosjekt no. i	Periode 1	Periode 2	Periode a	Låntype 1	Låntype 2	Låntype f	Periode 1	Periode 2		
E K S K L U S I V B E S K R. .	Prosjekt no. 1	1....1											1
	Prosjekt no. 2		1....1										1
	(A)												1
	Prosjekt no. i			1....1									1
	Tidsrom 1÷a				1 1 ... 1								1
	Tidsrom 2÷(a+1)				1 1 1 1								1
R E K U R S J U L O G I K .	Tidsrom (a+1) - 2a				1 1 1 1								1
	Tidsrom (a+2) - (2a+1)				1 1 1 1								1
	Periode 1									+1			
	Periode 2									+1 -1			
	Periode 3										+1		
	Periode t										+1		
E G E N K A P I T A L S I T U A S J O N .	Periode T										+1		
	Periode 1												
	Periode 2												
	Periode 3												
	Periode t												
	Periode T												
L I K V I D I T E T S S I T U A S J O N .	Periode 1												
	Periode 2												
	Periode 3												
	Periode t												
	Periode T												
	Periode T												
N I V Å B E S K R. .	Periode 1						R_1^1	R_1^2	R_1^f	O	$-V_1$		
	Periode 2									$-V_2$	O		
	Periode 3									$-V_3$	O		
	(E)									$-V_t$	O		
	Periode t									$-V_t$	O		
	Periode T									$-V_T$	O		
R A N K N I S T N I V Å B E S K R. .	Periode 1												
	Lån												
	Periode T												
	(F)												
	Periode 1												
	Lån												
N O G R E M N I S T N I V Å B E S K R. .	Periode 1												
	Periode 2												
	Periode 3												
	(G)												
	Periode t												
	Periode T												
Max Z_1							K	K					
Max Z_2													

Fig. 1.

Likviditetssituasjonen.

Likviditetssituasjonen må være positiv:

$$C_t \geq 0 \quad (G), (5)$$

Tall- og bokstavsettene henviser til figur 1 og vil lette oversikten og forståelsen av forbindelsen mellom beskrankningene og matrisen. (RHS) står for høyre-håndssiden.

Man vil i modellen kanskje savne enkelte størrelser. Jeg tenker her f. eks. på finansielle begunstigelser som er forbundet med utførelsen av et bestemt alternativ (kreditt ved skipsverft etc.) eller prosjekt (skattelettelse ved distriktsutbygging). Slike begunstigelser kan modellen lett ta hensyn til. De er her kun utelatt

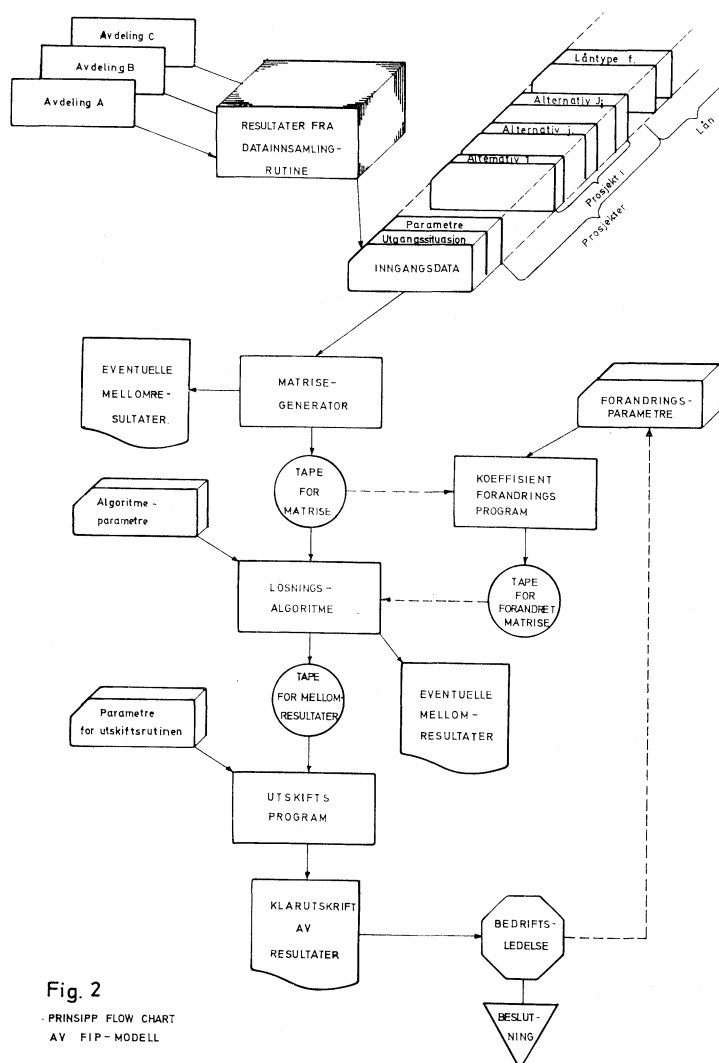
for å lette oversikten av den matematiske formuleringen. — Videre vil et skarpt øye oppdage at prosedyren for kapitalutvidelser ikke er realistisk. Modellen vil tvinge igjennom én kapitalutvidelse i hvert deltidsrom a . For å unngå dette — det kan tenkes at andre former for finansiering vil være bedre — må nok et bivalent variabelsett (z_t) innføres. Også dette er utelatt i denne artikkelen.

Skisse av løsningsalgoritmen.

For matematisk programmerings-kyndige lesere vil det eventuelt være av interesse å se litt på løsningsalgoritmen. Som det går frem av beskrivelsen av FIP-

modellen, er det tilsvarende lineære program av såkalt mixed-integer type. Et slikt problem lar seg som kjent ikke løse direkte med konvensjonelle og økonomiske metoder. Simplex kombinert med Branch and Bound lar seg anvende—dog fører dette med seg meget regning idet hver node i Branch and Bound treet må finne frem til en feasible basis før selve optimaliseringen i noden kan påbegynnes. Mye vinnes derfor hvis man i hver ny node kunne introdusere en feasible basis. Dette kan oppnåes ved anvendelse av Kuhn-Tucker teori og det duale program.

Løsningsalgoritmen består således i en primal-dual transformasjon og anvendelse av Branch and Bound på det duale problem. Algoritmen fordrer anvendelsen av en fleksibel lineær kode hvor spesielt den duale vektoren er av betydning. Denne må betraktes i hver ny-etablerte node for å finne frem til hvilken node som skal utvikles ved neste skritt i treet. Forskjellige utviklingsstrategier lar seg definere — alt avhengende av problemets karakteristikk.

Praktisk anvendelse av modellen.

Figur 2 gir en idé om hvordan modellens anvendelse i f. eks. en industribedrift virker i praksis: Resultatene av datainnsamlingsrutinen fra de forskjellige avdelinger punches og utgjør inngangsdata for matrise-generatorprogrammet. Resultatene fra dette er et magnetbånd som sammen med enkelte parametre av LP-karakter kjøres inn i programmet for løsningsalgoritmen. Algoritmen genererer en tape som i sin tur benyttes som inngangsdata for utskriftrutinen. Denne skriver ut klare resultater for bedriftsledelsen. Hvis ønskelig kan ledelsen gjøre forandringer i inngangsdata: Ved hjelp av et koeffisientforandringsprogram (eventuelt med innebygde simuleringsrutiner) og den originale matrisen genereres en ny matrise som i sin tur gir nye resultatlister.

Prinsippielt byr ikke anvendelsen av et så avansert hjelpemiddel som en FIP-modell på vesentlige vanskeligheter. Som det fremgår vil de data man allerede har for hånden og som allikevel inngår ved investeringsbetraktninger være eneste inngangsdata. Når derfor en datainnsamlingsrutine er definert, vil modell-anvendelsen også gå over til å bli rutine. Idag blir de data som inngår oftest betraktet lokalt — avdeling for avdeling og prosjekt for prosjekt — med regnestav og papir. Globale vurderinger blir kun gjort i den utstrekning den menneskelige hjerne (ledelsen) vil kunne holde styr på hver variants cash flows i de forskjellige perioder som betraktes. At inngående globale vurderinger for hele tidsrommet er nødvendige, viser det lille eksemplet som ble behandlet i arrikkelens første del. Bare en regnemaskin vil kunne klare å holde oversikten på en hurtig, effektiv og økonomisk måte.

Praktiske erfaringer.

Ved markedsføring av matematiske modeller oppstår mange vanskeligheter. Man må overbevise bedriftsledelsen om nytten av bruken av slike modeller. De omkostninger som er forbundet med å legge opp datainnsamlingsrutiner og modellens tilpasning i bedriften vil være vanskelig å avveie mot hvordan modellen eventuelt vil kunne forbedre investeringsprogrammet. Den praktiske anvendelsen av de fleste modeller strander nettopp p.g.a. denne argumentasjon. Teori og praksis lar seg ikke forene heter det, selv om erfaringer med matematiske modeller ofte sier det motsatte.

I den gruppen jeg arbeidet i Paris høstet vi også denne erfaring. Kun store oljeselskaper og amerikanske bedrifters franske datterselskaper samt enkelte statlige bedrifter greide vi å overbevise. Fra disse falt det dog rosende ord om de resultater som modellen gir.

De seminarer jeg var med på å arrangere i forbindelse

Fig. 2
PRINSIPP FLOW CHART
AV FIP-MODELL

med modellens markedsføring ga mange kontroversielle situasjoner mellom våre potensielle kunder og modellen. I de realistiske eksempler som ble behandlet viste det seg som regel at modellen kom frem til FIP-planer av en helt annen verdi enn de planer seminardeltakerne foreslo. Disse siste var sogar sjelden feasible — dvs. deres finansiering ville være umulig med de for eksemplet definerte lånemuligheter.

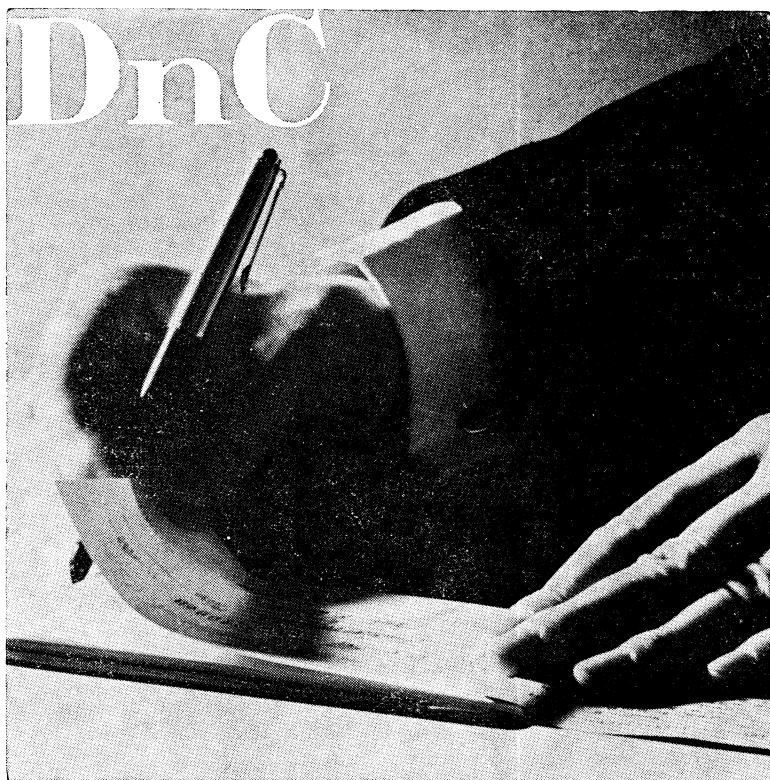
Avsluttende kommentarer.

Tar man den forenkende hypotese om gjensidig uavhengige prosjekter bort blir modellen straks mer omfattende. Den samme løsningsalgoritmen kan anvendes også i dette tilfelle. Den egner seg utmerket til

å legge opp «robuste» (2) investeringsprogrammer. Med robuste investeringsprogrammer forstås ikke nødvendigvis det optimale og de nær-optimale programmer. Man sikter her til «gode» programmer som er fleksible og som ved fremtidige investeringssekvenser pga. sviktende utgangshypoteser tillater avvikelser uten nevneverdig å forandre programmets fysiske struktur.

Litteraturliste:

- (1): Audibert, Holl, Plas: «Calcul de programmes d'investissement». (Metra Vol. VII — No 2 — 1968).
- (2): Gupta and Rosenhead: «Robustness in sequential investment decisions». (Management Science Vol 15 — No 2 — 1968).

Lønns- konto med lånerett

Med lønnskonto i Den norske Creditbank har Du etter ett år 1 måneds nettolønn i reserve. Uten å kreve sikkerhet og uten å spørre om hva lånet skal brukes til, låner vi Dem et beløp som svarer til nettolønnen pr. måned.

Innestående, inntil Kr. 10.000,—, forrentes med 2½ % p.a. Minste saldo hver måned er grunnlaget for renteberegningen.

Den norske Creditbank avviser ikke sjekker på inntil Kr. 500,— når disse har vært benyttet til betaling av varer eller tjenester og godkjent legitimasjon har vært forevist.

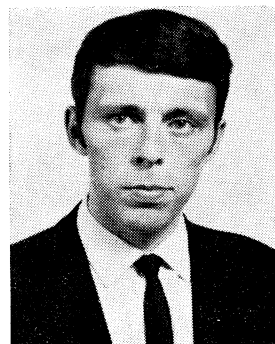
Den norske Creditbank

Dekning av valutarisiko

AV

CAND OECON S. BRUSTAD

R. S. PLATOU A/S

For å sikre seg mot et eventuelt valutatap ved f.eks. en fremtidig forpliktelse i utenlandsk valuta kan dekning skje enten ved kontant-transaksjon eller terminforretning i valutamarkedet. Det mest anvendte metode er terminforretning. Ved å studere fluktuasjonene i dekningsomkostningene på terminmarkedet i de siste 23 måneder får en et bilde av de store tyske og franske valutakriser i denne perioden. Valutauroen og markedets ustabilitet kommer klart fram.

Løpende fordringer, respektive forpliktelser, i utenlandsk valuta kan dekkes både ved kontant handel og ved terminforretninger i valuta-markedet. Kontanttransaksjonen går ut på at man, gjennom låneopptak i tilsvarende valuta som den man har en løpende forpliktelse i, kan gardere seg mot en eventuell valutarisiko ved å sitte med lånebeløpet til forpliktelsen forfaller. Det blir således en avveining mellom hvor høyt man vurderer valutarisikoen til enhver tid og rentebelastningen på det valutalånet man eventuelt må ta opp. Denne inndekkingsmetoden er ikke den mest benyttede da den gjerne medfører en vesentlig likviditetsbelastning. Hvis pengene marginalt kan nyttes til prosjekter med høyere avkastning enn det som må betales for vedkommende valutalån, så vil gjerne en alternativ inndekkingsmåte heller komme på tale.

Terminforretninger, dvs. kjøp og salg av valuta for fremtidig levering, er imidlertid en hyppig anvendt metode for å sikre seg mot eventuelle valutatap. Denne transaksjon er relativt enkel og belaster likviditeten mindre enn den foran nevnte kontanthandelen. Omkostningsdifferansen mellom de to forskjellige dekningsmetodene holdes normalt innenfor en begrenset ramme gjennom såkalte rente arbitrasje-forretninger. I praksis blir de fleste deknninger av valuta-risiko foretatt ved terminforretninger.

Usikkerhet omkring utviklingen i de fremtidige valutakurser er avgjørende for hvor vidt man vil gardere seg mot en løpende valutarisiko. I tider hvor valutauroen tydelig kan spores tilbake til bestemte årsaksforhold vil som regel de forretningsdrivende handle etter noenlunde samme adferdsmønster. Således er

det mulig gjennom et studium av fluktuasjonene i dekningsomkostningene for de enkelte valutaer å få en viss indikasjon på forholdene i valutamarkedet i en nærmere angitt periode. Det er imidlertid av vesentlig betydning at man er klar over at de dekningsomkostningene vi her ser på, er basert på en vurdering som er foretatt ved starten av en bestemt valutadekningsperiode og sier oss svært lite om de faktiske kostnader ved selve dekningen. En slik beregning kan bare foretas ved utgangen av dekningsperioden når valutannoteringene i «spot-markedet» er endelig kjent. Hvis en valuta ved de daglige noteringene når bunn — eller toppunktet innenfor den i henhold til den internasjonale valutaavtales godkjente ramme for de daglige fluktuasjonene, og vedkommende lands myndigheter ikke iverksetter noen tiltak for å motvirke en slik utvikling, så kan det ofte oppstå usikkerhet omkring vedkommende valuta. Hvis valutaen i tillegg er en reservevaluta, kan uroen lett spre seg til de øvrige valutaer i systemet. Det at myndighetene i et land er lite villige til å støtte landets valuta når den er svak og motvirke den når den er sterk, tas av forretningsfolk og andre som opererer i markedet gjerne som et uttrykk for at valutapariteten er i faresonen. Under slike omstendigheter kan valutakursen i terminmarkedet lett komme til å bevege seg utenfor den fastlagte rammen for valutakursen ved de daglige noteringene.

For en tid tilbake ville eksempelvis forretningsfolk ved salg av fremtidige pundfordringer ofte være villige til å akseptere en pundkurs som lå lavere enn bunnpunktet ved de daglige kursnoteringene. Likedan kan en som har en fremtidig betalingsforpliktelse i en

sterk valuta, f.eks. i sveitsiske franc, være villig til å betale en fremtidig kurs på vedkommende valuta som ligger høyere enn det tillatte toppunktet for de daglige kursnoteringene på vedkommende valuta. Forståelig nok så er det forventningen om at man vil få en paritetsendring på valutaen i perioden frem til forfall for valutalånet respektive valutafordringen som gjør at man er villig til å betale en så vidt høy risikopremie.

Som illustrasjon til det som er nevnt ovenfor har undertegnede ved inngangen til enhver 3 måneders periode, i de siste 23 måneder, beregnet omkostningene ved å dekke valutarisikoen mot norske kroner for løpende forpliktelser i tyske mark og U.S. dollar. Enn videre er det foretatt en tilsvarende kalkulering av omkostningene ved å sikre seg en fast pundkurs mot norske kroner ved salg av fremtidige pundfordringer. Oversikten er basert på de daglige kursnoteringene for 3 måneders terminforretninger i Financial Times.

Den teknikk som benyttes kan forklares ved tabellen over «Foreign Exchanges». Øverst til høyre har man her en oversikt over «forward»-kursen på en rekke vestlige valutaer i to nærmere angitte perioder, nemlig for 1 og 3 måneder. «Forward»-kursen fremkommer som et resultat av tilbud og etterspørsel og vil derfor variere fra dag til dag. Som det fremgår av de to kolonnene har vi daglig en viss margin mellom salgs- og kjøpskursen i «forward»-markedet. Salgskursen er notert først.

All den stund tabellen er hentet fra en engelsk avis, så kan vi foreløpig tenke oss at vi er engelske redere som har forpliktelser i en bestemt utenlandsk valuta, eksempelvis US-dollar. Skulle vi være interessert i å dekke inn vår gjeld i nevnte valuta for en 3 måneders periode, vil det dollar-beløpet den engelske banken er villig til å selge oss på 3 måneders levering koste 5/16 cents mer pr. pund enn dagsnoteringen. Dette betyr at US dollar på 3 måneders levering står i «premium» i forhold til pundet. Ser vi denne overkursen i relasjon til den daglige kursnoteringen mellom pund og dollar på ca. 2,40, får vi en viss indikasjon på hva det koster oss som engelskmenn å dekke inn våre dollarforpliktelser i en 3 måneders periode. Multipliserer man denne omkostning med 4, får man på tilsvarende måte et uttrykk for hva denne valuta-dekningen beløper seg til i løpet av et år. I dette tilfelle ligger omkostningen på ca. 1/2 % p.a. Vi ser her bort fra at inndekkingskostnadene som oftest avtar med dekningsperiodens lengde. Har vi imidlertid dekket inn et beløp som er større enn det som forfaller til betaling innen denne 3 måneders perioden, vil vi når perioden er utløpt disponere over et ekstrabeløp i US-dollar som vi kunne være interessert i å få solgt i «spotmarkedet». I så tilfelle vil de samlede omkostninger ved valutainndekkingen først kunne beregnes når bankenes kjøpsnote-

FOREIGN EXCHANGES

Sterling fell $\frac{1}{8}$ cent against the U.S. dollar to \$2.40 $\frac{1}{2}$, with the change in the settlement period to cover the week-end against its favour. There appeared to be little underlying change, in sterling or leading Continental currencies. The 3-month discount on the pound was unchanged at $\frac{1}{4}$ cent., but the 6-month

and 12-month narrowed, with technical factors playing a part—the former by $\frac{3}{8}$ cent to $\frac{1}{8}$ cent., and the latter by $\frac{1}{8}$ cent to $\frac{1}{16}$ cents. The mark and the French franc were quite steady, following their recent improvement.

FOREIGN EXCHANGES

Apr. 16 1970	Bank Rate %	Market Rates	
		Day's Spread	Close
New York	6	2.40 $\frac{1}{2}$ -78	2.40 $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{16}$
Montreal	8	2.58-38	2.58 $\frac{1}{8}$ - $\frac{1}{16}$
Amst'dam	6	8.73 $\frac{1}{2}$ -75 $\frac{1}{2}$	8.74 $\frac{1}{2}$ -75
Brussels...	7 $\frac{1}{2}$	118.40-60	119.45-65
Copenh'n.	9	18.04-6	18.04 $\frac{3}{4}$ -05 $\frac{1}{4}$
Frankfurt	7 $\frac{1}{2}$	8.74 $\frac{1}{2}$ -76 $\frac{1}{2}$	8.75 $\frac{1}{2}$
Lisbon.....	Δ2 $\frac{1}{2}$	68.25-75	68.45-65
Madrid.....	6 $\frac{1}{2}$ ††	167.65-168.05	167.75-95
Milan.....	6 $\frac{1}{2}$	1.512 $\frac{1}{2}$ -14 $\frac{1}{2}$	1.513 $\frac{1}{4}$ -3 $\frac{1}{4}$
Oslo.....	4 $\frac{1}{2}$	17.16 $\frac{1}{2}$ -18 $\frac{1}{2}$	17.17 $\frac{3}{8}$ -78
Paris.....	8	13.0-0.2	13.00 $\frac{3}{4}$ -61 $\frac{1}{4}$
Stockh'lm	7	12.49 $\frac{1}{2}$ -51 $\frac{1}{2}$	12.50 $\frac{1}{4}$ -3 $\frac{1}{4}$
Tokyo.....	6.25	859 $\frac{1}{2}$ -862 $\frac{1}{2}$	860 $\frac{3}{4}$ -861 $\frac{3}{4}$
Vienna.....	5	62.35-45	62.35-28
Zurich.....	5 $\frac{3}{4}$	10.34 $\frac{1}{4}$ -36 $\frac{1}{4}$	10.34 $\frac{3}{4}$ -35 $\frac{1}{4}$

N.B. Bank of England official limits for U.S. \$2.38-42. Δ Bank of Portugal re-discount rate 212 per cent., discount rate 3 per cent. †† Basic discount rate under new system.

OTHER MARKET RATES

Australia	2.1429-1614	Malaysia	1.5715-7.404
N.Zealand	2.1367-1492	Argentina	48.35-8.39
S. Africa	1.7121-7207		48.50-8.75
India.....	5.5280-5.6605	Brazil ...	10.70-77
Pakistan.	8.737-763		10.10-12 $\frac{1}{2}$
Ceylon.....	1.435-33	France....	13.50-70
*Hong Kong	14.630-14.614	W. Gm'y	8.75-8.95
L'xemb'rg	119.45-55	Spain.....	167-169
Belgium...	120 $\frac{1}{2}$ -122	Greece....	717 $\frac{1}{2}$ -721 $\frac{1}{2}$
Italy.....	1.510-30	Switzerl'd	10.30-40

Note rate quoted by specialist dealers, other rates may be quoted elsewhere. † £'s 100 Rps. ♣ Rate for new pesos equal to 100 old. ♥ Rate for denominations under Lr.10.000, rate for denominations of Lr.10.000 and over Lr.1.520-40. * Hong Kong dollars to the pound. U.S., Canada 93.22-24.

FORWARD RATES

	One month	Three Months
New York	1 $\frac{1}{8}$ c. pm-par	$\frac{1}{8}$ $\frac{1}{8}$ c. pm
Montreal.	$\frac{1}{8}$ $\frac{1}{8}$ c. pm	5 $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{4}$ c. pm
Amst'dam	13 $\frac{3}{8}$ $\frac{7}{8}$ c. nm	2 $\frac{1}{2}$ -2 c. pm
Brussels...	10 c. pm-5 c. dis	15 c. pm-par
Copenh'n.	Par-5 ore dis	5-10 ore dis
Frankfurt	11 $\frac{1}{8}$ -15 $\frac{1}{8}$ pf dis	23 $\frac{3}{8}$ -27 $\frac{3}{8}$ pf dis
Lisbon.....	pm-20 c. dis	15 c. pm-35 c. dis
Milan.....	Par-3 lire dis	Par-3 lire dis
Oslo.....	3 orepm-2 ore dis	3 ore pm-2 ore dis
Paris.....	12-1 c. dis	11 $\frac{1}{8}$ -15 $\frac{1}{8}$ c. dis
Stockh'lm	gore pm-gore dis	ore pm- $\frac{1}{4}$ ore dis
Vienna.....	24gropm-gropm	40 gro pm-par
Zurich.....	3 $\frac{3}{8}$ c. pm-1 $\frac{1}{8}$ c. dis	2-1 $\frac{1}{2}$ c. pm

EURO-CURRENCY

Interest rates

U.S. \$ IN LONDON			£ IN PARIS		
Call notice	7-Days notice	3 mths	2 Days notice	Month	3mths
7-7 $\frac{1}{2}$	7-7 $\frac{7}{8}$	7 $\frac{7}{8}$ -8 $\frac{3}{8}$	8 $\frac{1}{8}$	8 $\frac{1}{8}$	8 $\frac{3}{8}$

The following rates were quoted for 8-7 $\frac{1}{2}$ per cent.; three months 8 $\frac{1}{4}$ -8 per cent.; six months 8 $\frac{1}{4}$ -8 per cent.; and one year 8 $\frac{1}{4}$ -8 per cent.

Longer term dollar certificates were quoted as follows: First National City Bank 63 $\frac{1}{2}$ per cent., July 17, 1970, 81 $\frac{1}{2}$ -77 $\frac{1}{2}$ per cent.; Bankers Trust 63 $\frac{1}{2}$ per cent., Feb. 26, 1971, 85 $\frac{1}{8}$ -81 $\frac{1}{8}$ per cent.; Credit Lyonnais 63 $\frac{1}{2}$ per cent., October 22, 1971, 81 $\frac{1}{8}$ -83 $\frac{1}{8}$ per cent.; First National Boston 6.35 per cent., November 8, 1971, 81 $\frac{1}{8}$ -83 $\frac{1}{8}$ per cent.; Midland and In. 61 $\frac{1}{2}$ per cent., September 25, 1972, 81 $\frac{1}{8}$ -83 $\frac{1}{8}$ per cent.; Standard Bank 71 $\frac{1}{2}$ per cent., September 18, 1973, 81 $\frac{1}{8}$ -83 $\frac{1}{8}$ per cent.

‡ Nominal.

EXCHANGE CROSS-RATES

Apr. 16	Frankfurt	New York	Paris	Brussels	London	Amsterd'm	Zurich
Frankfurt.	—	3.6370-75	65.74-77	7.323-327	8.753-755	100.08-12	84.53-68
N. York ...	27.49 $\frac{3}{8}$ -50 $\frac{1}{2}$	—	18.08-12	2.0132-40	2.4069-4071	27.52 $\frac{1}{2}$ -53	23.25 $\frac{3}{8}$ -3 $\frac{1}{4}$
Paris.....	12.035-135	5.5312-22	—	11.139-145	13.306-4165	162.13-23	128.64-64
Brussels...	13.65-12	49.66- $\frac{1}{2}$	8.97 $\frac{1}{2}$ -93	—	119.45-50	13.661 $\frac{1}{2}$ 5 $\frac{1}{8}$	11.641 $\frac{1}{4}$ -3 $\frac{1}{4}$
London.....	8.75-12	2.40 $\frac{1}{8}$ - $\frac{1}{16}$	13.303-314	119.45-55	—	8.74 $\frac{1}{2}$ 75	10.343-35 $\frac{1}{4}$
Amst'dam.	99.89 $\frac{1}{2}$ -94 $\frac{1}{2}$	3.633 $\frac{1}{8}$ -53	65.68 $\frac{1}{2}$ -73 $\frac{1}{2}$	7.313 $\frac{1}{4}$ -321 $\frac{1}{4}$	8.74 $\frac{3}{8}$ -78	—	84.48 $\frac{1}{2}$ -53 $\frac{1}{4}$
Zurich.....	118.24-27	4.3012-16	77.74-77	8.65 $\frac{1}{2}$ -66 $\frac{1}{4}$	10.349-3515	118.32-35	—

U.S. \$ on Montreal 1.0714- $\frac{1}{16}$. Canadian \$ on New York 0.9322-9324. Milan on New York 629.00. Milan on London 1513.65.

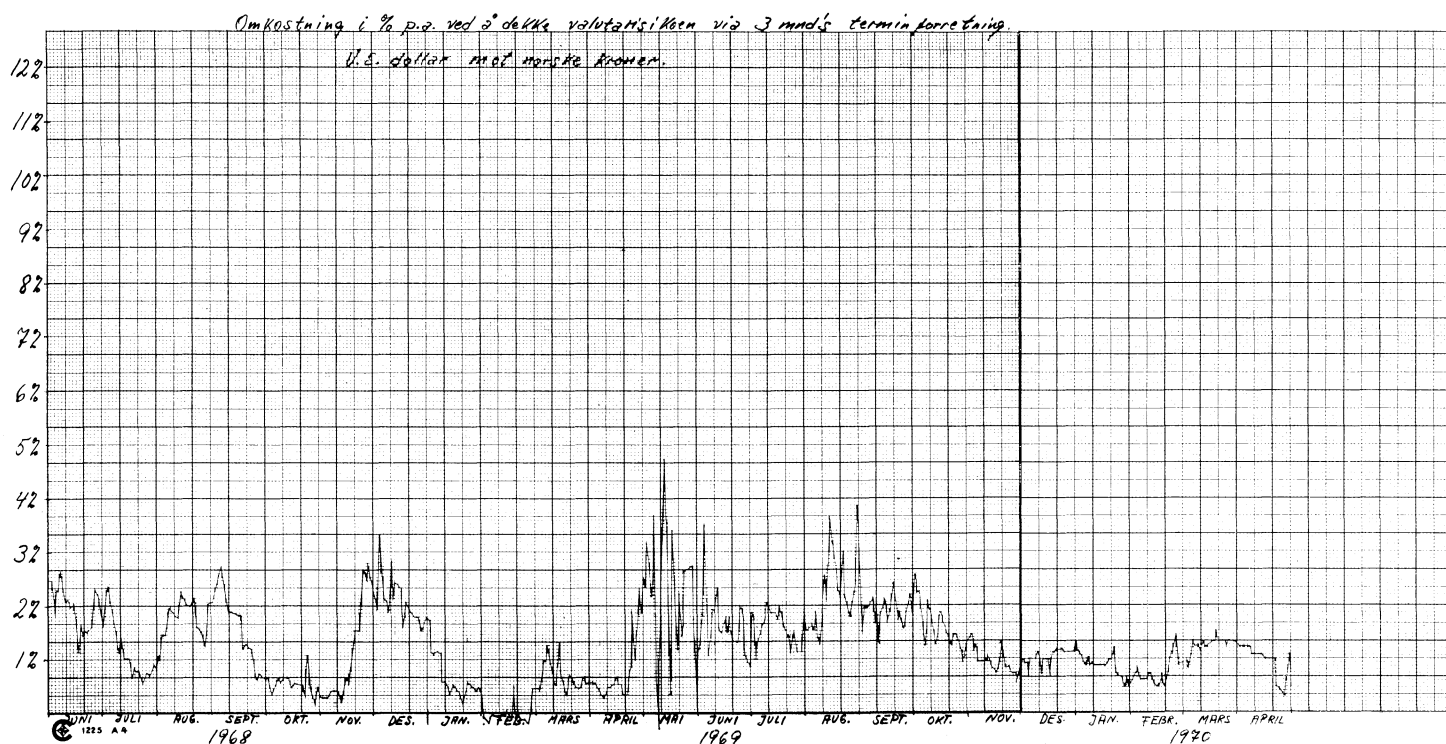
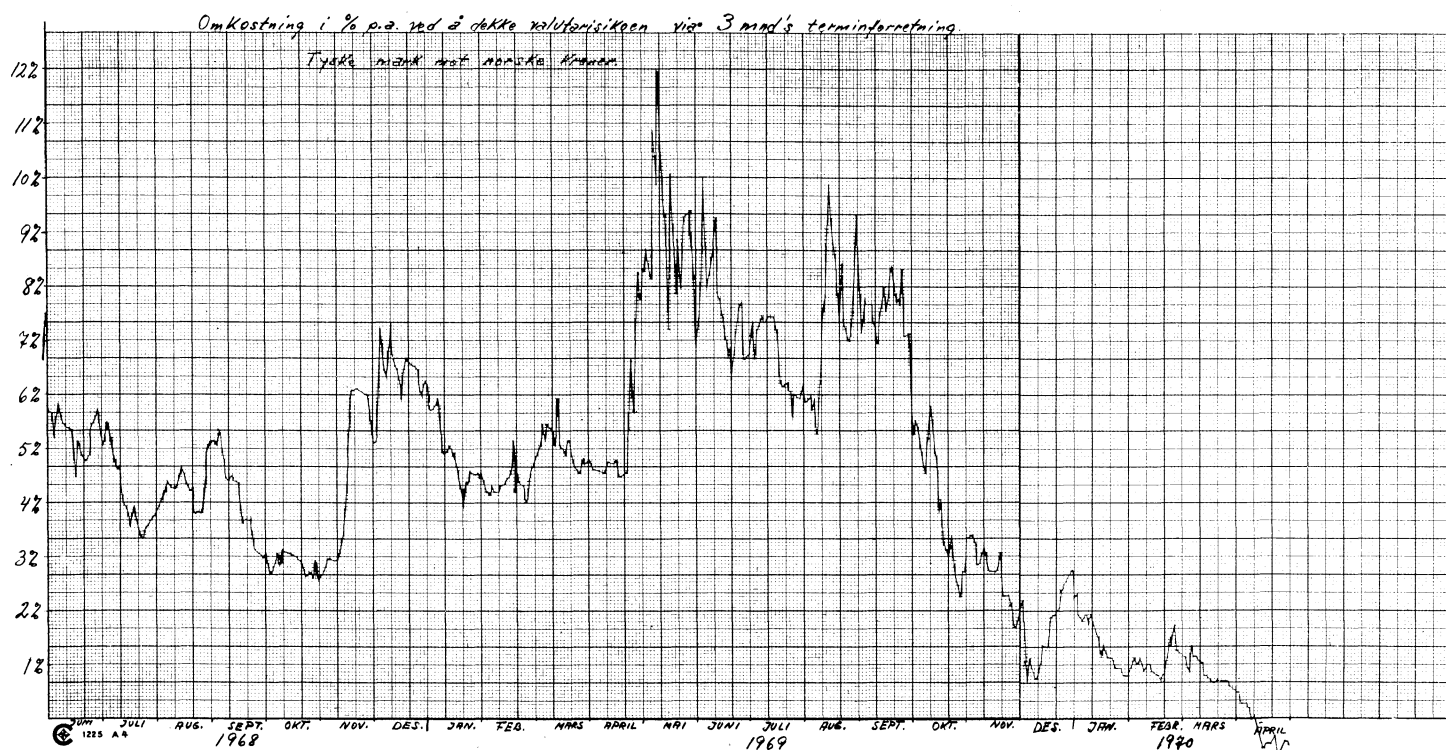
ring i «spot-markedet» er endelig kjent, altså tidligst ved utgangen av 3 måneders perioden. Har valuta-markedet i dette tidsrommet gått imot oss i den forstand at bankens kjøpsnotering på US-dollar ligger lavere ved utgangen enn ved inngangen til perioden, vil totalomkostningen i dette tilfelle ligge på et høyere nivå enn om vi bare hadde dekket inn den dollarforpliktelsen som kom til forfall i 3 måneders perioden.

Hittil har vi betraktet oss som engelske redere, men sett nå at vi som nordmenn ønsker å foreta en tilsvarende inndekking av en løpende dollar-forpliktelse. Teknikken blir da den at vi må gå veien om pund idet vi ikke

har «forwardkursen» mellom US dollar og norske kroner direkte. Følgelig vil vi selge våre norske kroner på 3 måneders levering, eller omvendt, den engelske banken kjøper norske kroner av oss til en fast kurs om 3 måneder. Av 3 måneders kolonnen ser vi at nevnte bank bare er villig til å gi oss en kjøpskurs på norske kroner mot levering av pund til en kurs på 2 øre under dagsnoteringen. Dette

betyr at den norske krone står i «discount» i forhold til pundet på 3 måneders levering.

På årsbasis vil «discounten» tilnærmet ligge på 8 øre under dagsnoteringen eller tilsvarende ca. $\frac{1}{2}$ % pro anno. Den totale omkostning for å dekke inn en forpliktelse i US-dollar mot norske kroner på 3 måneder blir således summen av «discounten» på den norske krone i relasjon til pundet beregnet på årsbasis,

tillagt den «premium» dollaren har i forhold til pundet på fremtidig levering, også beregnet på årsbasis. I dette tilfelle betyr det at norske redere som vil dekke inn en forpliktelse i US-dollar mot norske kroner på 3 måneder, ville måtte betale rundt 1 % på årsbasis for denne deknningen.

Det bør også nevnes at nordmenn som har fordringer i pund kan være interessert i å dekke seg mot den valutarisiko et slikt krav fra tid til annen vil innebære. Skulle vi sikre oss norske kroner mot levering av pund på 3 måneder må vi ifølge denne tabellen betale en overkurs i relasjon til dagsnoteringen på 3 øre pr. pund. Vi sier at den norske krone i dette tilfelle står i «premium» i relasjon til pund sterling. Hvis dagsnoteringen ligger på 17,18 kroner pr. pund vil den engelske banken være villig til om 3 måneder å selge oss norske kroner mot levering av pund til en kurs av kr. 17,15. Vi får således mindre igjen for våre pundfordringer ved salg 3 måneder frem i tiden. På årsbasis betyr dette en «forward»-deknings-omkostning på ca. 0,7 %.

Ser vi nå på dekningsomkostningskurvene (se figur) for forpliktelser i respektive tyske mark og US-dollar mot norske kroner i de siste 23 måneder så kan disse umiddelbart sammenlignes ved at den vertikale avstanden mellom dem gir en viss indikasjon på det interne styrkeforholdet valutaene imellom i den omhandlede periode. I tiden frem til oppskrivningen av den tyske mark lå dekningsomkostningene for denne valutaen mot norske kroner høyere enn hva tilfellet var for både sveitsiske franc og US-dollar. Jo sterkere en valuta er vurdert i det internasjonale marked, jo mer koster det vanligvis å sikre seg denne på et nærmere fastlagt fremtidig tidspunkt. Dekningsomkostningene for tyske mark mot norske kroner i tiden frem til desember 1968 lå stort sett fra 2½ til 3 % over dekningsomkostningene for forpliktelser i US dollar. Umiddelbart før årets slutt var denne differansen oppe i ca. 4 %, en forskjell som også holdt seg noenlunde stabil utover i januar måned i fjor. I de neste 3 måneder tenderte omkostningsdifferansen mellom de nevnte valutaene rundt 4—4½ %. I mai måned i fjor kunne imidlertid forskjellen løpe opp i hele 7 %. Styrkeforholdet mellom tyske mark og US-dollar gikk således mer og mer i førstnevnte valutas favør. Utover på sommeren dette året falt omkostningsdifferansen mellom disse valutaene ned mot 5½ %. I en kortere periode i begynnelsen av august måned kunne forskjellen endog komme helt ned mot 3 %. Imidlertid antok valutauroen omkring den tyske mark etterhvert slike dimensjoner at en oppskrivning ikke var til å unngå. Etter revalueringen av den tyske mark har dekningsomkostningene for de fleste valutaer avtatt en del, samtidig som det nå i motsetning til tidligere, er blitt mere kostbart å dekke inn for-

pliktelser i sveitsiske franc enn i tyske mark. Dette skulle indikere at sveitsiske franc internasjonalt sett for tiden vurderes som en noe sterkere valuta enn den tyske mark.

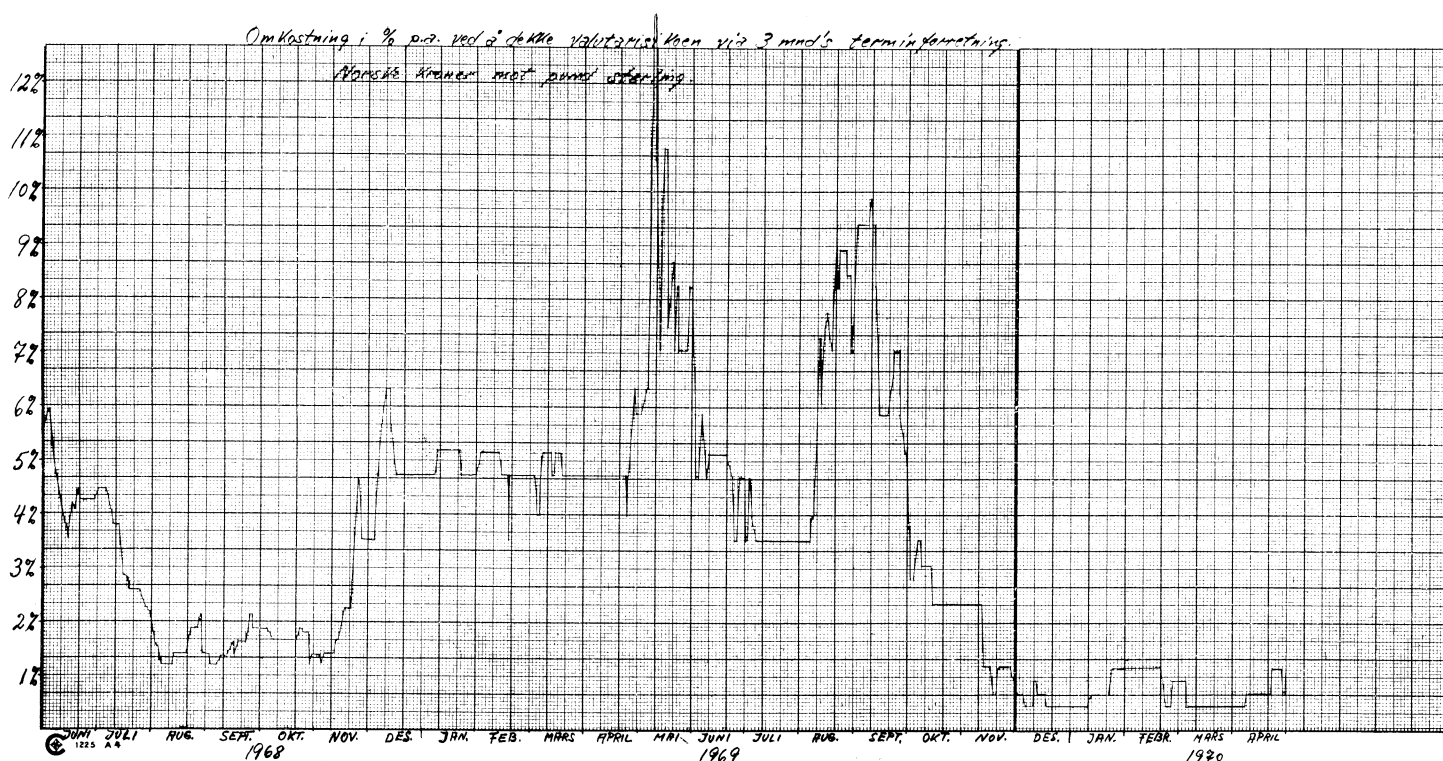
Dekningsomkostningskurven for tyske mark lå i hele 23-måneders-perioden over horisontalaksen. Ut fra det som er sagt tidligere skulle dette kunne fortolkes dithen at den norske krone internasjonalt sett ikke var så sterk som nevnte valuta i den perioden vi vurderer.

Omkostningskurven for dekning av US-dollar mot norske kroner lå i denne perioden meget nærmere horisontalaksen enn hva tilfellet var for ovennevnte valuta. Valutamessig sett var den norske krone således sterkere i relasjon til den amerikanske dollar enn i forhold til den tyske mark. I februar og mai måned i fjor lå kurven endog under horisontalaksen hvilket skulle bety at den norske krone på dette tidspunkt i hvert fall ikke var ansett som noen svakere valuta i internasjonal sammenheng enn US-dollaren.

Det fjerde diagrammet viser hvor meget det til enhver tid i de siste 23 måneder har kostet oss å selge en fremtidig pundfordring på 3 måneders levering mot norske kroner. Vi ser også her en utvikling som noenlunde følger samme mønster som de to forannevnte dekningsomkostningskurvene. Er man interessert i å se på dekningsomkostningene for tyske mark og US-dollar mot pund må man forskyve de to andre kurvene vertikalt så meget som dekningsomkostningskurven for pund ligger over horisontalaksen.

Et tilbakeblikk på 23 måneder forteller oss at dekningsomkostningskurvene falt ned fra et høyt nivå i mai måned 1968. Det var særlig urolighetene i Frankrike som på denne tid skapte grobunn for omfattende valutaspekulasjoner. Rykter om en snarlig devaluering av den franske franc, ledsaget av en antatt oppjustering av den tyske mark, presset dekningsomkostningene ved valutaterminforretningene i været. De påfølgende måneder var valutamessig sett forholdsvis rolige, men skjevheten i de vestlige landenes betalingsbalanser lå fortsatt som en skygge over markedet og sørget for at dekningsomkostningene hele tiden holdt seg oppe på et relativt høyt nivå. Frankrike innførte i begynnelsen av juni s.å. kontroll med de løpende valutatransaksjonene. Spekulasjonene omkring en revaluering av den tyske mark fikk igjen et oppsving i august måned 1968. Dette får man en viss bekreftelse på idet man på denne tiden fikk en markert nivåheving i premien for dekning av valutarisiko. I begynnelsen av måneden etter ble den franske francen på ny gjort konvertibel. Valutarisikopremien lå relativt sett på et bekjedeut nivå både i september og oktober måned 1968 sammenlignet med månedene før.

Mot slutten av året fikk man imidlertid på

ny tiltagende uroligheter i det internasjonale valutamarkedet. Talsmenn for valutamyndighetene i flere vestlige land mente det var i alles interesse at den undervurderte tyske marken skulle bli oppjustert i relasjon til de øvrige valutaene. Samtidig ble det hevdet at den franske francen burde devalueres da den franske økonomien ikke hadde utviklet seg som tidligere antatt. Omkostningene ved dekning av valutarisikoen fikk følgelig en sterk oppgang. Som bekjent fikk man heller ikke i denne omgangen noen direkte justering av valutaparitetene. Indirekte foretok de tyske valutamyndighetene en form for revaluering idet de iverksatte tiltak for å stimulere importen og motvirke eksporten. Selv om man rundt årsskiftet og i de første månedene i 1969 hadde kommet ned igjen på et litt lavere omkostningsnivå for dekning av valutarisiko, lå nivået relativt høyt.

I månedene mars og april i fjor stod den franske francen svakt og særlig da mot månedskiftet april—mai på hvilket tidspunkt de Gaulle trakk seg tilbake fra den politiske arena. Den franske valutaen lå den gang like over «gulvet» innenfor den tillatte ramme for de daglige kursfluktuasjonene. Både den tyske mark og den sveitsiske franc var fortsatt sterke, og særlig da den førstnevnte valuta. Diskonto-hevingen i Vest-Tyskland gjorde skjevhetene i valutamarkedet bare ennå mer markerte. I Storbritannia fikk pundet fortsatt støtte av landets myndigheter. De dårlige månedstallene for landets utenrikshandel samt et restriktivt april-budsjett skapte stor usikkerhet i valutakretser.

En ny valutakrise meldte seg i mai måned i fjor og som så mange ganger tidligere var det den tyske mark som var i søkelyset. En strøm av likvider fant veien til Vest-Tyskland i påvente av en snarlig DM-revaluering. På dette tidspunkt stod både pundet og den franske valuta meget svakt, særlig da den sistnevnte som i lengere tid ble notert til spotkursen på bunn-nivå. Som man ser lå dekningsomkostningene for alle tre valutaene i begynnelsen av mai måned i fjor på et vesentlig høyere nivå enn hva tilfellet har vært både før og etter i den 23-månedersperioden vi betrakter. Da kunngjøringen om ikke-oppskrivning kom fra de vest-tyske myndigheter fikk man et ganske ettertrykkelig fall i dekningsomkostningene. Etter denne krisen var det vel særlig inndekking av pundfordringer mot norske kroner på tre måneders basis som ble vesentlig rimeligere. Den franske francen forble svak og dette skyldtes vel først og fremst uvissheten omkring valget og landets indrepolitiske forhold for øvrig.

I sommermånedene i fjor var det relativt stille på valutafronten, noe man også får et inntrykk av ved å se på dekningsomkostningene i juni og juli måned d.å. Pundet festnet seg etterhvert både som følge av større optimisme omkring landets betalingsbalansetall og ved kunngjøringen om «stand-by»-krediten fra Valutafondet. Den franske valuta var fortsatt presset, men fikk etterhvert en bedre undertone i og med den større politiske stabilitet i landet.

Uroen i valutakretser blusset opp igjen i august måned. På ny hørte man forlydender om

en nær forestående paritetsendring av den tyske mark. Imidlertid skulle det vise seg at det var den franske francen som kom til å tiltrekke seg størst oppmerksomhet. Selv om sistnevnte valuta lenge hadde stått meget svakt må man likevel kunne si at nedskrivningen av den franske valuta i begynnelsen av august kom høyst overraskende på valutak eksperter i den vestlige verden. I så måte må man erkjenne at de franske myndigheter hadde vist seg som dyktige taktikere. Pundet var vel den valutaen som sterkest følte presset ved devalueringen av den franske francen. Ikke siden nedskrivningen av pundet i november 1967 hadde denne valutaen vært notert svakere. Som man ser var det på dette tidspunkt kostbart å selge pund mot norske kroner på tre måneders levering. Imidlertid kom den britiske valuta gjennom tillitskrisen og fra slutten av august måned 1969, i og med kunngjøringen av flere gode tall for landets utenrikshandel, har det funnet sted en stadig tilstramming i pundkursen. En vesentlig reduksjon i dekningsomkostningene kan påvises. Således betaler vi for tiden mindre enn 1 prosent pr. år ved tre måneders terminsalg av pund mot norske kroner, hvilket er det laveste omkostningsnivå man har hatt for denne valutaen i den 23-måneders perioden vi betrakter.

Mot slutten av september måned i fjor fikk

den devaluerte franske francen støtte av landets valutamyndigheter. Svekkelsen skyldtes en kombinasjon av usikre indreøkonomiske forhold og uvisshet omkring det kommende tyske valg. Selv en diskontoheving hadde liten effekt. I internasjonale valutakretser var det forventningen om en oppskrivning av den tyske mark som skapte mest uro. En strøm av ledige midler inn i Vest-Tyskland førte til et merkbart press på de svakere valutaer. I noen dager før valget var det tyske valutamarked stengt. For lettere å kunne avgjøre hvor den nye pariteten skulle ligge lot man deretter «marken flyte fritt» en stund for så endelig å fastsette den på et nivå av 9,3 % over den tidligere offisielle paritets-kursen.

I tiden som har fulgt etter revalueringen av den tyske mark har det vært en merkbart avspenning i de vestlige lands valutakretser. Dette kan lett bekreftes ved den nedgangen man har hatt i valuta-dekningsomkostningene ved tre-måneders terminforretninger. Men selv om vi for tiden er inne i en valutamessig stille periode kan vi ikke helt avskrive mulighetene for nye valutakriser. Skjevhetene i det internasjonale valutasystem er fortsatt til stede om ikke i samme grad som tidligere så i hvert fall i større utstrekning enn hva ønskelig kan være for å sikre en vedvarende stabilitet i markedet.

Meglingsforslaget i staten

Styret i Norske Sosialøkonomers Fagforening sendte Riksmeglingsmannens forslag av 12. mai 1970 ut til sine statsansatte medlemmer med følgende kommentar:

«Styret finner ikke å kunne anbefale medlemmene å vedta Riksmeglingsmannens forslag av 12. mai 1970. Det er særlig lønnsglidninger blant privatansatte lønnstakere som forslaget gir en helt utilstrekkelig kompensasjon for.»

Avstemningen ga som resultat 50 ja-stemmer og

117 nei-stemmer. D.v.s. at 70 % av sosialøkonom-stemmene gikk ut på forkastelse av meglingsforslaget.

Forslaget ble imidlertid vedtatt av vår hovedorganisasjon, Embetsmennesenes Landsforbund. Flere av de øvrige større medlemsforeninger der hadde også en overvekt av nei-stemmer. Dette gjaldt bl.a. juristene med nesten 80 % nei av avgitte stemmer.

Kommentar

Synspunkter på norsk økonomisk forskning

AV
CAND OECON BIRGER FREDRIKSEN
OECD

1.

Bevilgningene over offentlige budsjetter til forskning og utredningsarbeide innen fagområdet økonomi i Norge i dag er delt mellom forskjellige statlige og halvstatlige institusjoner. Hver enkelt institusjon ser ut til å ta avgjørelser om hvilke emneområder som skal behandles uten noen form for formell koordinering med hva som tas opp av andre institusjoner. I den grad kontakt eksisterer er den ofte uformell. Den kommer vanligvis i stand etter at en forsker får greie på at en annen forsker innen en annen institusjon behandler et beslektet, i verste fall akkurat det samme, emnet som han selv. På denne måten kan en viss koordinering etableres, men da etter at de forskjellige prosjekter er startet og ikke på planleggingsstadiet. Og vanligvis fører denne kontakten ikke lenger enn til en gjensidig utveksling av informasjon. En kan også få inntrykk av at det er en viss prestisje involvert fra den enkelte institusjons side ved valg av emner. Dette gir seg bl.a. utslag i at en forsøker å spre sparsomme bevilgninger på mange emneområder. Resultatet er at et ganske vidt spektrum av emner behandles. Men på hvert enkelt område arbeider bare en eller et fåtall forskere. «Teamwork» er forbauende lite praktisert.

Innen den enkelte institusjon er praksis noe forskjellig hva plan-

legging og koordinering mellom forskjellige prosjekter angår. Enkelte institusjoner ser ut til å ha ganske bestemte planer om hvilke prosjekter som skal tas opp og hvilken innbyrdes prioritering de skal ha. Andre lar forskerne selv bestemme. Det avgjørende kriterium for hvilke prosjekter som skal tas opp blir her i hvilken grad de er vitenskapelige relevante og interessante. På denne måten blir det innen disse institusjonene den enkelte forskers egen oppfatning som blir avgjørende for forskningsmidlenes allokering.

2.

Disse innledende betraktningene skulle indikere min hovedinnvending mot den måten økonomisk forskning organiseres på i dag, nemlig at der ikke finnes noen total plan som samordner de midler bevilget over offentlige budsjetter til dette formål mot en klar målsetting. Der finnes ingen klart utformet forskningspolitikk. Årsaken til denne mangel på plan tror jeg delvis skyldes at det ikke finnes noen klar målsetting for hva en vil fram til.

I økonomisk teori lærer vi at før en bestemmer seg for hvilke aksjoner en skal ta, hvilken politikk en skal føre, bør målsettingen for virksomheten være noenlunde klart spesifisert. Dette er en tankegang økonomene med hell har anvendt på andre områder hvor ressursal-

lokering er involvert. Man har med styrke hevdet fordelene og nødvendigheten av et bevisst valg mellom forskjellige alternativer framfor en såkalt «naturlig utvikling». Paradoksalt nok ser ikke denne tankegangen ut til å ha slått an innen økonomenes eget fagområde.

3.

Nå er det ikke uten videre gitt at det skal utarbeides en samordnet plan for all økonomisk forskning selv om målsettingen er klart spesifisert. Det kommer alt an på hva målsettingen er. Forskningens og vitenskapenes «raison d'être» har vært diskutert fra Aristoteles dager uten at det har resultert i noen klar konklusjon som alle kan enes om. Aristoteles hevdet at kunnskapenes betydning er uavhengig av om menneskene derigjennom kan lære seg å beherske og utnytte naturen for derved å øke sin egen velferd. Videnskapens betydning ligger i at den tilfredsstiller menneskenes kunnskapshunger, og kunnskap som sådan er nyttig aldeles uavhengig av eventuelle nytteaspekter.

Dette syn på forskningen og vitenskapens rolle var temmelig enerådende til Francis Bacon på 1600-tallet innvendte at vitenskapen må kunne utnyttes, og anvendes i livets tjeneste. Det vitenskapelige motiv og målsetting må søkes utenfor universitetets murer. Marx

uttrykte dette sterkere: «Hittil har filosofene forsøkt å forstå verden. Fra nå av må de anstrenge seg for å forandre den».

4.

Nå er vel svaret her som på så mange andre områder hvor konfliktende interesser møtes, å finne en eller annen plass mellom disse to ytterpunktene. For visse typer forskning, særlig innen grunnforskningen, kan det dessuten være vanskelig å si hvilken praktisk nytte et forskningsprosjekt vil gi på starttidspunktet. Dette henger delvis sammen med den store usikkerhet som knytter seg til hva output vil bli. Det ligger jo i forskningens natur at resultatet av anstrengelsene er mer eller mindre ukjente når prosjektet starter.

Men før en kommer så langt at en forsøker å måle forskningens output og i den forbindelse bekymre seg over den store usikkerhet som er heftet til det, må en definere hva output er. Og dette kan bare gjøres i relasjon til en bestemt målsetting eller et bestemt sett av målsetninger.

Tradisjonelt sett har forskerne hatt en temmelig fri stilling til selv å avgjøre hva de skal forske på. Særlig gjelder dette forskere ansatt ved de høyere utdanningsinstitusjonene hvor en vesentlig del av forskningen for offentlige midler tradisjonelt har foregått. Den akademiske frihet til selv å bestemme har vært temmelig stor, og har blitt betraktet mer eller mindre som en selvfølge. På denne måten har de forskjellige forskeres egen oppfatning og interesser blitt avgjørende for en vesentlig del av forskningsmidlenes allokering.

For den overveiende del av forskningen er dette etter min mening et galt og i beste fall et foreldet prinsipp. Hva som synes interessant fra vitenskapelig og den enkelte forskers synspunkt er

ikke nødvendigvis sammenfallende med hva som er viktig fra samfunnets synspunkt. Og en betydelig del av den forskningsinnsats som finansieres av offentlige midler må ses på som en metode til å oppnå politiske målsettinger på ulike områder innen samfunnet. Målene for den økonomiske forskning må således avledes fra de generelle politiske målsettingene for samfunnet fastlagt av politikernes. Det samme må være tilfelle med prioriteringen mellom forskjellige områder. Mål som for eksempel å utlede en bedre estimeringsmetode eller innsamling av en bestemt type statistikk blir således ikke mål i seg selv, med avlede mål. Generelle målsetninger av typen «forskningens mål er å øke menneskenes innsikt i den økonomiske mekanismen i det samfunn de lever i» eller «flytte hjørnesteinene i økonomisk teori» har derfor ingen mening før en har svart på spørsmål av typen: Hvilke hjørnesteiner skal flyttes (mulighetsområdet kan være temmelig mangekantete) og hvor langt skal de flyttes? Hvem skal ta disse avgjørelsene og hvilke kriterier skal legges til grunn?

Mitt svar er altså at kriteriene må utledes fra de politiske målsettinger for samfunnet; det samme gjelder prioriteringen mellom forskjellige områder. Og avgjørelsene bør tas i et samspill mellom de enkelte forskere involvert, de forskjellige institusjoner involvert og en sentral, koordinerende instans. Forskningsinnsatsen må konsentreres på særlig prioriterte områder etter en plan utarbeid av de ovenfor nevnte involverte parter i fellesskap.

5.

La oss se på et eksempel. Hvis denne måten å prioritere og organisere forskningen på ble fulgt, skulle for eksempel regionalproblemer som har stått høyt på politikernes

prioriteringsliste de siste årene, også stå høyt på økonomenes prioriteringsliste over forskningsoppgaver. Og forskningen skulle utføres av et team hvis medlemmer kunne arbeide i forskjellige institusjoner. Noen av teamets medlemmer ville sannsynligvis drive med hva en kunne kalle grunnforskning, f.eks. klarlegging av politikernes faktiske mulighetsområde. Andre ville arbeide med implementeringsproblemer, mens atter andre måtte ta seg av innsamlingen og bearbeidelsen av statistisk materiale slik at oppsatte hypoteser og modeller kunne testes. Videre tjener empirisk materiale til å påvise hvor en er i forhold til en gitt målsetting; det tjener jo lite å vite hvor en vil dersom en ikke har noen formening om hvor en er i relasjon til målet. For mange problemer vil denne fasen også involvere konstruksjon av meningsfylte indikatorer og kanskje sammenkjedning av flere indikatorer til indekser. Bevegelsene i disse presumptivt meningsfylte indekser kan så nyttes som uttrykk for i hvilken grad en gitt politikk leder mot målet. For andre sektorer, så som sosialsektoren, er det kanskje ennå viktigere å komme fram til mer meningsfylte uttrykk for output av en gitt politikk enn utsagn av typen: «Bevilgningene til dette formål har steget med x % i siste fireårsperiode».

6.

Jeg har i denne artikkelen forsøkt å argumentere for at målene for den overveiende del av den økonomiske forskning som finansieres over offentlige budsjetter bør avledes fra de generelle politiske målsettinger for samfunnet. Når disse avledede målene er spesifisert, bør det utledes en samlet plan for hvordan bevilgningene skal fordeles på forskjellige emneområder. Formålene med denne planen skulle være

at en tar en riktigere prioritering mellom innsatsen på ulike områder; den skal likeledes hindre overlapping og sikre koordinering mellom beslektede prosjekter. Artikkelen er ment som et forsøk på å starte en diskusjon i Sosialøkonomen om den økonomiske forskningspolitikk som føres, eller, etter min mening, mangelen på en slik politikk. To ting skal bemerkes til slutt.

For det første mener jeg ikke at den økonomiske forskning er mer livsfjern og urelatert til vitale samfunnsproblemer enn den forskning som drives innen andre beslektede områder. Tvert imot, hvis en sammenligner med det som drives innen andre samfunnsvitenskapelige disipliner, ville sannsynligvis økonomisk forskning komme meget godt ut. Dette forhindrer imidlertid ikke at det er mer å hente ved en klarere spesifisering av hva en vil, hvilke aktiviteter som leder til målet og en koordinering av forskjellige akti-

viteter. Forøvrig avhenger jo resultatet av enhver sammenligning av hvem en sammenligner seg med.

For det andre mener jeg at samfunnsfagene har en uhyre viktig funksjon i vår tid, kanskje viktigere enn i noen tidligere periode. Dette skyldes på den ene siden de fenomenale resultater alskens teknisk forskning kan fremvise, og på den andre siden den så altfor sakte utvikling i vår forståelse av hvordan et moderne samfunn skal organiseres slik at den tekniske framgang kan bli begynnelsen til en bedre framtid for menneskene og ikke begynnelsen til fortapelsen.

Igjen er det kanskje ikke først og fremst resultater innen den økonomiske forskningen det skorter på, men resultater innen de andre samfunnsfagene. Økonomisk teori er blitt lignet med et isfjell. Bare 1/10 av teorien er synlig for en ikke-økonom, mens de resterende 9/10, som består av alskens teorier, modeller og annet teknisk analyse-

verktøy, er usynlige. De andre samfunnsfagene er blitt lignet med et «omvendt isfjell»: 9/10 er synlig mens det fundament konklusjonene er bygget på bare består av 1/10. Og mens økonomene forsøker å bygge videre på den delen som er under vannet for derved å øke den absolutte størrelsen av den 1/10 som er over vannet, synes de andre samfunnsfagene å være mer opptatt av å øke både den relative og den absolutte størrelsen av den delen som er over vannet uten å vie tilstrekkelig oppmerksomhet til fundamentet.

Kanskje skulle økonomene i framtiden i større grad enn hittil interessere seg for å publisere og få anvendt de resultater deres forskning allerede har frambragt (selv om det kanskje medfører en økning av den delen av fjellet som er over vannet), mens de andre samfunnsfagene skulle konsentrere seg adskillig mer om å bygge opp sitt fundament.

STATENS VEGVESEN

Saksbehandler

TIL VEGDIREKTORATETS ØKONOMISEKSJON.

Stillingens arbeidsområde vil bli trafikkanalyser og statistiske og økonomiske analyser og utredninger i forbindelse med vegutbyggingen. Stillingen kan søkes av sosialøkonomer, siviløkonomer, næringsgeografer, realister, eller interesserte med annen høyere utdanning.

Lønnsklasse 17.

Søknad snarest til

VEGDIREKTORATETS PERSONAL- OG
ADMINISTRASJONSKONTOR,
Postboks 8109, Oslo-Dep., Oslo 1.

„Svada-Loopen“

Et resymé av NTNf's forslag til langtidsplanlegging

Et spesielt «planleggingsforslagsprogram» har gått gjennom NTNf's forslag til langtidsplanlegging «Innføring av langtidsplanlegging i NTNf-systemet», for å trekke ut det vesentlige. Programmet kom til å gå i en såkalt «svadaloop», og resultatet ble som følger:

stiller sterke krav til fremtidsrettet tenkning og langsiktig planlegging innen de enkelte aktivitetsområder hvor virksomheten vil utbygge og styrke den sentrale rolle som forskningen spiller som dynamisk omformer av livsvilkår med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter som utviklingen av våre nasjonale målsettinger og prioritering av virkemidler for å nå disse gir rom for fleksibilitet i systemet slik at nye situasjoner og nye tanker kontinuerlig harmonerer med forskningens natur og det søkes utviklet et helhetssyn på totalbehov for nasjonal forsknings- og utviklingsinnsats hvorunder vurderes input-output sammenheng mellom sektorer og multiplikasjonseffekten av teknologiske endringer, de viktigste opportunities og threats samt forskningsvirksomhetens strukturelle oppbygging med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter vi under våre forhold bør søke realisert fordi dette stiller sterke krav til fremtidsrettet tenkning og langsiktig planlegging innen de enkelte aktivitetsområder hvor virksomheten vil utbygge og styrke den sentrale rolle som forskningen spiller som dynamisk omformer av livsvilkår med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter som utviklingen av våre nasjonale målsettinger og prioritering av virkemidler for å nå disse gir rom for fleksibilitet i systemet slik at nye situasjoner og nye tanker kontinuerlig harmonerer med forskningens natur og det søkes utviklet et helhetssyn på totalbehov for nasjonal forsknings- og utviklingsinnsats hvorunder vurderes input-output sammenheng mellom sektorer og multiplikasjonseffekten av teknologiske endringer, de viktigste opportunities og threats samt forskningsvirksomhetens strukturelle oppbygging med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter vi under våre forhold bør søke realisert fordi dette stiller sterke krav til fremtidsrettet tenkning og langsiktig planlegging innen de enkelte aktivitetsområder hvor virksomheten vil utbygge og styrke den sentrale rolle som forskningen spiller som dynamisk omformer av livsvilkår med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter som utviklingen av våre nasjonale målsettinger og prioritering av virkemidler for å nå disse gir rom for fleksibilitet i systemet slik at nye situasjoner og nye tanker kontinuerlig harmonerer med forskningens natur og det søkes utviklet et helhetssyn på totalbehov for nasjonal forsknings- og utviklingsinnsats hvorunder vurderes input-output sammenheng mellom sektorer og multiplikasjonseffekten av teknologiske endringer, de viktigste opportunities og threats samt forskningsvirksomhetens strukturelle oppbygging med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter vi under våre forhold bør søke realisert fordi dette stiller sterke krav til fremtidsrettet tenkning og langsiktig planlegging innen de enkelte aktivitetsområder hvor virksomheten vil utbygge og styrke den sentrale rolle som forskningen spiller som dynamisk omformer av livsvilkår med henblikk på å få klarlagt hvilke muligheter som utviklingen av våre nasjonale målsettinger og prioritering av virkemidler for å nå disse gir rom for fleksibilitet i

Bokanmeldelse

«Innenlandske transporter»

av Otto Chr. Hiorth, Universitetsforlaget 1969, Pris kr. 39,50.

Anmeldt av cand. oecon. Arild Sæther

I det moderne velferdssamfunn legger transportsektoren beslag på en betydelig andel av ressursene både absolutt og relativt sett. For at samfunnet skal få mest mulig igjen for denne ressursinnsatsen vil det måtte stilles særdeles strenge krav til kvaliteten av de beslutninger som direkte og indirekte angår denne sektoren.

Skal det imidlertid være mulig å fatte fornuftige beslutninger er det nødvendig å sitte inne med en stor mengde eksakt viten om de årsaks-sammenhenger og de saksforhold beslutningene berører. Er den nødvendige viten om disse sammenhenger og forhold ikke til stede hos den enkelte beslutningstaker da vil sjansene for alvorlige feildisponeringer være store.

Denne boken gir et viktig bidrag til den viten om årsakssammenhengene som er nødvendig for å kunne fatte fornuftige beslutninger innenfor transportsektoren. Hovedsynspunktet for framstillingen har da også vært å se transporten som en integrert del av den økonomiske virksomhet i samfunnet.

Formålet med boken er i følge forordet å gi studenter som skal ha kunnskaper om transportsektoren en samlet framstilling om struktur, problematikk og offentlig intervensjon i transportavviklingen.

Innledningsvis tar forfatteren opp avgrensingsproblematikken både når det gjelder begrepene økonomisk — ikke økonomisk — virksomhet og når det gjelder begrepene interne- og eksterne transporter. Et problem her er det at nasjonalregnskapet, når det gjelder transportvirksomhet, bygger på en institusjonell gruppering av den økonomiske virksomhet mens det ut fra bokens hovedsynspunkt er ønskelig å bygge på en funksjonell gruppering.

Transportens plass i samfunnsøkonomien og markedsforholdene,

tilbudet av og etterspørselen etter transporttjenester behandles i de neste kapitlene. Totalt legger den innenlandske transportvirksomhet beslag på om lag 15 % av landets ressurser. Dessuten går omkring 23 % av de samlede investeringer med til å dekke det innenlandske transportbehov.

Hovedproblemene i transportpolitikken diskuteres i neste kapittel. Skal noe innvendes mot boken må det være at dette avsnittet er for kort. Dette er særlig tilfelle ettersom en del av de spørsmål som blir reist heller ikke blir besvart senere i boken. Et forsøk på å besvare enkelte av spørsmålene ut fra velferdsteoretiske resonnementer burde vel kunne føre oss et stykke på vei?

I de neste kapitlene tar forfatteren for seg de enkelte sektorer av de innenlandske transporter, kystfart, jernbane, veitransport og lufttransport. Hver enkelt av disse sektorene blir inngående behandlet. Ved siden av en grundig beskrivelse av de forhold som påvirker tilbuds- og etterspørselssiden i den enkelte sektor gir boken en mengde instruktive eksempler på hvordan problemene kan angripes ved hjelp av økonomisk teori.

Siste kapittel i boken konkurransen — koordinering tar for seg en rekke spørsmål. Hvordan bør vi transportere? Hvordan bør vi investere? Hvilke priser er de optimale? Disse spørsmål er det selvsagt ikke mulig å gi fullstendige svar på. Det gjøres da heller ikke i denne boken. Imidlertid har forfatteren på en instruktiv måte klart å avklare viktige sider ved dem.

Boken er gitt en framstilling som ikke nødvendigvis er bundet av at data er å jour. Dette skulle tilsi at boken vil være aktuell i mange år framover.

Innenlandske transporter er vel først og fremst skrevet for sosialøkonomistudenter, men den vil uten tvil kunne bli en av grunnbøkene ved undervisning i transportøkonomi ved andre universiteter og høyskoler. For den foreslåtte linje i transportøkonomi ved en av distrikthøyskolene må den være ideell.

«Regional analysis»

edited by L. Needleman
Penguin modern economics
Pris kr. 11,—.

Anmeldt av cand. oecon. Knut Olav Moen

Regionaløkonomi har som spesialfelt eksistert i knapt tyve år. Likevel har det i løpet av disse år kommet en rekke verdifulle artikler som forhåpentligvis kan bidra til å kaste lys over noen av de strukturelle regionale problemer som de fleste industrialiserte samfunn i dag står overfor.

«Regional analysis» er utgitt i serien Penguin modern economics og omfatter en samling på 11 artikler skrevet i tidsrommet 1957—1965. Boken er delt inn i seks hovedkapitler som spenner fra lokaliseringsteori til behandling av regional utvikling i Italia og USA.

Artiklene konsentrerer seg om de økonomiske sider innenfor det som i fagkretser i dag kalles «regional science».

Boken innledes med en oversikt over fagområdet skrevet av J.R. Meyer. Så vidt jeg vet er den samme artikkelen også gjengitt i samleverket «Surveys of economic theory» som inngår som pensum i det sosialøkonomiske studium.

I tillegg til en drøftelse av problemer med avgrensning og definisjon av regionbegrepet gir Meyer en forholdsvis kortfattet oversikt over de eksisterende teorier og metoder som forskere innenfor feltet har søkt å teste og utnytte med empiriske data. Disse metoder er stort sett hentet fra den generelle økonomiske teori og omfatter lokaliseringsteori, multiplikatorsteori, regional kryssløpsanalyse og matematisk programmering.

Anvendelse av kryssløpsmodeller i regionale analyser behandles i en artikkel av C.M. Tibout. Forfatteren peker her på hvordan denne analysemetode kan anvendes på områder som (1) konsekvensanalyse av nyetablering av økonomiske foretak i en region, (2) analyse av regionale betalingsstrømmer og (3) interregionale strukturanalyser. Kryssløpsanalysens svakheter ge-

nerelt og de mer spesielle vanskeligheter og forutsetninger ved en regional anvendelse behandles også i artikkelen.

H. B. Chenery drøfter på bakgrunn av en regionaløkonomisk modell virkningen av ulike utviklings tiltak (development policies) i Sør-Italia. Som kjent har Italia her et distriktproblem av dimensjoner. Chenery gir i artikkelen en oversikt over de problemer de italienske myndigheter her står overfor illustrert ved enkelte makroøkonomiske data. Ved å dele landet inn i 3 regioner, nord-, sentral- og sør-Italia, viser han med en forholdsvis enkel kryssløpsmodell konsekvensene av alternative utviklingsprogrammer med sikte på en regional utjevning.

I bokens tredje kapittel som er kalt inter-regional- og internasjonal handel, blir det gjort forsøk på å teste enkelte av teoriene fra internasjonal handel på en regional problemstilling. J. R. Moroney og J. M. Walker gir her en oversikt over forsøk som er gjort på å teste det såkalte Heckscher-Ohlin teoremet både på internasjonale data og på data for regioner innen et land. Un-

dersøkelsene som refereres begrenser seg til å teste teorien på produksjonsfaktorer som arbeidskraft og kapital, mens både Heckscher og Ohlin i sine teorier vel regnet med en rekke andre produksjonsfaktorer i tillegg til disse, samtidig som Heckscher også forutsatte ulike kvaliteter på arbeidskraft og kapital. Det statistiske materialet som teorien testes mot gir imidlertid ingen klar konklusjon med hensyn til teoriens relevans.

En av bokens mer interessante artikler gis av W. Alonso i en meget klar og grei oversikt over enkelte sider ved lokaliseringsteorien. Det vesentligste grunnlag for denne teori er lagt av Alfred Weber, og de senere års tilføyelser «seemed to bring increasing costs in terms of complexity of form and decreasing marginal returns in terms of new insights», for å sitere forfatteren. Ved hjelp av oversiktlige eksempler, vises det hvordan en under ulike forutsetninger kommer frem til en optimal lokalisering for bedriften, gitt at tilpasningsbetingelsen er kostnadsminimalisering. Teorien er enkel, og konklusjonene for så vidt trivielle, men likevel kan

disse konklusjoner forklare noe av det en i praksis har observert når det gjelder bedriftslokalisering. Forfatteren er imidlertid til fulle klar over teoriens forenklete forutsetninger, og han har derfor også med et kapittel om «How is it Done in Practice?»

«Regional analysis» er som nevnt en samling av artikler hentet fra forskjellige internasjonale fagtidsskrifter. Alle artiklene er ikke like interessante og noen av dem kunne nok vært sløffet uten at boken hadde tapt på det. For den som spesielt er interessert i metodiske spørsmål på dette fagområdet vil Walter Isards bok «Methods of regional analysis» gi mye mer. På den annen side representerer «Regional analysis» et utvalg av senere års forskningsarbeid på feltet, samtidig som det er gitt en etter min mening meget rikholdig litteraturliste.

Boken har neppe noe særlig å bidra med til den som er opptatt med å løse praktiske regionale problemer i Norge, men for den som ønsker en oversikt over fagfeltet, vil mange av bokens artikler kunne anbefales.

Assisterende redaktør til Internasjonal Trade Center Tidsskrift, Geneve

Direktoratet for utviklingshjelp ønsker å skaffe en erfaren kandidat til stillingen som assisterende redaktør til International Trade FORUM, tidsskrift for Det Internasjonale Handelssenter under GATT/UNCTAD i Genève.

Vedkommende bør ha:

- erfaring fra eksportvirksomhet og nær kontakt med forretningslivet og industrien
- kjennskap til moderne markedsføring og bedriftsledelse
- evne til å samle og organisere vanskelig stoff og presentere det på en enkel måte som gjør det forståelig for vanlige lesere
- utdanninge fortrinnsvis som siviløkonom eller tilsvarende
- journalisterfaring
- meget gode engelskkunnskaper og helst også noe franskkunnskaper

For stillingen gjelder:

Gode lønnsbetingelser med fri reise for den engasjerte og familie. Kontrakt-tid 2 år med tiltredelse snarest mulig Søknadsfrist snarest.

Søknadsskjema og opplysninger fås ved henvendelse til

DIREKTORATET FOR UTVIKLINGSHJELP

Jernbanetorget 2,

Oslo-Dep. Tlf. 41 38 60.

Konsulent I og II

ved Teledirektoratets Økonomiavdeling

Arbeidsområdet for konsulent I-stillingen omfatter:

- tilrettelegging av planleggingsmetoder,
- rullerende prognoser over etterspørselen etter teletjenester for et tidsrom på 15—20 år,
- langsiktige prognoser over Televerkets behov for finansieringsmidler og andre ressurser.

Arbeidsområdet for konsulent II-stillingen omfatter arbeid med å rasjonalisere og effektivisere Televerkets regnskapsvesen.

For konsulent I-stillingen kreves sosialøkonomisk embetseksamen.

For konsulent II-stillingen kreves utdanning som siviløkonom eller annen høyere økonomisk utdanning.

Lønnsklasse:

Konsulent I lønnsklasse 20

Konsulent II lønnsklasse 19

Begynnerlønn i lønnsklasse 19 f.t. kr. 36.500 brutto pr. år. Topplønn etter 6 år kr. 43.800 brutto pr. år. Begynnerlønn i lønnsklasse 20 f.t. kr. 43.800 brutto pr. år. Topplønn etter 2 år f.t. kr. 46.610 brutto pr. år. Herfra trekkes lovfestet pensjonsinnskudd på 2 % av regulativlønna.

Vi gjør merksam på at lønnene i staten for tida er under revisjon og antagelig vil bli hevet med virkning fra 1. mai 1970.

Det er ett års prøvetid før fast tilsetting.

Den som blir antatt må levere tilfredsstillende helseattest.

Søkere kan få nærmere opplysninger ved henvendelse til:

Telefon 20 38 10, kontorsjef Pettersen vedrørende konsulent I-stillingen og kontorsjef Berg vedrørende konsulent II-stillingen.

Søknad med rettkjente avskrifter av attester og vitnemål bes sendt innen 11. juli 1970 til

TELEDIREKTORATET, OSLO 1

KOMMUNAL- OG ARBEIDSDEPARTEMENTET

Konsulent II

til Arbeidsavdelingen, 3. kontor.

Arbeidsområdet vil omfatte arbeidsmarkedspolitikken, herunder arbeidet med retningslinjene for denne politikken og utformingen og iverksettingen av konkrete tiltak på dette område, samt internasjonalt samarbeid vedrørende arbeidsmarkedspolitiske spørsmål, herunder OECD-saker. Stillingen ønskes besatt med sosialøkonom, siviløkonom, jurist eller annen med høyere utdanning. Søkerne må ha praksis fra offentlig eller privat virksomhet. Søkere med interesse for og innsikt i problemer som knytter seg til arbeidsmarkedspolitikken vil bli foretrukket. Nærmere opplysninger ved byråsjef Eskild i tlf. 20 22 70.

Lønnsklasse 19.

Søknad innen 3. juli til

KOMMUNAL- OG ARBEIDSDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Pilestredet 33, Oslo-Dep., Oslo 1.

HANDELSDEPARTEMENTET

Sekretær/førstesekretær

til Avdelingen for utenrikshandel. Arbeidsområdet vil omfatte handelspolitiske og andre mellomfolkelige økonomiske saker.

Stillingene ønskes besatt med sosial- eller siviløkonomer eller andre med høyere utdanning.

Nærmere opplysninger ved byråsjef M. Hertzberg Erichsen i telefon 205110.

**Lønnsklasse 14/17,
etter kvalifikasjoner.**

Det tilstås akademikertillegg.

Søknad innen 3. juli til

HANDELSDEPARTEMENTETS HANDELSAVDELING,
Oslo-Dep., Oslo 1.